

HÍD

A TARTALOMBÓL

OLVASÓINK A HÍD-RÓL — DEÁK ANDRÁS:
SÁRGA KARSZALAG — ÖT SVÉD KÖLTŐ
— ERNEST HEMINGWAY: TIZ INDIÁN —
URBÁN JÁNOS ÉS MÁCSAY ISTVÁN VER-
SEI — MAJTÉNYI MIHÁLY: OLVASÁS KÖZ-
BEN — LATÁK ISTVÁN ÉS SAFFER PÁL
ELBESZÉLÉSEI — DIKLICS ARSZEN: HO-
GYAN ESETT JÁNOS A FOLYÓBA — BE-
KÖSZÖNTŐ — VÉLEMÉNYEK, TÉNYEK —
KÜLPOLITIKAI SZEMLE — KÖNYV- ÉS
LAPSZEMLE — GEORGES ROUAULT
FRANCIA FESTŐRŐL — ROUAULT KÉ-
PEI ÉS ÁCS JÓZSEF RAJZAI — KILÁTÓ
MŰKEDVELŐ SZÍNPAD

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

3

1954

MÁRCIUS

XVIII. ÉVF.

T A R T A L O M

GÁL LÁSZLÓ: Levél a HÍD-hoz — — — — —	113
LATÁK ISTVÁN: A vég határán — kezdet (elbeszélés) — — — — —	115
Svéd versek	
RAGNAR JÁNDEL: Ifjúság — — — — —	118
ARVID MÖRNE: A szántóvető — — — — —	118
PÅR LAGERKVIST: Semmi sincs hiába — — — — —	119
HARRY MARTINSSON: Kábelhajó — — — — —	119
GUSTAV FRÖDING: A világ — — — — —	119
(Szilágyi Ferenc fordításai)	
ARSZEN: DIKLICS: Hogyan esett János a folyóba? (Részlet, Ács József rajzaival; fordította: Hornyik János) — — — — —	120
MÁCSAY ISTVÁN: A költők sokszor összenéznek (vers) — — — — —	125
Biztatás (vers) — — — — —	125
Csak ez változatlan (vers) — — — — —	163
SAFFER PÁL: A város meghódítása (részlet) — — — — —	126
URBÁN JÁNOS: A halászlány (vers) — — — — —	130
Varjak a vetésben (vers) — — — — —	130
DEÁK ANDRÁS: Sárga karszalag (regényrészlet) — — — — —	131
ERNEST HEMINGWAY: Tíz indián — — — — —	139
T A N Ú S Á G	
SINKÓ ERVIN: Egy regény regénye (8. folytatás) — — — — —	142
V É L E M É N Y E K, T É N Y E K	
Sz. I.: Ceruzasorok egy tanári noteszből — — — — —	145
O L V A S Á S K Ö Z B E N	
MAJTÉNYI MIHÁLY: Zmájról, Mikszáthról és a zágrábi Operáról — — — — —	146
K I L Á T Ó	
id. STADLER AURÉL: Írókról, könyvekről (külföldi lapszemle) — — — — —	149
B E K Ö S Z Ö N T Ő	
ifj. BANKA LAJOS JÓZSEF: Vívódás (vers) — — — — —	158
K Ö N Y V S Z E M L E	
SZIRMAI KÁROLY: Herceg János — Papírhajó — — — — —	151
HERCEG JÁNOS: Rapszódikus jegyzetek Jasa Ignjátovics rapszodiáiról — — — — —	152
K Ü P O L I T I K A I S Z E M L E	
JÓZSE SZMOLEJ: A berlini értekezlet után — — — — —	154
L A P S Z E M L E	
(L.) lapszemléje — — — — —	159
BÓNA JÚLIA: A Vajdasági múzeumok Munkája — — — — —	160
K É P Z Ő M Ű V É S Z E T	
ÁCS JÓZSEF: Georges Ronault — — — — —	162
O L V A S Ó I N K A H Í D - R Ó L	
NYÍRI ÉVA (Páris): Ahogy Franciaországból látom a HÍD-at — — — — —	164
G. dr. CZIMMER ANNA: Utóhullámok a HÍD körül — — — — —	164
T. H. P.: Az újköntösű HÍD — — — — —	166
PAPP GÁBOR: A HÍD szerkesztőségének — — — — —	166
K É P E K, R A J Z O K	
GEORGES ROUAULT: Miserere (részlet) — — — — — a címlapon	
Le Faubourg (olaj) — — — — —	117
Emberpár (aquarelle) — — — — —	129
Táncosnő (aquarelle) — — — — —	138
Bohóc arcképe (olaj) — — — — —	161
ÁCS JÓZSEF: Georges Rouault — — — — —	121, 123
PÁRIZS (tus) — — — — —	150

Stúdió-órák

Az alapvető tényezők jelentősége

Multkori stúdió-óráinkon néhány gyakorlat megoldását bíztuk olvasóinkra. Hisszük, hogy e feladatok szórakoztató és egyben tanulságos munkára is adtak alkalmat. Mindenesetre egy dolog a fontos: a gyakorlatokon lehetőleg szakavatott személy (rendező vagy tapasztaltabb műkedvelő-színész) jelenlétében kell dolgozni, aki megítélheti mit csináltunk jól vagy rosszul, vagy ha ilyen nincs, akkor az egész társulat együtt gyakoroljon és minden egyes tag kísérletét alaposan és fenntartás nélkül vitassák meg. Bizonyára lesznek sokan, akik húzódoznak majd a »nyilvános szerepléstől« társaik előtt, mert szégyenlik esetleges sutaságukat. Ez hiba! Valamennyien tanulunk s ha itt-ott valami nem is sikerül tüstént jól, ez nem szabad hogy elkedvetlenítse a színészjelölteket. Hiszen, ha minden már első kísérletre kitűnően menne, nem műkedvelők, hanem élszínészek lehetnének valamennyien — amit, egyébként, szívből kívánunk mindannyiuknak! Önmagunknak és társulatbeli kollegáinknak csakis úgy segíthetünk, ha őszintén és a legjobb szándékkal bíráljuk azt, ami tévesen lett beállítva vagy megdicsérvük és megjegyezzük a sikerültebb alakításokat. Ne restelkedjünk mindenkor minden gyakorlatban résztvenni, mert ez csak hasznunkra válhat. A »tréning« itt is ugyanolyan fontos dolog, mint a sportnál... Tanácsos kis jegyzetfüzetet vinni magunkkal e gyakorlatokra, és feljegyezni a fontosabb látottakat és hallottakat. E jegyzetek lapozgatása később sokszor segíthet egy-egy szerep kialakításánál.

Most pedig térjünk vissza munkánkhoz.

Felhívjuk olvasóink figyelmét a multkor három alapvető tényező figyelembevételére a feladványok megoldása alkalmával és megígértük, hogy megmagyarázzuk e tényezők jelentőségét. Legjobb lesz ha ezt a gyakorlatokra alkalmazva, mondhatnók, »szemléltetően« magyarázzuk meg. Vegyük, például, a négyes számú feladatot. Itt röviden csak ennyi áll: Vonatfülke. Az illető utazni akar. Bejön, stb. Hát bizony, elég sovány adatok. Ebből kell a rendezőnek, illetve színésznek, drámát vagy mulatságos jelenetet kreálnia! De hogyan? A »recept« egyszerű. Vegyük csak elő azt a bűvös három pontot! Először is: a hely adottságai. Már itt is nyomban temérdek megoldás hemzseget előtünk. Kiemelünk egyet: vicinális, abból is a legrosszabb — vasárnapi vonat. Természetesen zsúfolt. A folyósón emberek és kofferek

egymás hegyén-hátán. A fülkében nyolc ülőhely. Hét zord arc fogadja a betolakodót, aki szerényen »csak a kofferét szeretné elhelyezni«, miután a nyolcadik ülőhely állítólag »foglalt«. Ebből, persze csak kómikus jelenet adódhat. Idő: augusztus, tehát lehet nyaralóvonat is, amihez jön még egy darab feleség, két-három gyerek és főleg vagy tiz darab koffer, szatyor stb. Itt már rátértünk a második pontra is: az esemény adottságaira. Itt is temérdek lehetőség van, igaz? Fűzzük csak tovább a megkezdett fonalat... Keskenyvágányú, kegyetlenül rázó, váratlan lökésekkel fékező és induló hőség-vonat ez. Hol egy szatyor gurul le fentről, hol nekilendülünk a homlokát törölgető, derekasan izzadó ülőknek, vagy esetleg oldalbordánk megjegyzéseivel és csemetéink sírángozásával fűszerezve alkalmunk van tiz hosszú percig keresni a jegyeket, amelyekről végül is kiderül, hogy nem is erre a vonatra szólnak, amelybe pedig elkecseregett közelharc árán sikerül csak málhátsól és családostól bepréselnünk magunkat, stb. A harmadik pont: az alakok jellembeli adottságai kerekítik ki aztán a helyzet-diktálta szerep végleges kialakítását. Hogy pipogya s ügyetlen-e az illető, vagy agresszív s goromba stb. — ez már a színész egyéni hajlamaitól függ. De tanácsos mindenféle jellemeket játszani, egyrészt, mert ez jelentős mértékben fejleszti átalakuló képességeinket, másrészt azért, mert kisebb társulatoknál nemigen van nagy választék a különböző karaktereknek megfelelő színészekben.

Mint látjuk, kedves olvasóink, ez a szörnyű száraz adatokban összefoglalt kis gyakorlat is mennyi lehetőséget rejt magában, ha helyesen elemezzük ki ezeket a lehetőségeket. Ebben pedig éppen az említett három pont segíthet rajtunk, lett légyen tréfás vagy drámai jelenetről szó. Mert ha a fentemlített gyakorlatot mint drámai részletet akarjuk megoldani, akkor is hasznunkra válik e tényezők figyelembevétele. Néhány szóban felvázoljuk ennek bizonyítékát...

Politikai bűnösről van szó, aki megszőkött üldözői elől s most a határ felé igyekszik. Nemzetközi vonaton vagyunk, amelyet különösen szigorú megfigyelés alatt tartanak s így csaknem minden kocsiiban ül egy-egy titkosrendőr. Az egyiket a szökevény ismeri, de amaz nem ismeri őt. Vagy fordítva. A szökevény esetleg álrühában van s ennek megfelelő hamis iratai is vannak. (Pl. papnak öltözött vagy kaçonatisztnak — ezeket zaklatták valamikor a leg-

kevésbé igazoltatásokkal, stb.). Tehát, e szerepen belül magáravett második szerepére is ügyelnie kell a gyakorlatot végző színésznek, stb., stb.

Már e néhány adatból is rögtön kivehető, hogy az említett három tényezőt itt is eredményesen alkalmazhatjuk.

Így aztán eljutottunk stúdió-óráink első fontos tapasztalatához — a szerep tanulmányozásának alapvető módszeréhez. Erre a módszerre minden szerepet nyugodtan ráépíthetünk, mert e »bűvös« három pont nemcsak egyes jelenetek helyes megoldásához vezet el bennünket, hanem egy három- vagy akár többfelvonásos színműben vállalt teljes szerep helyes felépítésében is segítségünkre lehet. Tehát, amikor kezünkbe vesszük a szerepkönyvet, a boncolást e három alapvető szempont figyelembevételével kezdjük meg. Vagyis, először megnézzük milyen korban játszódik le a darab? Annak a kornak melyik századában vagy évtizedében? (Például: a két világháború közötti harmincas évek végén). A cselekmény a Vajdaságban játszódik, mondjuk Észak-Bácska valamelyik községében. Szerepünk szerint, egy nagy-

birtokos béreslegényét kell játszánunk, aki forradalmár elveket vall. A cselekmény szerint elégedetlen, jobb munka- és fizetési feltételekért harcoló csoportot szervez a birtokon. Ez már három olyan alapvető adat, amelyre szerepünket építhetjük. Ennek az alapvető váznak segítségével kezdünk szerepünk elemzéséhez. Természetes, hogy három felvonást nem lehet egyszerre feldolgozni. Ezért felvonásonként végezzük a munkát és a felvonásokat is jelene-tekre, illetve részletekre osztjuk fel. Ezeket a jeleneteket, amelyek a cselekmény szempontjából kis egészeket alkotnak, olymódon oldjuk meg, mint azokat a kis jeleneteket, amelyeket multkori stúdió-óránkon gyakorlatként adtunk fel.

Legközelebbi stúdió-óránkon részletesebben foglalkozunk majd a szerep felépítésének módszerével, úgy színészi, mint rendezői szempontból nézve.

E helyen mégcsak annyit, hogy e stúdió-órák anyaga egyaránt hasznára lehet mind a színésznek, mind azoknak is, akik rendezéssel akarnak foglalkozni műkedvelő színpadon.

— list —

Műszaki tanácsadó

Bevezetés

Ha az embereket megkérdezzük: színművet vagy filmet néznek-e szívesebben, nagyobb részsük az utóbbi mellett foglal állást.

Vajjon miért?

Egyszerű a felelet. A film vonzóereje nagyrészt annak köszönheti, hogy korlátlan technikai lehetőséggel rendelkezik. Pillanatonként változnak a képek, díszletek. Kísérőzene festi alá a cselekményt, filmtrükkök kápráztatják el a nézőt, stb.

A nagyvárosi színházak ma már méltó vetélytársai a filmnek, mely a színház szülöttje, de nagyon hálátlan gyermeknek bizonyult, mert szülőanyja ellen törve, pályafutása elejétől kezdve annak megsemmisítésére törekedett.

Ma a nagy színházak technikája egyenrangú vetélytársával, a filmtechnikával. Forgószínpad, süllyesztők, emelőkészülékek, villamos hangberendezések állanak rendelkezésére.

Sajnos legtöbb vajdasági műkedvelő színpadunk technikai téren nagyon elmaradt a fentiek-től. Adjuk talán fel a filmmel folytatott egyenlőtlennek látszó küzdelmet?

Dehogy!

A színpad nagy előnye az élőszó, az eleven színész, a színpadtechnikát pedig el fogjuk sajátítani. A színházat sosem pótolhatja a film.

Mindakettő művészet a maga nemében s mind a kettőnek megvannak saját kifejező eszközei. Igyekezzünk tehát minden lehetőséget kihasználni, amellyel a színpad művészi értéket fokozhatjuk.

Kezdjük el orvosolni a bajt, nézzük meg mi történik egy elmaradt felszerelésű vidéki műkedvelő színházban előadás közben.

Sokszor lesújtó képet nyújt a színpad. Alakok mozognak rajta. Hangjukat ugyan halljuk, de arcukat nem látjuk, bárhogy is erőltetjük

szemünket. Arcukat elfedi az árnyék, s így hiába a maszk, az arcjáték, amikor úgysem láthatja a közönség. Hol a hiba?

Rossz a megvilágítás. A színpadon egy-két gyéren világító villanygőg hunyorog. Azok is inkább a színész hátát vagy jobbik esetben a feje búbját világítják meg. Itt sikkad el a művészi hatás egyik része: a mimika.

Nézzük meg a díszleteket. Kopottak, szakadtak, rongyosak. Hull róluk a festék. Azt is nehéz eltalálni, vajjon mit ábrázolnak. Ott szerepelnek minden előadáson. Talán a mostani műkedvelő színészek nagyszülei is közöttük játszottak. A közönség fásult unalommal néz rájuk, s azt lehet mondani, hogy észre sem veszi őket. A színjátszókra lélektanilag rosszul hat a régi díszlet s gátolja őket abban, hogy tökéletesen átéljék szerepüket. Itt sikkad el a művészi hatás másik része: az élethű környezet.

De most hagyjuk el a nézőteret, kerüljük meg a színpadot és vessünk néhány pillantást a kulisszák mögött lezajló eseményekre.

A meglehetősen szűk helyen nagy a tolongás, lépten nyomon beleütközünk a jelenésüket váró szereplőkbe. Kénytelenek itt várni, mert nincs eszköz, amellyel az öltözőből fel lehetne hívni őket a színpadra, az ügyelő pedig nem szaladhat minden pillanatban értük. Ez is hiba. Közlekedési akadály jelentkezik a színpadon, mely gátolja a kulisszák mögötti szabad mozgást; sok késésnek ez az okozója.

Pár lépéssel arább a kapcsolótáblához érünk. Néhány kapcsoló az egész készlet, amellyel rendelkezik. Egyik a termet kapcsolja ki-be, másik a színpadot. Hiába keressük a világosítót, nem találjuk sehol. Itt az ügyelő végzi ezt a teendőit is.

Hogy teljes legyen a kép, ne felejtjük el a színpad két sarkában meghúzódott két személyt

sem, akik a felvonás végén a függönyt húzzák össze — kézzel.

Eleget láttunk.

Mit tegyünk? Elmaradott technikájú színpadunkon hagyjunk mindent úgy ahogy van? Vagy vásároljunk drága színpadi berendezéseket?

Válasszuk a harmadik lehetőséget. Készítsük el egyedül színpadunk műszaki felszerelését. Építsünk meglévő, vagy olcsón beszerezhető anyagokból megbízható modern berendezést. Világosító készülékeket, reflektorokat, díszletet, villamos hangberendezést, utasításokat közlő berendezést és sok egyéb apró-cseprő színpadi kelléket.

Nem is olyan nehéz feladat ez. Csak egy kis türelem, szorgalom, jóakarát és sok színpad iránti szeretet kell hozzá.

Cikkeinkben folyamatosan közlünk műszaki utasításokat. (Részletkérdésekre az érdeklődőknek külön rovatunkban válaszolunk).

Jegyezzük meg: színielőadáson a jó színpad-technika félsikert jelent.

A SZÍNPADI VILÁGÍTÁS ELEMEI

A színpad az élet tükré. Legyen a színpadi világítás is élethű, szorosan illeszkedjék a cselekményhez. Ha a cselekmény nappal történik, utánozzuk a napfényt; ha reggel vagy este, színváltással varázsoljunk piros pirkadást, illetve alkonyt a színpadra. Éjszakai jeleneteket legjobb kék fényvel megvilágítani.

Balett-táncoknál alkalmazzunk gyorsan változó színhatásokat.

Ügyeljünk mindig arra, hogy a színész arca tökéletesen meg legyen világítva. A fent elhelyezett fényforrások fényereje legyen mindig nagyobb, mint az alulról jövő fénysugarak ereje, mert ilyen a mindennapi életben is a fényelosztás. Ugyanis arcunk rendszerint felülről van megvilágítva és így szoktuk meg az arcok árnyékelosztását. Erős fényerejű alsó megvilágításnál eltűnnek az árnyékok és valószínűtlenül hat az arc.

Színpadunk minden része ki legyen világítva. Minden vetett árnyékot semlegesítsünk másoldalról jövő fénysugárral. A színpadi lámpák ne világítsanak ki a nézőtérre, mert ez zavarja a közönséget és elvonja figyelmét a játéktétről.

Pérolák

Hóvihar

(2. folytatás)

II. FELVONÁS

(A szín ugyanaz, mint az első felvonásban. A ház ajtaja nyitva. Az ajtón, az ablakon és a kéménynyíláson a hajnal első halvány világossága szűrődik be. Messziről kakaskukorékolás hallatszik.)

MANDA *(halkan belopózik a házba és az ajtó mögé áll, várva valakit. Ebben a pillanatban az udvarban elkukorékolja magát a kakas, hirdelve a hajnalt.)*

MASA *(ingben, ziláltan, mezitláb, kócosan, szalmaszálakkal a hajában jön be lassan, félénken mint a tolvaj).*

MANDA *(fojtott hangon):* Masa!

MASA *(meglepetten összerázkódik és ijedten háttal az ajtófélfához lapul):* Jaj!

MANDA: Masa, mit tettél, te szerencsétlen?

MASA *(nézi az anyját csodálkozva, azután lehajítja a fejét).*

MANDA: Hol a becsületed, te átkozott? Elfelejtetted, hogy el vagy jegyezve? Hogy a vőlegényed talán még ezen a héten megérkezik? ... Te szégyentelen. Mindent hallottam. A pajta alatt voltam és hallottam, mit

beszéltetek fönt a szalmán! És mindent... Mindent! Érted? Mindent! Szégyenletemben elfutottam. *(Sírva fakad és leül a ládára).*

MASA *(nyitvahagyja az ajtót és világosság szabadon jön be. Mandához lép):* Már néhány napja, hogy el akartam neked mondani mindent, de nem volt alkalom... Előtte nem titkoltam soha semmit... *(Büszkén):* Szeretem, anyám, és a felesége leszek.

MANDA *(feléje fordul):* Halkabban te, szerencsétlen, te. Meg ne hallja Jóle, mert megfojt.

MASA: Inkább fojtsón meg, de nem hagyom el Perelját.

MANDA *(felugrik. Kezét Masa szájára szorítja és a szobától távolabb eső sarokba húzza):* Szerencsétlen gyerek... Anyád vagyok, egyetlen gyermekem vagy és az életemet adnám érted, de ha arra gondolok, hogy mit tettél, hát összeszorul a szívem... Hogy is adhattad magad oda neki?!... Ha már erővel hozzá akartál menni, miért nem szóltál nekem?... És miért nem beszélt a gazember... Jóléval, mint ahogy szokás, meg illik... Gazember ez, aki csak meg akart becsületleníteni, meg szerencsétlenné akart tenni... Ej, ej.

MASA: Nem gazember, anyám. Tisztességes ember. Szeret, még a rókusnap vésár óta. Ott látott először. Azt akarja, hogy esküdjünk meg.

MANDA: Azt akarja, azt akarja... Várható volt az esküvőig. Jöhetett volna nappal a házba, tisztességes ember módjára. Mégis éjszaka cselleng a ház körül mint a kutya. Nem tisztességes dolog ez, lányom... Tisztességes ember nem szöki a világosságtól. Csak a tolvajok szeretik a sötétséget. (Eszébe jut valami). Már néhány napja úgy tűnt nekem, hogy kijársz éjszaka és sokáig kint maradsz. De valahogy mindég azt mondogattam magamban, hogy: „Álmodtad te ezt, öreg, ugyan hova járna ki éjnek idején”. Azután észrevettem, hogy fáradt vagy és fogysz mint tavasszal a hó... Három nappal ezelőtt észrevettem, hogy egész nap álmos voltál és amikor kérdeztem tőled valamit, szégyenlősen lesütötted a szemed. Tudtam, hogy történt veled valami. Azóta egyszer se mertél a szemembe nézni... Valami közénk állt, lányom, valami, ami magas, mint a hegy és mélységes, mint a szakadék.

MASA (bánatosan): Ne beszélj így, anyám.

MANDA: Ő az oka mindennek... Egyedül ő... Téged nem is hibáztalak annyira.

MASA: Szerinted hát, anyám, ha két fiatal szereti egymást, nincs jogunk, hogy együtt legyenek és együtt éljenek? Én azt hiszem, hogy a szerelem fontosabb az eljegyzésnél, meg annál az ígéretnél, amit az apám adott.

MANDA: Csak az úragnak való a szerelem, nem a parasztnak. Különösen nem az ilyen szegény parasztnak, mint amilyenek mi vagyunk.

MASA: Pedig ez ugyan nem kerül pénzbe.

MANDA: Te megkaphattad volna a pénzt is, meg a szerelmet is, ha tisztességben megvártad volna Ivánt. Nekem mindég azt mesélted, hogy Ivánt szereted. Hát hova lett ez a nagy szerelem?

MASA: Azt hittem, hogy szeretem. Vártam is rá, látod hét esztendeig, de álomban mindig gyerekeket láttam. Soha se őt. Amióta megláttam Perelját, hogy sebesülten feküdt itt a tűzhelyünk mellett, egy este se aludtam el, hogy rá ne gondoltam volna. Valahányszor fölbredek, mindig eszembe jut. Álomban is megjelent és megsíogatott... Akkor beláttam, hogy szeretem és hogy nem tudok nélküle élni.

MANDA: Szerencsétlenek vagyunk, lányom, mind a ketten.

(Kintről lépések hallatszanak és megjelenik)

TOMÓ (bedugja fejét az ajtón): He emberek! Fölébredtetek-e már? (Észreveszi a sa-

rokban álldogáló Mandát és Mását). Na mi az, asszonyok! Mért meredtetek úgy meg, hiszen én vagyok az, a Tó mó!

MANDA ÉS MASA (még mindig mozdu-
latlanul állnak)

MANDA (kissé összeszedi magát és hozzá-
lép): Hát téged mi jó hozott erre ilyen korán?

TOMÓ: Hírt hozok Jólénak. Biztos alszik még, úgy-e? Pedig az idén csendes, enyhe a május, vétek ilyenkor aludni. De hát tudom én azt, hogy a mézeshetekben a férjek sokáig szoktak aludni. Hihihih...

MANDA: Elhallgass mán, hogy az ördög vinne el.

TOMÓ: Hát nem így van? Először egy éjszakát volt veled. Másodszor alig egy fél esztendőt, most meg ehol-e, már két esztendeje. Fiatal házások vagytok ti, hihihih...

MNADA: Ugyan mán hallgass, ne bolondulj. Menj be hozzá a szobába. Alszik még. Későn aludt el. Éjfélig morfondírozott valamit Jozsó Krpánnal. Tartozik neki Jozsó 40 dollárral már idestova két esztendeje. Még amióta Jóle hazajött. Most pedig szüksége volna arra a pénzre.

TOMÓ: Ugyan honnan adná neki vissza Jozsó, most... tavaszkor? Hogy 50 dollárt megkereshessen, azért el kell neki menni Szlavóniába a téglagyárba, vagy az erdőbe. Nagy pénz ám az... Na, keltsd csak föl. Hagy adjam ezt oda neki.

MANDA: Hát ez meg micsoda?

TOMÓ: Sürgöny.

MANDA: Sürgöny? (Felkiált és Masára néz, aki erre a szóra megrezdül).

MASA (odafut): Sürgöny? Kitől?

TOMÓ: Nem tudom én, testvér. Tegnap, mikor a község házában voltam, az írnok a kezembe nyomta „Nesze — mondta — vidd el ezt útközbe és add oda az egyiket Jólénak, a másikat meg az öreg Anknak. Jól megvendégelnek majd érte.

MASA (elveszi a sürgönyt): Hadd lám... (Elolvassa és a megriadt őz tekintetével néz Mandára): Iván Zágrábban van és jelenti, hogy ma reggel érkezik ide az állomásra.

TOMÓ: Na, most már tudom, hogy lesz eszem-izom. Hihihihih...

MANDA: Akkor már megérkezett. A vonat öt óra előtt érkezik és most már alighanem elmúlt öt óra... Mért nem hoztad el még tegnap?

TOMÓ: Hát betértem egy kicsit a kocsmába, oszt néztem, hogy kártyáznak a zsandárok... Így aztán el is időztem egy kicsit és csak késő este értem haza. Nem is tudtam, hogy megérkezett, a nagylány meg várja, hihihih... (Ránéz Masára, aki rémülten áll, maga előtt tartva a sürgönyt, és abbahagyja

a nevetést): Nono, úgy nézem, nem nagyon örvendeztettem meg a nagylányt, vagy talán a túlságos boldogságtól elvesztette az eszét is, hihíhi...

MANDA (*kiveszi Masa kezéből a sürgönyt és odaadja Tomónak*): Nesze, vidd be neki a szobába.

TOMÓ (*bemegy és már az ajtóban mondja*): Hej, Jóle, kelj fel és készítsd a pálinkát. Megérkezett a vejed Amerikából. (*Becsukja maga mögött az ajtót*).

MANDA: Na most mi lesz?

MASA: Perelja azt mondta, hogy várni fog rám Pesinác alatt a berekben. Megyek hozzá. Add ide a ruhámat, meg a bocskoromat. (*Manda nézi*). Beszélnem kell vele. (*Masa a polc közelében lógó zacskóból fésűt vesz ki és megigazítja a haját*).

MANDA (*bemegy a szobába. Amint kinyitja az ajtót, a szobából nevetés hallatszik*).

JÓLE ÉS TOMÓ: Megérkezett, hahaha...

MANDA (*fogja a ruhát és a bocskort és visszajön a konyhába*).

JÓLE (*utána kiált*): Készítsd föl a nagylányt, olyan legyen, mint az alma.

MANDA (*becsukja az ajtót*): Ki mondja ezt meg neki? Dühében megbolondul... Megüti a guta, ha ezt meghallja.

MASA (*fogja a szoknyáját, fölhúzza, a bocskort meg a blúzt a kezébe veszi*): Ezt majd útközben fölhúzom. (*Elmegy*).

MANDA (*keresztet vet magára*): Szabadítsd meg, uram, a gonosztól.

JÓLE (*gatyában, kinyitja az ajtót*): Na, mi az, Manda? Hát te mit... gubbasztasz itt? Készíts már vizet, hadd mosdjam meg. Ivan meg Márkó minden percben betoppanhatnak. Hát a tüzet miért nem élesztettétek fel? Gyorsan gyujtsál tüzet és tedd fel a puliszkát.

TOMÓ (*kikiabál a szobából*): Aztán jól zsirozd ám meg, mert nagy ivászat lesz máma. Ilyenkor úgy jó, ha zsiros a bendő. Hihíhi...

JÓLE (*eltűnik az ajtó mögött, de nyitva hagyja úgy, hogy a szobából kihallatszik a beszélgetés*).

MANDA (*időközben egy fatálba vizet önt és a háromlábú székre teszi. Azután az ajtó mögötti szegről lekasztja a törölközőt. Mindezt fejcsóválva csinálja, miközben elereszt egy-egy fájdalmas sóhajtást: „Hej, haj”. Szétkotorja a hamut és a parázsra vékony rőzsét rak, amely azonnal lángrobban*).

JÓLE: Csak legalább tegnap elhoztad volna ezt a sürgönyt. Készítettem volna bort meg pálinkát. Még egy bárányt is levágtattam volna. El is mentem volna eléjük az állomásra. Régen nem láttam őket... Mikor

hazafelé jöttem voltam Danóverben az ő kantinjukban, kocsmájukban. Hej Tomó, ha te azt látnád... Csillog minden, mintha aranyból meg ezüstből volna. Az egyik masinában kávé föl, a másikban tea, a harmadikból limonádé folyik, a negyedikből meg valami gyerekeknek való édes folyadék, de azért isszák azt a felnőtt amerikusok is.

TOMÓ Szép pénzt kaparhatott ott össze Márkó, hihíhi...

JÓLE: Az a! Annyi a pénze, mint a pelyva. A mi fajtánk mind odajár hozzá, oszt örökké teli volt a kantin. Meg aztán, nála le is lehet ülni tisztességesen, meginni egy-két pohárral. A mi fajtánk szeret munka után egy kicsit megpihenni, meg szót váltani egy pohárka pálinka mellett. A többi amerikus kocsmákban meg mindent csak úgy állva...

TOMÓ: Oszt miért állva?

JÓLE: Miért? Az amerikusok mindig sietnek valahova. Azt mondják, hogy „tájm iz moni”. Ez annyit jelent, hogy az idő pénz.

TOMÓ: Az a! Én bizony eladnék olcsón azoknak az amerikusoknak egy csomó időt, hihíhi.

JÓLE (*nadrágban bemegy a konyhába*): No, készítettél? Ahá! (*Mosdik*): Hozd rendbe azt a lányt. Vegye fel az ünneplő ruháját. Magadat is hozd rendbe. Tiszta-e az amerikai cipőm?

TOMÓ (*az ajtóból*): No nézd, no nézd, mi csoda cifrázkodást rendeznek a vejük tisztelésére, hihíhi... Ugyan elcsodálkozik majd Iván, ha meglátja Masát. Mikor itthagytá, még gyerek volt, most meg nagylányt talál helyette. De még milyent! A mi legényeink közül is soknak csurog a nyála utána, hihíhi.

JÓLÚ: Te Tomó, ugyan eriggy már be a városba, oszt vegyél a Lukesától egy flaskó bort, két liter pálinkát, egy kiló cukrot meg egy fél kiló kávéit hitelbe. Mondd meg neki, hogy megjött Iván, és nemsokára megfizetek neki mindent. Te hoztad a jó hírt és ma a vendégem leszel. Siess, hogy még délelőtt visszaérjél. Küld el hozzánk a fiadat, a Dánét, hogy vágjon le és süssön meg egy bárányt. Talán elfogadja nálunk az ebédet? De ha nem, hát vacsorázni biztos velünk fog. (*Fogja a törölközőt és törölközik*).

TOMÓ: Hallod-e, nagy munkát bízál te rám. Én nem merem ígérni, hogy a pálinka épségben megérkezik. Muszáj lesz néhol meg-megállni pihenni, meg egy kicsit megszopni az üveget, hihíhi... No, de megyek is már. Ankához is el kell még vinni ezt a sürgönyt, hogy megérkezett a fia meg férje. (*Elindul, azután megáll*). Ő csak egyszer aludt vele. Huszonöt évvel ezelőtt. Ma éjjel ráfizet. Hihíhi... (*Elmegy*)

MANDA (*utána szól*): Hogy a rosseb vinne el, de pogány nyelved van.

JÓLE: Meg kellene borotválkoznom. Hol a borotvám?

MANDA: A szekrényben, a ládikóban.

JÓLE: Hát Masa hol van ennyi ideig? Mért nem öltözködik? Hagyja most a birkákat. Készen kell lenni, mire Iván megérkezik. Nem sültparaszt ám az, hogy akármilyen lány tetsszen neki... Látnád csak milyen lányok vannak Amerikában.

MANDA: Oszt megnézegetted őket?

JÓLE: Meg én.

MANDA: Az Iván is?

JÓLE (*abbahagyja az öltözést*): Hogy beszélsz te ma? Mi az ördög bújt beléd? Úgy látom nem is nagyon örülsz?

MANDA: Nem tudom, minek örülnék.

JÓLE: Mi van már megint ebben a házban? Egyszer van jókedvem, egyszer rám is jó nap virradt... Ti meg ahelyett hogy mindannyian velem örülnétek... Beszélj, mi történt!

MANDA: Majd meghalod még idejiben.

JÓLE (*gyanakodva*): Hol van Masa?

MANDA: Elment.

JÓLE (*haragosan Mandához*): Hová ment?

MANDA: Hozzá.

JÓLE: Mi az hogy hozzá? Ki az a hozzá?

MANDA: Pereljához.

JÓLE (*megragadja a vállát és rámeresztli a szemét*): Kihez?

MANDA: Pereljához. Feleségül akar menni hozzá.

JÓLE: Micsoda? Pereljához? (*Elbődül*): Nem megy! Úgy segítjen engem az isten. Ha mindjárt holtanapjáig lány marad, akkor se megy. (*Nagyot lódít Mandán, hogy az el-esik, ő pedig beszalad a szobába*).

(*Kinyílik az ajtó és megjelenik Perelja kézenfogva Masát*).

MANDA (*miközben feltápáskodik, észreveszi őket*): Meneküljetek!

(*A kiáltásra kiszalad Jóle a szobából és megáll. Masa odaugrik anyjához és felsegíti. Jóle vérben forgó szemmel nézi Perelját, aki nyugodtan áll az ajtóban*).

PERELJA (*rövid szünet után*): Adjon isten!

JÓLE (*összeszorított fogakkal*): Takarodj a házamból, ha kedves az életed!

PERELJA: Lassabban, Jóle! Beszéljünk emberségesen.

JÓLE: Eredj! Nincs semmi beszélőnivalónk. A hóvihár hozott a házba, az meg csak szerencsétlenséget hoz. Bárcsak otthagytalak volna, hogy széttépjenek a farkasok. Hordd el magad, te sátánfajzat.

PERELJA (*nyugodtan*): Nekem szerencsét hozott a hóvihár, mert megtaláltam a lányt, akit szeretek.

JÓLE: Ez a lány nem hozzád való. Másnak ígértem. Annak is adom.

MASA (*kitépi magát anyja karjaiból és Jóle elé áll*): Én vagy Pereljáé leszek, vagy senkié.

JÓLE (*elkapja és az ajtón át belöki a szobába úgy, hogy a padlóra zuhan*): Vagy az Iváné leszel, vagy senkié.

PERELJA (*odaugrik az öreghez*): Hozzá ne nyúlj többet. Masa az enyém.

JÓLE: Átkozott gazember! (*Felemeli kezét, hogy megüsse Perelját, de Masa elkapja a kezét és*)

MASA (*felkiált*): Apám!

MANDA (*kettőjük közé áll*).

JÓLE (*akit ez még jobban indulatba hoz, visszalöki Masát a padlóra, Mandát pedig megfogja és betuszkolja a szobába. Azután hecsukja az ajtót és kirántja a madzagot, hogy azok ne tudják belülről kinyitni és ne tudjanak kijönni a konyhába*).

MANDA ÉS MASA (*azonnal az ajtóra vetik magukat, dörömbölnék és kiabálnak*): Nyisd ki! Nyisd ki!

PERELJA (*kissé hátrább lépett a nem várt ellenállás láttára*): Beszélhetünk-e emberségesen?

JÓLE (*uralkodik magán*): Mit akarsz tőlem és mit keresel a házamban?

PERELJA Ülünk le egy kicsit. (*Leül*).

JÓLE: Nem ülök le akárkivel... Meg aztán sietek is.

PERELJA: Rövid leszek... Rókus-napján megláttam Masát. Mindjárt megtetszett. Azó óta nem ment ki a fejemből. Kerestem azután mindenfelé, de nem találtam sehohol. Akkor találtam meg. Azután találkoztunk többször titokban. Szeretjük egymást és eljöttem megmondani, hogy holnap küldöm az anyámat lánykérőbe.

JÓLE: Te tudod, hogy ő már el van jégyezve és hogy Iván miatt már más legényeket is elküldtem. Sürgönyt kaptam, hogy ma érkezik. Minden pillanatban itt lehet. A lánynak rendbe kell hozni magát. Menj és felejtsd el ami történt.

PERELJA: Nem lehet azt csak így. Nekünk meg kell esküdnünk.

JÓLE: Eredj, ha mondom!

PERELJA: Mi kifogásod van ellenem?

JÓLE: Az a kifogásom, hogy éhenkórász, meg nincstelen vagy. Meg kell szenvedned minden falat kenyérért. Máshoz kell nap számba járnod, hogy egy cigarettára való dohányt keressél. Szlavóniába kell menned dolgozni, hogy az asszonyodnak meg a gye-

rekednek bocskort vehessél. El kell adnod a tehenet vagy a birkákat, el kell vened gyerekeid szájából a tejet, hogy kifizethesd az adódat... Hát ezért nem adom hozzád Masát. Te is olyan rongyos vagy, akár csak munk, meg a többiek. Iván meg gazdag ember... Nála meglesz Masának mindene, amit csak a szeme-szája kíván. No, most hallottad. De most aztán eredj.

PERLJA: Dehát nem minden...

JÓLE (szavába vág): Azt mondod, hogy szereted? Ha úgy van, akkor hagyd békében, hadd legyen boldog és megelégedett.

PERELJA: Én csak magamfajta egyszerű ember vagyok. Nem jártam világot, mint te. A hegyen nőttem fel a birkák mellett. Amíg katonának nem mentem, nem is igen volt dolgom emberekkel, csak a birkákkal, kutyákkal, meg a farkasokkal... Örökké esőben, hóban, szélben, forróságban.

JÓLE: Hagyd most a sok beszédet. Eredj! Borotválkozni akarok. (A polchoz megy és a szíjon fenni kezdi a borotvát.)

PERELJA (feláll): Csak azt akartam mondani, hogy a pénz még nem minden. Nemcsak a pénz jelenti a boldogságot.

JÓLE (úgy tesz mintha nem látná és nem hallaná Perelját. A szobában csend van. Az asszonyok hallgatóznak, hogy mi lesz).

PERELJA: Mi szeretjük egymást... Én hagynám, hogy Masa szabadon válasszon. Hadd menjen oda, ahol jobb lesz neki. Ha ő úgy akarja... Én tudom, hogy nem hagyhat el engem.

JÓLE: Nem köti hozzád semmi.

PERELJA: Na és ha köti?

JÓLE (leteszi a borotvát és elébe áll): Mit mondtál?

PERLJA: Én vagyok a hibás, nem a lány. Ő már nem mehet Ivánhoz.

JÓLE: Csak nem akarod azt mondani, hogy az én Masám... (Nincs hozzá bátorsága, hogy kimondja).

PERELJA: Minek takargassuk... nem vagyunk már gyerekek... (Megijed, látván a Jólé arcát elöntő indulatot). A lány nem hibás, én vagyok az oka.

JÓLE (megüti, mire Perelja megtántorodik): Kutya!

PERELJA: Ha nem volnál az apja, ezért kitekerném a nyakad. De nem baj.

JÓLE (rámered): Te kutya! (Mind közelebb megy Pereljához, aki lassan hátrál, az asztal meg a háromlábú székek között).

PERELJA: Megállj, te! Ne bolondulj, mert el találok felejteni, hogy ki vagy, oszt nem jó vége lesz.

MANDA ÉS MASA (dörömbölnek és valami kemény tárggyal verik az ajtót): Nyisd ki! Nyisd ki, apám! Jóle, nyisd ki!

PERELJA: Állj meg, ember! Ne bánts! Térj már észhez!

JÓLE (követi Perelját): Elraboltad tőlem a lányomat, becsaptál. Megbecstelenítetted, elraboltad tőlem Ivánt. (Miután a falig kergette Perelját, Jóle ráveti magát és elkapja a torkát. Perelja megfogja a kezét, hogy kiszabadítsa a torkát, de a kéz szorít mint a harapofogó. Néhány másodpercig így birkóznak, azután mind a ketten a földre zuhannak és egymáson hemperegnek. Pereljának azonban nem sikerül kiszabadulnia a görcsös halálos szorításból. Az ajtó mögött nem szűnik meg a dörömbölés és a sírás. Perelja ellenállása mind gyöngébb. Egyszeriben megtörik. Ugyanakkor a szobaajtóról leválik egy deszka és)

MASA (most látja csak, hogy mi történik): Apám! Ereszd el! Ereszd el!

JÓLE (eszét veszve felkel és örvöngő öntudatlanságában felkapja a polcra a borotvát).

MASA (felsikolt): Ne, ne!... Ne bánts! Hozzá megyek Ivánhoz. Esküszöm az élő istenre!

JÓLE (a kiáltozásra megáll és hallgat, mintha nem értené. Lassan magához tér és kezdi felfogni, mi történt).

MOSO (zokogva): Esküszöm! Esküszöm! Az Ivánhoz megyek. Az Ivánhoz. (Most a nyíláson át kinyitja valahogy a fazárat, beszalad a konyhába és Pereljára veti magát Nyomában beszalad Manda): Víz, vizet!

MANDA (fogja a csöbröt és megbillenti).

MASA (vizzel locsolja Perelját).

JÓLE (rémülten nézi, sikerül-e Perelját életre kelteniök. A borotvát félretette, kezét kinyújtotta maga elé, felfelé fordítva tenyerét és nézi. Hirtelen összerázkódik, összecsupja markát és leengedi).

MASA: Perelja, Perelja, Életem!

PERELJA (kinyitja szemét s lassan visszatér az öntudata).

MASA (egyszerre sír és nevet): Élsz? Élsz? Pereljám. Egyetlenem. (Megcsókolja).

JÓLE (szárazon): Ne csókold, gondold az esküdre... Nemsokára jön Iván. (Bemelegít a szobába és becsukja maga mögött az ajtót).

PERELJA (nyakát tapogatja és mélyeket lélekzik): Ördögi keze van. Akár a harapofogó. Majdnem megfojtott, mint azt a farkast ott Kanadában. Csak ne volna az apád, összetörném a csontját. Széttépném... Bolond, veszett ember ez. Örült.

MASA (erősen kebléhez szorítja Perelja fejét és csókot nyom a hajába, azután felkel, odábbmegy és leül a ládára).

PERELJA (nem érti): Masa! Hová? Miért mész el mellőlem?

MANDA (rövid szünet után): El akarta vágni borotvával a nyakadat és hogy megmentsen, Masa megesküdtött, hogy férjhez megy Ivánhoz.

PERELJA: Az nem lehet! Nem is fog!

MASA: Eredj Perelja, eredj! Mi nem lehetünk soha egymásé.

PERELJA (felkel): Gyere te csak velem. Hagyd a csudába az esküt, meg a többi boldogságot.

MASA (felkel és elfordul Pereljától): Nem, Perelja, menjél!

PERELJA: Ne legyél esztelen. Mi nem válhatunk el.

MASA (bemeleg a szobába).

PERELJA (a konyhából hívja): Masa! Masa! Masa! . . . (Miután nem kap feleletet): Igaza volt az öregnek. Nem hoz a hóvihar senkinek boldogságot. Átkozott legyen! (Elmegy).

MANDA (egy ideig áll, azután lassan utánamegy és becsukja az ajtót.)

MASA (hirtelen kijön a szobából azzal a szándékkal, hogy megszegi esküjét, de nem találja Perelját. Rémulten néz előbb Mandára, azután az ajtóra).

MANDA: Elment.

MASA (sírva fakad s leül a ládára).

MANDA (odamegy hozzá): Mit csináljunk, kislányom? A mi sorsunk a türés.

(A távolból ének hallatszik.)

LEÁNYOK (éneke mind közelebből hallatszik, azután távolodik, míg végül elhal. Világosan ki lehet venni a dal szövegét).

Jó déli szél felhőket terelget,

Nem jó soká húzni a szerelmet.

MASA (feláll, fogja a fésűt és kibontja a haját): Gyere anyám, fésülj meg!

MANDA (Masához lép, aki ismét leült a ládára és fésülni kezdi miközben könnyei csurognak): A mi sorsunk lányom, csak a türés.

F ü g g ö n y

HARMADIK FELVONÁS

(Szmolcsics Márkó házában. Jókora parasztszoba, amelyből kijárat vezet a konyhába, ahol a tűzhely áll, mint a többi parasztházakban is. A ház alacsony, kicsiny ablakkal. A szobában fehérre meszelt deszkaplafon és két díszes terítővel letakart ágy. Az ágy felett a falon líkai szőttes. A két ablak között a falon vadászfegyver és töltény lóg.

Asztal, székek és egy városi szekrény, amely nem tartozik a líkai parasztházba, mert a ruhát ládáikban tartják. A szekrényen utazókofer, körülötte és rajta almák. Az egyik sarokban hatalmas láda és két börend egymáson. A plafonról petróleumlámpa függ, amely élénk fényt ad. Amikor az ajtó kinyílik, látszik, hogy a másik helyiség, vagyis a konyha, gyengébben van megvilágítva, habár a tűzhelyen lángol a tűz. Mielőtt a függöny felemelkedne, ének hallatszik. Ének közben emelkedik a függöny. A színpadon leányok és legények ülnek körben, gyapjút fésülnek és énekelnek.

Amerika, átkozom az utad

Fiatalon hallottam terólad

Ha sétatér vón a tenger habja

Kanadába sétálnék el rajta.

ANKA (be): No, fiúk, lányok, ha már ilyen szorgalmasan dolgoztok, hát tartsátok a poharat, hadd töltsék bele. Jó hogy maradt Mihály-napról bor a házban, mert egészen elfelejtettem, hogy fonóba hívtalak benneteket. Ehol-e nincs egy férfi se a házban.

JURE: Hát Masának mi baja, hogy Iván a doktorhoz vezette Goszptyba?

ANKA: Manapság olyan a modern divat, hogy az asszony megvizsgáltatja magát, mikor áldott állapotban van. Nem úgy van ez, mint a régi időkben. Nem vetkőznék és bizony le ma sem a doktor előtt, ha mindjárt ott halnék is meg. Dehát, fiatal emberek, más szokások.

JURE: Aztán mi rossz van abba?

ANKA: Semmi. Jó ha lehet. Iván azt mondja, hogy muszáj menni. Amerikában minden asszony jár a doktorhoz.

ANGYA: Menne biz az ördög, de nem én.

JURE: Bizony mennél te, ha szükség volna. Ráhajtanálak én.

ANKA (Juréhez): Nosza, hadd töltsék neked. (A többiekhez) Hallottátok . . . valamikor bizony nem mert a legény így beszélni a lánnyal. Manapság! Az ördög vigyen el benneteket, mind erről beszéltek és mindent tudtok, még esküvő előtt.

ILIJA: Mintha azelőtt nem tudtatok volna mindent. (Ankához): Itt a poharam, csak aztán jó töltsd meg, mert én bizony meg tudom húzni. (Mikor megtöltötte a poharat): Tudjátok ti azt, akárcsak mi, úgy-e Máró?

MÁRÁ: Vigyen el az ördög, mit emlegetsz engem. Nem tudok én semmit.

ANKA: Azért, hogy az igazat megmondjam nektek, gyerekeim, nem is volt az úgy, mint máma. Manapság tizenhat-tizenhét éves korukban mennek férjhez a lányok. Még a tizennyolc éves sem számít öregnek. Az én időmben volt olyan eset, hogy tizenhárom-

tizennégy éves korában férjhez ment a lány. Pedig az még gyerek. Kevés ment közülük szerelemből férjhez. Az apáink meg az anyáink megegyeztek, mi meg szótfogadtunk. Ugyanúgy a férfinép is.

JURE: Hát te nenő, nem szeretted Márkó bátyánkat?

ANKA: Szégyen, hogy ilyet kérdezel tőlem, öregasszonytól, de megmondom neked, gyermekem. Szerettem. Szerettem, de nem beszéltem vele többet húsz szónál az esküvő előtt.

JURE: Oszt mért nem beszéltél?

ANKA: Hol beszéltem volna? Csak vasárnaponként láttam a templom előtt. Néhányszor mellettem táncolt a kólóban. Kóló után mi lányok hazamentünk, a legények meg elmentek követ dobni, azután ők is szétszéledtek.

ILIJA (*gúnyosan, mint aki nem hiszi*): És a lány meg a legény soha sem találkozott?

ANKA: Dehogynem, de csak a jegyesek.

ILIJA: Bizony, nekem a Simitera apó másképp mesélte. Volt akkoriban fonó is, meg szorongatás is. Az öregek mindig azt hiszik, hogy valamikor másképp volt és hogy jobbak voltak.

TOMÓ (*bedugja fejét az ajtón*): Ohó! Hiszen itt fonó van. Látom, hogy világít két ablak az éjszakában mint a farkasnak a két szeme. Mondok, megnézem már, mit csinálnak. Tudom, hogy Márkó meg Iván elmentek Masával Goszptyba... A szalmaözveggy meg magaköré gyűjtötte a fonókat, oszt mulat, hihhi...

ANKA: Elhallgass te, hogy a nyelvedet harapnád el, vagy gyere be!

TOMÓ: Várj mán, hadd szokja meg a szemem a világosságot. Ez a petrolgáz úgy világít, akár a villany. Mifelénk mégcsak pislognak és csak annyira világítanak, hogy megtaláld az utat az ágyig meg az asszonyig, hogy el ne tévedj véletlenül, oszt a fiatal menyedhez ne feküdj, hihhi...

ILIJA: Ül le, Tomó, oszt mesélj nekünk valami komédiát vagy tréfát. Neked mindig tele van ilyesmivel a tarisznyád.

TOMÓ (*he*): Mesélek, hogyne mesélnék, kedveskéim. Csak nincs poharam, pedig ahogy látom, itt borocskát töltögetnek, nekem meg valami szintúgy táncolni kezdett a hasamban, hihhi...

ANKA: Mindjárt hozok poharat. (*El.*)

JURE: Ahol Tomó megjelenik, ott hamarosan megjön a nevetés is.

TOMÓ:

Hol nevetnek ott nincs bűn

Hol nóta szól nincs semmi rossz

En ha iszom, hát nevetek

Öntöm a bort és danolok, hihhi...

ANKA (*be*): Nincs már kint több poharam. A kofferből kellene előszedni. Jó lesz a kisbögre is, úgy-e? (*Tölt neki*).

ILIJA: Vigyázz, nincs-e benne valami méreg?

TOMÓ: Hej, de jó is volna ilyen halállal meghalni, hihhi... (*Iszik*). Tyúha! Olyan ez, akár az áldomási bor. Még az angyalok is meginnák. Töltsél már még egyvel! Hogy aranyoznám meg a kezed. A te kezedből még a méz is édes, hihhi...

(*Mindannyian nevetnek*).

JURE: Még a méz is édes a kezéből, mondd?

TOMÓ: Nem ismertétek ti, amikor még lány volt. Volt ám ott mit látni. Olyan kerek piros orcái voltak, mint az alma. Meg aztán más is minden ahhoz képest.

ANKA: Az ördög vinne el, de huncut vagy. Megöregedtél, oszt mégsem jött meg az eszed.

TOMÓ: Nem is gyün az meg, bizony, amíg meg nem halok, hihhi...

ILIJA: Szóval úgy véled, hogy jó formájú lány volt a mi Anka-nénénk?

TOMÓ: Ne is kérdezd! Jobb szerettem volna egyszer megszorogatni, mint az isten szakállát megfogni, hihhi...

ANKA: Ne hülyéskedj már itt a gyerekek előtt. Hogy nem szégyeled magad?

TOMÓ (*betyárosan*):

A szépségbe' nincs szégyen

Bolondságban nincsen ész

Se vagyokban szépség

A gyávában nincsen mersz

Se kutyában hűtlenség

Igazságban nincs hazugság

Vénasszonyban nincsen — no mond ki te!

(*Ilijára mutat*): Én nem merem, hihhi...

(*Mindannyian nevetnek*).

ANKA: Azért jöttél csak ide, hogy csúfot üzzél magadból. Csak útba vagy. Nem birjuk kifésülni ezt a gyapjút.

ILIJA: Hadd maradjon ugyan, hadd szóraztasson bennünket egy kicsit... Meséld már el, hogy volt a régi időkben. Találkoztatok-e néha a lányokkal? Beszélgettetek-e velük? Anka-nénénk azt mondja, hogy akkoriban másképp volt.

TOMÓ: Nem jártak, testvér, akkor sem tótágot a lányok. Ami fönt van, az akkor is fönt volt, ami meg lent, az lent volt, hihhi... Minden a maga helyén. Mi hova tartozik. Akárcsak manapság, hihhi...

ANKA: Ne higgyetek neki, látjátok, hogy bolondozik meg hazudik.

TOMÓ:

Ki hazudik, az nem mond igazat

Én ha szólók, igazat beszélek.

Hihíhi... Mondom én nektek, akkoriban is úgy táncoltak, mint most... Vasárnap templomba jártak... A fonókon énekeltek meg zálogsdit játszottak... Szerellem is volt, akár csak mostanában. Azért részben az Anicának is igaza van. A lányok egy kicsit butábbak voltak, a férfinek meg tartózkodóbb. Esküvő csak olyankor volt, ha az öregek megegyeztek. Ha Anka választhatott volna, biztos hogy engem választott volna, nem a Márkot, hihíhi...

ANKA: Bizony nem választottalak volna, te vén ördög.

TOMÓ: Hát hiszen most már más a nóta. Akkoriban olyan voltam, mint a rózsabimbó... hihíhi...

ANKA: Ember fia, ezt az idétlenséget! Hogy ez mit képes összebeszélni.

TOMÓ: Á, te sem vagy már a régi. Em-létszel-e, mit mondott Márkó a tavasszal, amikor megjött Amerikából: „Bizony anyó, megöregedtél. Szívesebben vettem volna ha olyannak talállak, mintahogy itt hagytalak huszonöt évvel ezelőtt”. Jót neveltünk rajta. Azt is mondta még, úgy tréfálkozva, hogy: „Ilyet Amerikában is kaphattam volna. Kár volt átkelni az óceánon és egész Lfkába jönni egy ilyen anyóért”.

JURE: Hát tréfás ember az öreg.

ANKA: No de azért tréfa ide, tréfa oda, volt ám mit látni valamikor annak, aki a templom elé ment. A legénvek mind kék meg piros, ezüstpitykés mellényben. Mind-egyikük fején hímes sapka, az övükön tarsoly, benne kés meg pisztoly, a posztónadrág úgy feszült a lábukon, hogy meg sem birtad csipni.

TOMÓ: Próbáltad, úgy-e, oszt nem sikerült?

ANKA: Ne bcomlj! A nadrágon zsinorózás, lent a lábukon meg mamuszok vagy bocskorok, öröm volt nézni.

TOMÓ: Hát a lányok? Felül blúz, horgolt gallérral, a fejükön kendő, alul meg derék-kötő, hogy nem tudod melyiknek szebb a dereka. Csak amikor ledűtöd, hogy megszorogasd, akkor tudod meg, hogy igazi-e, vagy csak olyan csinált, hihíhi...

(Mindannyiaan nevetnek)

ANKA: Ma már az jobbadán vásárolt áru. Nem készítenek már semmit odahaza. Valamikor szőttek, varrtak, fontak, de most gyáriruha az mind, oszt gyenge.

TOMÓ: Úgy ám...

ANKA: Elhallgass már, hogy a nyelvedet harapnád le.

TOMÓ: Csak azt akartam mondani, hogy nem házi vászon meg házi posztó az. Ehol-e, látod, ez a gúnya, ami rajtam van, ez még az apámtól maradt. Ma több mint harminc éve szolgál, de még kitart jóideig. Jónéhány lányt megszorogattak rajta, de még én is rádűtenék valami özvegyasszonyt, oszt megfogdosnám. Lányt már nem merek, öreg vagyok, oszt szégyellem, hihíhi...

MÁRÁ: Nem is bírnál már a lánnyal. Elment az erőd a vásárba.

TOMÓ: Ne emlegesd az ördögöt, Máró, mert nem alszik. A nóta is azt mondja, hogy Minden rossznak megőrül az Szűz a lány ha elmegy hozzá, asszony, mikor elmegy tőle.

(Mindannyiaan nevetnek).

(Bef. köv.)

„Kinek van igaza“ — Verbászon

Nem készült nagyobb irodalmi igénnyel ez a darab. Mint az íróné mondja, véletlenül született. A Magyar Kultúrtaács pályázata és jellege nélkül talán sohasem merészkedett volna előállni vele. És ez a véletlenül született mű nem tartalmazza még ennek a kialakulófélben lévő alkotóembernek egész mai gazdaságát sem. A még csak most alakuló, forrongó, de már most is eredetiségre, sajátos gondolkodásra, egyéni véleményre és életfelfogásra törekvő, az egyéni véleményhez ragaszkodó, nyíltszemmel járó, sokmindent látó alkotót csak ott érezzük valahol a darab mögött. Abban, hogy érezzük a tulajdonképpeni lényeg nem is az, amit a színpadon előttünk látunk, nem az, hogy Lajos

megkapja-e Pannát, Feri Margitot és Jóska Jutkát, hanem egy mélyebb lényeg húzódik az előttünk lejátszódó vígjáték mögött. Ott van a probléma, amellyel az alkotóember vívódik, és amelyre a maga módján keresi a választ: hogyan viszonyuljunk a világhoz, a társadalomhoz, milyen legyen álláspontunk, amikor a világ csak két lehetőséget nyújt — vagy élünk léha, üres életet, várjuk az amerikai csomagokat, sohasem tesszük le a vizsgákat, vagy pedig belenyugszunk abba, hogy a világon még megvan a sokfajta elmaradottságot megtestesítő fogalom: a falu, és kiegyezünk ezzel a faluval, lassú munkával próbáljuk magasra emelni és addig is a Pannikban találunk vigasztalást,

erőt; vagy többet, »jobb társaságot« akarunk, és akkor kikötünk a pletykázó, rosszmaájú Amália vénkisasszonynál vagy pedig belenyugszunk, hogy a mi parasztunk nem lehet más, mint ami, és megpróbáljuk komoly munkával megváltoztatni. Egyszóval ott érezzük az egyén és világ, egyén és társadalom viszonyának egész gazdag problematikáját.

A kezdő író hibája, hogy ebből a gazdag problémából nem jutott minden a színpadra. Sokszor voltak másodrendű problémák a központban. S a »Kinek van igaza« igazsága végül mégis csak féligazság lesz. Féligazság lesz a kiegyezés a faluval, féligazság, hogy a szerelem megoldotta a problémákat, csak pillanatnyi igazság, amíg a kérdés ismét fel nem vetődik most már az eddigi igazság kárára. Nem hiába mondta Lenin, hogy a fantáziára, az álmódásra a szocializmus építésében is szükség van. A szocializmus azt is jelenti: ne adjátok fel az álmokat. Ne adjátok azt az álmat, hogy az em-

kultúrtaács színdarab-pályázata — Kapocs Annától még sokat várhat irodalmunk, és érdemes komolyan foglalkoznunk ezzel az igazán tehetséges asszonnyal.

A verbászi cukorgyár fiatal műkedvelői hozták színpadra ezt a darabot. Ez még egy tanulságot hozott. Eddig is tudtam, hogy célját téveszti a kritika, ha mindenáron azt akarja kimutatni, hogy egy műkedvelő nem játszott úgy, mint Sz. Cseh Mária vagy Sántha Sándor, mint ahogy célját tévesztené ha azt bizonygatná, hogy ők nem játszanak úgy, mint a színjátszás nagyjai. A verbászi bemutató megmutatta, hogy még műkedvelő és műkedvelő közt is van különbség, még a noviszádi műkedvelőkkel sem szabad mérni, hanem a sikert vagy kudarcot mindig az adott körülményekből kell megítélni. Ha ebből a szempontból nézzük, akkor a cukorgyáriak bemutatója komoly sikert jelent.

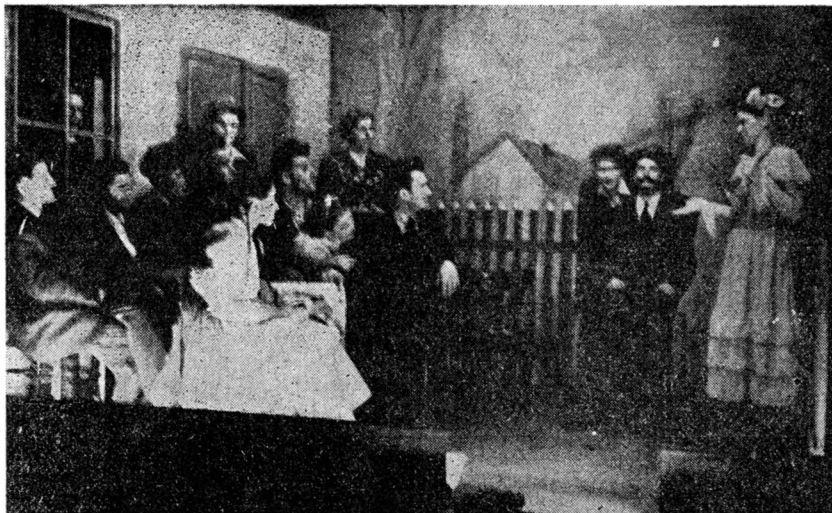

ber végre is megváltoztatja a világot, urrá lesz a dolgok felett, ne adjátok azt az álmat, hogy a géprabszolgák mentesítik majd az embert a mindennapok tengődése alól. Addig csak pillanatnyi féligazság lehet a kiegyezés a faluval, mert a kérdést véglegesen csak akkor oldja meg az emberiség, amikor szabad lehet anélkül, hogy üres lenne, megszabadulhat a korlátoktól anélkül, hogy léha lenne. Kapocs Anna nem a végleges megoldás, hanem a pillanatnyi féligazság szempontjából vetette fel a problémát. Ez magyarázza erényeit, de fogyatékoságait is — azt is, hogy néha megáll a felszínen — és ezt teszi majd műkedvelő csoportjaink kedvenc darabjává.

Természetesen mindezen túlmenően is vannak az írás kezdeti nehézségeiből eredő gyengeségei a darabnak. A párbeszédnek néha nagy lélekzetű kis szónoklattá átalakult érveléssé válnak. Többször csak később jövünk rá, hogy miért volt szükség erre vagy arra a fordulathoz, vigjátéki mozzanatra, vagy a kinek van igaza kérdést eldöntő újabb érvnél, a jóval előbb beleerősszakolt jelenetre, erőltetett párbeszédre. A kritikus mégis azzal a következtetéssel távozik, hogy komoly felfedezést hozott a

A darabot Hirsler Ferenc rendezte, aki nem-sokára ünnepli színpadi munkásságának 35. évfordulóját. Komoly munkájába került, hogy az egészet sikerült megvalósítania. A verbászi cukorgyár műkedvelő csoportja csak az elmúlt év közepén, Hirsler Ferenc leköltözése után kezdett komoly munkába. Az azóta elért fejlődés bizony komoly erőfeszítéseket kívánt. Nem volt valami nagy választék, mindössze hatvan-hetven fiatalja van a gyárnak és ezek az egyszerű munkások napi munkájuk után foglalkoztak műkedveléssel. A kampány alatt megtörtént, hogy az előző váltás munkásai munkaidejükön túl is dolgoztak, csak hogy a másik elmehessen a próbára. Eddig egyfelvonásosokkal kísérleteztek, és próbálták ki erejüket a közönség előtt. Most került sor aztán az igazi nagy erőpróbara, az első háromfelvonásos darab bemutatójára. A néző- aki lenről nézte az egész darabot, sokszor talán nem is gondolt arra, milyen komoly munka előzte meg azt, hogy ez a darab így ahogy van, színrekerüljön. Nemcsak a műkedvelés hagyományos betegségeivel; a szerencseréssel, lemondásokkal, betegségekkel, elutazásokkal kellett megküzdenie. Egészen új embereket vittek a színre, még a főszerepeket is olyanok játszották,

akik most voltak először színpadon. Ezeket az új, kezdő műkedvelőket kellett a színpadra szoktatni, és a régi műkedvelőknél is lefaragni a színpadralépés minden sallangját. De itt van még egy, talán jelentéktelenebbnek tűnő példa. A néző talán fel sem figyelt, vagy ha felfigyelt, természetesnek vette, hogy milyen jó, helyes hangsúllyal és kiejtéssel beszélnek ezek a műkedvelők, pedig ez is hónapok megfeszített munkájának eredménye volt.

Es ez a munka nem volt eredménytelen, és nemcsak a további munkához teremtett alapot, hanem sikerhez is vezetett. Az első felvonásban még éreztük a színpadralépés lámpalázát, de később mindig fokozták az ütemet, a harmadik felvonás már egész gördülékenyen ment. A legjobb alakítást Swartz Zita és Trombitás György nyújtotta. Talán csak a túlkapásokat illetve Trombitásnál néha a merevséget kifogásolhat-

nánk. Mindjárt utánuk Gluvics Katica következik, kár hogy sokszor zavaróan hatott a természetes játék hiánya. A legegyszerűsebb, legkiegyensúlyozottabb, nem az átlagon felül emelkedő, de nem is az alá süllyedő alakítást Kovács Juci nyújtotta. Novotni János gyakran az említett legjobbak közé emelkedett, ezt a színvonalat azonban nem sikerült mindig tartania. György Ferenc kisebb túlzásoktól eltekintve jól

beleilleszkedett szerepébe. Nádudvardi Lidiánál és Csáki Ferencnél legfeljebb bizonyos merevséget és az elegendő mozgás hiányát kifogásolhatnánk. Kecskeméti Erzsikénél látszott meg leginkább az első szereplés nehézsége és az ebből eredő merevség. A többiek: Nádudvardi Tibor, Oláh Juszti, Süli István, és Kecskeméti Ferenc tudásuk legjavát adták. A díszleteket Novotni János tervezte. (b. i.)

Tekintettel az év folyamán megrendezésre kerülő különböző ünnepekre — Zmaj emlékünnepe, a szerb felkelés 150-ik évfordulója stb. — a műkedvelők általános vajdasági versenye elmarad, mert az időpont nagyon eltolódna. Csupán egyes járásokban lesznek járási-városi szemlék.

SZERKESZTI:
MAJTÉNYI MIHÁLY

Gál László

Levél a HID-hoz

Ezekről az én leveleimről, meg a többi leveleimről is, beszélgetnek imitt-amott, szeretik és nem szeretik, elfogadják és megtagadják és most sietek bevallani, hogy engem zavar ez az érdeklődés, néha úgy zavar, hogy azért örülök neki, néha bánt és még azt is bevallom, hogy valójában csak az elfutó gondolataim után rohanok, mint valamikor régen egy-egy ellibbenő szoknya után a korzón; dehát ez sem sikerül mindig és a gondolatok is ellibbenniek.

Egyik olvasónk hatszáz könyvet ajánlott fel kölcsönképen nyolc esztendőre, hogy a könyvszűkén ezzel is segítsen; egyik külföldi olvasónk szememre hányja, hogy a szegény külföldi magyaroktól sajnálom az olvasnivalót — egyikük sem értett meg egészen és egy harmadik sem, aki arról ír, hogy nincsen igazam, ha borúlátással vádoló költőinket: a költőnek joga van a borúlátásra is és különösen joga van (ezt én sose vontam kétségbe) a szerelemre.

A visszhang-levelek közül most ez a harmadik érdekel különösen, valójában ez is csak azért — bocsánat ezért a merésznek látszó ugrádozásért —, mert meghalt Németh Andor.

A következőkben igyekszem majd megmagyarázni, önmagamnak is, hogy mi köze Németh Andor halálának egy szabadkai tizenhétéves gimnazista leveléhez és ahhoz, hogy a jugoszláviai magyar költőknek mennyi joguk van a borúlátásra és a szerelemre.

Kezdjük azzal, hogy Németh Andor haláláról — eltekintve a novemberi rövidke rádióhírtől — meglehetősen későn vettem elgondolkodtató tudomást. A napokban olvastam a budapesti „Csillag” novemberi számában azt a mindössze másféloldalas nekrológot, amely Németh Andor életével-halálával foglalkozik, szépen és szűkszavúan. A „Csillag”-nak ez a száma közel kétszázoldalas és Németh Andor e Csillagnak alapító-főszerkesztője volt — a másfél oldal tehát azt is jelenti, hogy a Magyar Írók Szövetségének folyóirata örömmel sajnálkozik Németh Andor halálán; Gereblyés László kelleetlenül teljesített egy kellemtelen feladatot és végül: az ő számukra Németh Andor nem most halt meg, mert hiszen „ízlésben és irodalomfelfogásban voltak ellentétes nézeteik” és jó a kényelmetlen halottat ennél gyorsabban eltemetni.

Németh Andor háromszor emigrált Magyarországról. Először az első világháborút követő forradalmak után, másodszer a második világháború előtt és végül most harmadszor, de ebbe a harmadikba belehalt. Úgy hallottuk, hogy néhány éve ideggyógyintézetbe internálták a Révai József-módján irodalom-irányítók — mindenestre igaz ebből annyit, hogy a Csillag alapító főszerkesztője, József Attila barátja, már évek óta hallgat.

Nos, ez a Németh Andor, akinél mélyebben aligha élte valaki az Ady- és Ady-utáni korszak irodalmi életét, egyszer azt írta, hogy az első világháború alatti és utána következő rettenetes szenvedések és keservés kiábrándulások után, az akkor-Bécsbe menekült magyar írók sehogysen tudták megérteni azokat, akit szerelemről nyögdécseltek, akik nem tudtak mást „mint eldalolni saját fájdalmaikat és örömeiket” — ők, a menekült magyar írók

„gyüülöttek, megvetették a koldusromantikát, a prostituált-romantikát, a szépség-romantikát, minden romantikát”. Volt idő, amikor a magyar irodalom legjobbjai közül nagyon sokan még a betűt, a szót is meggyüülöttek, mert hiszen betűvel és szóval hazudik a hazug és a gömbölyű, kedves tegnapi „öröm” annyiszor vált mára foghíjas „üröm”-mé...

Ezekben az időkben menekültek sokan a futurizmusba, a dadaizmusba. Azt vallották, hogy minden értelem értelmetlen.

Németh Andor 1926-ban visszatért Magyarországra és akkor (így írta) „a költészet fellobogózott hajója diadalmasan siklott a vízen — fedélzetén nemesvonású férfiak verseltek, az életről, a vágyról, a nyomorúságaitól megváltott emberiségről... Aztán a hangulat megzavarodott. A legnemesebbek egyikét kórházba vitték: rákja volt. A másikat — a cipőzsinórját akarta megkötni — holtan szedték fel, a harmadik megmérgezte magát. A negyedik — a legfiatalabb — anyja után kiabált félelmében, vegye ölébe, vigye el valahova, mert valami szörnyőség készül, amibe mindannyian belepusztulunk...”

Németh Andor kortársa volt Kosztolányinak, Babits Mihálynak, Juhász Gyulának és József Attilának — róluk van szó. És kortársa volt a készülő szörnyűségeknek, amelyek jöttek-jöttek feltartóztatlanul és szörnyűbb szörnyűségek voltak, mint ahogy a Pokol álmodója a poklot álmodta.

És most térjünk vissza a szabadkai diákolvasó kedves és naiv levelére, amely szerint a költőnek joga van a szerelemre és csak a magamfajta morcos kritikások (ezt ő mondja, nem én!) felejtik el, hogy valaha fiatalok is voltak.

A költőnek igenis: van joga szeretni. Szerelmmel szeretni is. A költő többnyire férfiú vagy nő, tehát egyébként úgy él mint a többi férfi vagy nő, de csak egyébként.

Petőfi is férfiú volt, ő is szeretett. Ő azonban így szeretett:

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért fölládozom
Az életet,
Szabadságért fölládozom
Szerelmemet.

Az utóbbi időben úgy látszik, mintha mi vajdasági magyar költők — fiatalok és öregek — az életünket hajlandók volnánk ugyan feláldozni a szerelemért, de a szerelmet nem áldozzuk. Igaz, hogy ki-ki kora és vérmérséklete szerint szeret: a többség a nőt (Borús Erzsébet a férfit), a másik a cigarettát, a harmadik a hét muskátliját, de ez mitsem változtat a lényegen. Valami hiányzik, valami nagyon hiányzik és bár, azt hiszem csak a magyar nyelvben, végtelenül finom különbség van a szeretet és a szerelem között — én azt hiszem, hogy aki csak szerelmes, az sok mindent nem szeret és lényegében nem is szerelmes, sőt: nem is szeret.

A költészet nem magánügy, a költő magánélete is csak bizonyos fokig az.

Persze, én ezen nem tudok segíteni, még magamon sem tudok, de mégis — olyan probléma ez, amelyen legalább gondolkodni érdemes. Egyet azonban körülbelül világosan tudok: csak szeretni nem elég. Ez a kedves diák is: szerelmes, de azért matematikát is tanul. Az idősebb szerelmes is csinál még valamit amellelt, hogy boldogtalanul imádja a boldog közömböst. Miért nem írja meg azt is? Miért csak üres ágyát énekeli?

„Még nem nagy az ember — írta József Attila — de képzeli, hát szertelen. Kísérje két szülője szemmel: a szellem és a szerelem.” Lám, ez is hiányzik, a képzelet, amely szertelenül nagygyá növesztheti, ami ma még kicsi és bizony, sokszor a szellem is hiányzik.

És most búcsúzzunk el a meg nem oldott problémától és Németh Andor meg nem oldott életétől is. Ő, 1944-ben, a felszabadított Párisból ezt üzenté haza: „Tavaly csak jég, köd, korasötét és savanyú füstiz volt a teled magyar; Idén égő falvak, bitangoló csordák és menekülők mogorva hangyasorának élénkebb léte osztályod... Hétmérföldes csizmában szalad a szél és előtte a történelem. Jaj, a jogodnak, népem! ha most föladod! Jaj az erődnek népem! ha most eladod!...”

Nem tagadom: ez a szerelem, amellyel Németh Andor is a népét szerette; a népét, amely jogát ismét föladta, erejét ismét eladta... nekem ez a szerelem sokkal jobban tetszik.

A vég határán — kezdet

Már hetek óta hűvös, őszi kékségben ragyogtak a napok. Az ember ilyenkor szentimentálissá lesz. Különösen, ha az őszi kék égbolt és a kimenekülőktől elhagyott város csöndjébe csak a nehéz bombázók százai zümmögnek halotti mótákat. S az ember bent a városban kénytelen hallgatni őket.

A hűvös kékségben mindennap megcsillantak az ezüstszínű, magasan lebegő gépek, és a város baktató emberei meredt arccal kérdezték magukban, ma nekünk vagy egy más város lakóinak viszik a pillanatból születő halált?

Mert néha nem hordták messzebb iszonyú terhüket a tündérien csillogó szörnyek, hanem csak sötét felhökké súlyosodva leereszkedtek a magasból és ontották a pusztulást. Mezőkön, ligetekben, házak közt puffant az ézzengető földrengető robaj, hogy utána megint csönd boruljon a tájra, de olyan csönd, hogy a romok közül kifelé kászolódnók csontjában megdermedt a velő: ugyan ki ment el megint ismerősök, barátok és hozzátartozók közül a végtelenbe, vagy maradt itt húscafattá szakadozva? S a szabadulás után lihegő tájra csak hullt, egyre hullt, lassan szitált a miszlikbe szakadt tárgyak pora. És világított tovább hűvösen a végtelen kékségből az őszi nap.

Az egyik ilyen napon hallotta kis rádióján Gergely, a szabó a légiriadó-jelzést. Nemsokára kint a város fölött megszólaltak a szirénák. Valahogy mindez hirtelenebbül történt, mint máskor szokott. Kiskabátot vetett Gergely magára, otthagyta szobáját, ahol a műhelye volt és tétován az udvarra indult. A szirénák ugató hangja egyre hasogatóbban vonított. Gergely felesége, Matild az udvarban éppen a kacsákat etette. Otthagyta hirtelen a kacsáit és férjét sikongva hívta, hogy menjenek az óvóhelyre. Mindig nagyon félt szegényke. Amióta az első bombázásnál tizenöt halottat emeltek ki a közeli nagy bérház lebombázott részéből, azóta riadó alkalmával szinte bomlottan menekült az óvóhelyé átépített szomszédos pincébe. Öreg borpince volt az és elég közel volt hozzájuk. Ott valósággal a nedves falra tapadt az asszonyka. Félelmével a nyugodtabb odamenekülőket is nagyon idegesítette. Páni félelme nem ismert határt és egykettőre másokra is átragadt. Most is egyre tördelte a kezért.

— Gyere, Gergő, menjünk le a pincébe. Mindjárt itt lesznek a gépek! Gyerünk le, itt fönt nem bírom ki!...

Gergely nem szívesen ment a szomszédos pince-óvóhelyre. Az előző télen mellhártyagyulladásra volt és attól félt, hogy a nedvességtől csöpögő pincében ismét visszakapja. Aztán a lentlévők sem mind tudták fegyelmézni magukat, s háborodott viselkedésüket nehezebb volt eltűrni, mint a szabad ég alatt a nehéz szorongást, amikor a gépmaradak mély zúgással közelebb jöttek a földhöz és ontották fekete terhüket.

Ezért Gergely egyik légiriadó után ásót fogott s egy keskeny és mély árkot ásott. Szalmát vitt bele és azzal kibélelte. Néhány deszkával le is fődte a közepét. Mostanában aztán minden riadókor ide húzódott le. Egyedül. Senki sem követte eddig az ócska kis árokba. A ház többi lakója a szomszédosház óvóhelyére ment mindig. Olyan biztonságosnak kinéző pince volt az. Odon bolthajtással, acélos téglákból készült. Gergely felesége is csak odajárt le. Meg akit idehaza ért a riadó. Mert a legtélösebbek, meg a legráterőbbek mind kiszöktek a városból. Minden nap. Gergely pedig helyén maradt, dolgoztatott kis műhely-szobájában. S ha a légiveszély bekövetkezett, csak ment le az ő magános árkába. Kitartott a primitív árok mellett.

Felesége neheztelt is, hogy nem megy vele a szomszédos pincébe, mert szerette volna maga mellett tudni. Akárhogy magyarázta is neki Gergely, hogy itt az árokban jobban érzi magát, nyugodtabb, s könnyebben elviseli az izgalmas percekét. Matild mindig szemrehányást tett neki.

Most is az elsők közt sietett Gergely asszonya az óvóhely felé. Valami kabátot cipelt és papucsával nagyokat csattogva szaladt a kerítéshez, ahol két meglazított deszka között szoktak átjárni a szomszéd udvarba. Egykettőre el is tűnt Matild a kerítésdeszkák mögött. Olyan különös volt most az az átbújás a deszkák közt...

Már hallani lehetett a bombázók terhes bűgását. Gergely, ahogy az utóbbi napokban megszokta, az árokba húzódott. Összevonta végtagjait és nyugalmat erőszakolt magára. Idegei

mégis feszülten fogadták a zúgás erősödését. Amikor már igen közel érhettek a légi kötelékek, éles sikoltozásra figyelt ki Gergely. A ház végében lakó fiatal özvegy — akinek a férje talán félve a fronton veszett el, s aki szintén szorgalmas látogatója volt a szomszédház óvóhelyének — most ruháját kapkodva szaladt az udvaron át és szinte beleesett az árokba. A földlépcsőkön csak lerohant. Talán nem is látta őket, úgy zuhanva leguggolt az árok fenekére. Még sosem volt itt. Tovább már nem mert menni, mert az angolszász gépmadarak a levegőt reszkettetve egészen leereszkedtek a külváros fölé. Gergely is úgy érezte, hogy éppen fölöttük zúgnak-zakatolnak. Fenyegetően elsötétítették a későreggeli napot.

... És itt, a riadó idején, ebben a primitív légoltalmi árokban kezdődött az a különös dolog, a bombázást sejtő, nehéz pillanatban. A fehérarcú asszony ijeden, szaggatott lélekzettel lapult meg a keskeny árokban, amikor fönn a magasban füttyülni kezdtek a hulló bombák. Kerek mellei alatt vadul kapálódzott a szíve, mintha az oldalbordák abróncsos szorításából akarna szabadulni. Mellkasa ijedten háborogva tágult, ahogy remegő tüdejébe sípolón kapkodta a levegőt. Az árok mélyén szorosan egymás mellé kerültek. Az asszony a gyöngébbek féltékenységével ösztönösen a férfi mellé bújt mint szegény gyámoltalan állatka, mikor roppant félelemtől nyí. Ez az eszelősen önkívületi melléhúzóadás olyan hirtelen keletkezett, hogy egyikük sem állhatott ellent, vagy gondolhatott egyáltalán arra, hogy valami is történik velük.

Egymásba melegedtek. Kicsit az asszony iszonyodása s a férfi szorongása is fölnedgett, mikor a szörnyű pillanatban öntudatlanul egymásba kapaszkodtak. Szinte a búcsúzó halálraítéltek erejével és fölindultságával ölelték át egymást, s talán tudatukon kívül esett, hogy vérük fölforrósult és egymás szemébe meredve, vad testi vágyakozás ragadta meg őket, a vég határán valami kezdet. Föllángoló életosztón feszítette meg a halál előtt örületes erejével az idegeiket és próbálta összecsomozni izmaikat. S ha lett volna hozzá még egy kis erejük, tán egymásbaveszve, mindenről megfeledkezve és mindent félretéve, tébo-lyult vággyal, szerelemben tapadtak volna akkor egybe.

Gondolkodni nem tudtak. Az ösztönember féktelen vágyakozása izzott át rajtuk céljarejtetten, de a fajta jövőjét mentve, hogy egy pillanatnyi elementáris fölingerülésből utódot biztosítson, még a halál borzalmainak lehellelte közepette is.

Az asszony, aki késő álmából riadt föl a szirénaüvöltésre s csak úgy bukdácsolt el az árokgig, most nem kívánta holt férjét. A jelenben hullámzó halál eltörölte a régi halál emlékét. A férfi pedig elfelejtette, hogy kicsoda, s hogy egy közeli pincében reszketve lapul meg a felesége...

De nem lett akkor az ölelésből semmi. Csak az összekapaszkodás fölforrósult emléke vésődött sajnón, tüzelőn az idegek mélyére. Mert motozó, tudatalatti vágyaik bontakozásának pillanatával egyidőben világrengető dördüléssel közeljött a pusztulás...

Ők nem eresztették el egymást. Fogták egymás kezét, derekát, vállát, szerelmeseknél szorosabban összekapcsolódva. Pillanatokig térdelhettek így. Aztán még egy sorozat dördülés jött. Szinte még közelebből, mint az előbbi. De ki mérlegelhetett most időt és távolságot?...

Elsötétült egy pillanatra a világ. Aztán csönd. Egészen kis időre csönd. Majd megint zúgás. És potyogó kövek döreje. S lassan szállingózó por. Mintha a fölbomlott mindenség pora lett volna. Pedig csak a környékbeli házak semmibeszökkenő vertfalának vagy téglájának, malterének szállongó pora volt...

Jó pár perc suhant el a romok fölött, amíg Gergely helyéről elmozdult, elszakítva magát az öntudatlan nő mellől. Majd kimászott a gödörből. Körültekintett. A gépek zümmögése már a messzibe veszett.

Egy csoport ház eltűnt. A szomszédház is szétrepült. Még darabjai sem igen vették vissza. És az alatta lévő pince helyén csak egy iszonyú gödör tátongott üresen.

Ottvesztek mind, akik lehúzódtak a házalatti óvóhelyre.

Akkor Gergely keresni kezdte szemével a feleségét. De a volt ház helyén sehol élőlény...

Olyan hirtelen vesztette el a feleségét Gergely, hogy még siratni sem volt ideje. S már rádöbbsent, hogy még egy ruhaszegély sem maradt ott utána emlékül.

Csak állt a férfi tehetetlenül az udvar végében. Hosszúra nyúltak, egybeszakadtak az udvarok, mert a kerítések mind kidőltek.

A légivészelyt lefújták a szirénák. Erre aztán az udvar közepén húzódo árokból kibújt a szomszédasszony, Juliska is. Halványan támolyogva Gergely felé nézett. Még min-

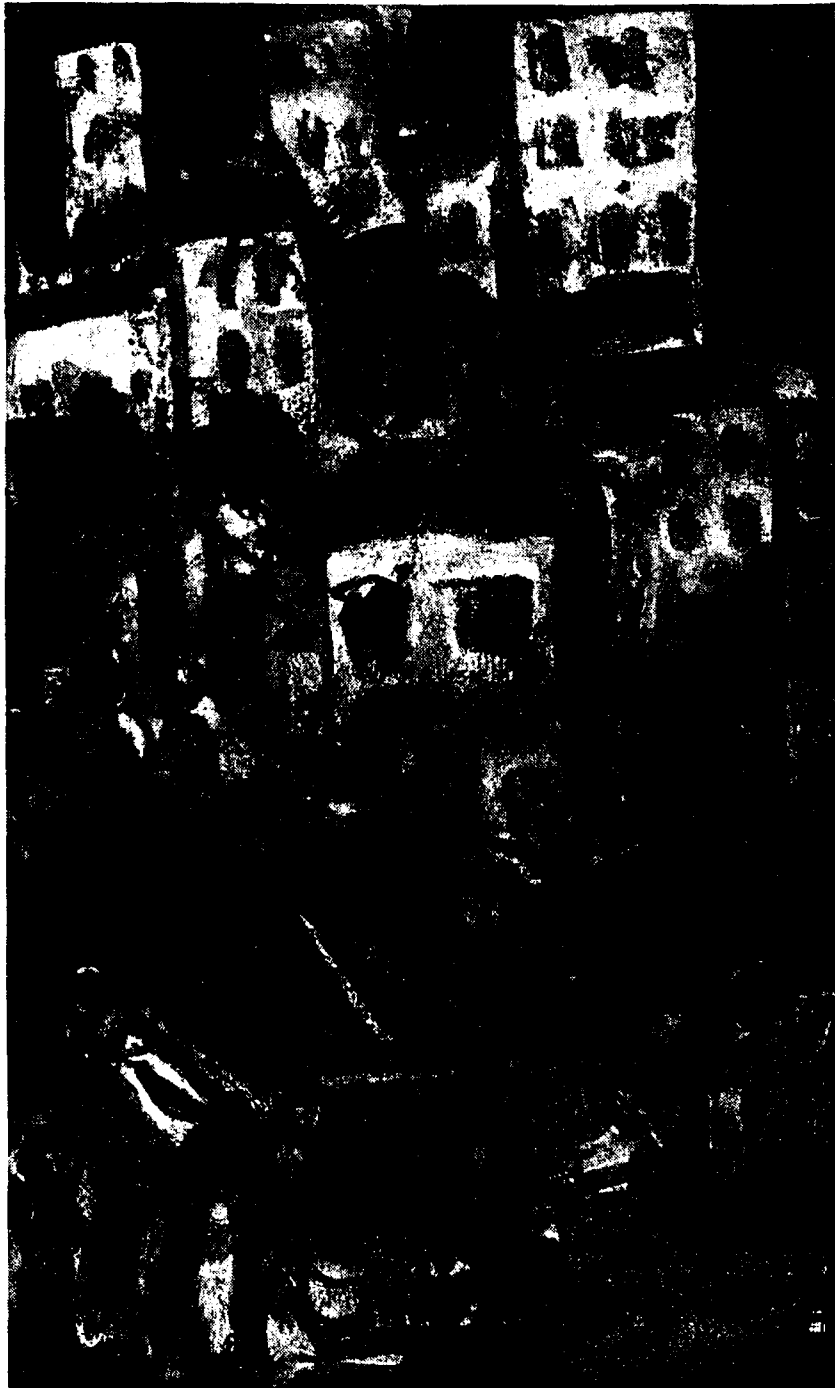
dig valami támaszért esdekelt a tekintete. Majd amikor meglátta a szörnyű romlást maga körül és a házak helyén maradt semmit, s itt-ott a mély gödröket, sírvafakadt.

Gergely odalépett hozzá. Megfogta a kezét és fájóan égő szemét a bombatölcsérre szegezve, az üresen maradt telkekre mutatott. De szólni még egyikük sem tudott.

Úgy tűnt előttük, hogy a végzet keze hozta össze őket az előbb, hogy eztán többé el ne eresszék egymás kezét. Élő, lassan ismét föllobbanó olthatatlan kis méceses volt az a köztük kigyult láng a halálsüvítő viharban...

Sokáig úgy érezték, hogy erkölcstelen volt az a pillanat...

És mégis akkor kezdődött Gergely és Juliska szerelme, ott a kis árok mellett...

GEORGES ROUAULT

LE FAUBOURG (olaj)

S v é d v e r s e k

RAGNAR JÄNDEL (1895—1939)

Ifjúság

Parázs legyél a hamuban, üszköt keltő tűznek nyelve,
nyitott szem légy, forró kéz légy, bátor legyél, hittel telve.
Harcos legyél, dacos legyél, s miként a kő, légy kemény.
A tavasznak légy rózsája bánatkertben setét éjen,
tedd mosollyá a könnyeket, halott szívet kelts, hogy éljen.
Derítsd fel a földnek arcát, szépsugarú hajnalfény:

Légy a puszta oroszlánja, legyél imádkozó gyermek.
Jámbor legyél. Törjél, hárits, bátor légy és légy eretnek.
Legyél király szolganép közt, kegyes szó, vagy parancsszó!
Tavasz légy a ködhomályban, tenger, mely habjait hányja,
minden ósdit megemésszen örömtüzed táncos lángja,
pünkösdünknek lelke légy te, egy új földön légy a só.

Minden álmok messze földjén haladj, merre hív a vér és
ne nézz körül ott, ahonnan nincsen többé visszatérés.
Zsoltár legyél, bölcső dala. Zúgj, miként a harsonák.
Mosolyogva, fájó kéjben engedd szíved lázban verni.
S ha a bölcsék megkérdeznék: „Mondd, mit lehet ezzel nyerni?”
Mondjad csak a kérdezőknek, „Én vagyok az ifjúság!”

ARVID MÖRNE (1876—1946)

A szántóvető

Ember szánt az alkonyatban, későőszi esten,
halkan huppan a ló lába, lassan halad, resten.
Szürke szívós agyag hasad és barázda kél
lombjavesztett füzes felé, a föld szélénél.

Kérges marok alatt nyög a kopott eke fája;
alszik a sík, villóz a lép, nád hanyatlik rája.
Köd lopózik gomolyogva párás sás iránt.
Csend és őszi alkonyat. A szántóvető szánt.

Ló patája, ember lába ragad sápadt rögben;
tavasz zöldje, madár dala messze még a ködben.
Sivár őszben hantot emel az éles acél.
Majdnem szürke, halott rögből élet zöldje kél.

Ember, állat — nincs különbség — rójja szint az utat.
Nincs akarat, semmi nincs, mi céljuk felé mutat.
De hol ember görnyed és az eke harca áll,
föld megtörik s egy nép sorsa virradóra, vál.

PÄR LAGERKVIST (sz. 1891.)

Semmi sincs hiába

*Semmi sincs hiába,
minden te vagy, éltem.
Minden perc, mit kaptam,
te vagy, te vagy, éltem.
Semmi sem vész itt el,
nem enyész el semmi.
Tévút nincs, hisz végül
haza kell csak menni.*

HARRY MARTINSSON (sz. 1904.)

Kábelhajó

*Atlanti kábelt halásztunk fel Barbados
és Tortuga közt
és új kaucsukkal kentük be háta sebét,
tizenöt fok északi szélesség,
tizenhat fok nyugati hosszúság olatt.
Ha fülünket a kopás helyére raktuk,
hallottuk, hogy zúg a kábel.
— A milliomosok Montrealban
és Sant-Johnban beszélnek
a kubai cukor áráról és
a mi bérünk leszállításáról, —
mondotta egyikünk.
Ott álltunk és gondolkoztunk
a fáklyák fénykörében
mi, türelmes kábelhalászok,
aztán lesüllyesztettük a
megjavított kábelt
helyére, a tenger mélyébe.*

GUSTAV FRÖDING (1860—1911)

A világ

*Orkán csapkodta a tengert,
hullám verte a hajót ridegen.
— Kapitány, a víz visz egy embert!
— Igen?*

*— Kapitány, mentsük meg az embert:
Orkán csapkodta a tengert.
— Övet vessünk neki ott, ott míg nem...
— Igen?*

*Hullám verte a hajót ridegen.
— Kapitány, a víz elnyelte az embert!
— Igen?
Orkán csapkodta a tengert.*

SZILÁGYI FERENC
fordítása svéd eredetiből

Hogyan esett János a folyóba?

Részlet a szerző „ESŐ” című regényéből

Acs József rajzaival

Sok ügyesség, sok hozzáértés kellett, hogy Marci kiszökhessen. Először is Balázs apó, mint rendesen, dühösen jött haza. A földéken járt és úgy látta, hogy ha pár napon belül nem lesz eső, akkor a kukoricának vége.

A szárazságról semmit sem beszélt és a házbeliek sem emlegetik. Marci anyja, mint mindig, csendesen végzi a dolgát. Katica néni a sarokban ül (ünnep közeledik, tehát böjtöl és imádkozik) és nem meri még említeni sem a szárazságot, mert még jól emlékszik, mi mindent mondott Balázs apó a szárazságra. Szent Jánosra, meg a többi szentre. Marci pedig? Olyan fontoskodva ráncolja a homlokát, mintha a világ minden mértan-tudománvát bekanalazta volna. Márpedig ez egy cseppet sem könnyű. Tehát Marci már a vacsora alatt ásztózik és fáradtan le-lecsukja szemét. Hadd lássa Balázs apó, hogy a fia szörnyen kifáradt és hogy a feje szinte megdagadt a rengeteg mértani szabálytól, tételtől és képlettől!

De Balázs apó nem lát semmit. Ez a pokoli százarság kínozza most is. Be sem fejezi vacsoráját, máris kimegy. Lesi, lesz-e eső, fúj és káromkodik az utcán, a szomszédokkal együtt.

A fia pedig csoda-hirtelen nagyon éber lesz. Az utolsó falatot már úgy nyeli mint a gödény. Vízet sem iszik s máris a küszöbön van.

Derült, meleg, csillagos az éjszaka. Esőnek se híre, se hamva. Marci egyébként nem törődik az esővel, elég, ha Balázs apó veszködik vele. És elég, hogy Balázs apó nem ment messzire. Itt áll az utcán, a ház előtt. A szomszédok körülfogták. A sötétben néhány cigaretta parázslík. No, Marci, lássuk, hány zsákkal telik! Hogy mész most úgy ki, hogy az apád észre ne vegyen?

Ki lehet menni jobbról is, balról is a szomszédos udvarokon át és olyan helyen jutni az utcára, ameddig Balázs apó nem lát el. Balra a kövér Julia néni udvara van. A kerítése alacsony, könnyű átugrani és pillanatok alatt az utcára juthat az ember. Csak hogy baj is van. Ez a baj az özvegyasszony Morcos nevű kutyája. Marci a falu egy kutyájától sem fél, de Julia néni Morcosa alattomos dög. Elbújik valahová és hallgat. Egyszer csak váratlanul előugrik, ugat és olyan lármát csap, hogy felébreszti az egész falut.

Az ugatásra persze kirohan a kövér Julia néni, visít, ordítózik: Segítség! Tolvaj! Gyilkos! Az üvöltésre összeszaladnak a szomszédok, lehet hogy még Balázs apó is. Marci-val is így történt egyszer, de szerencséje volt. Sikerült kereket oldania, még mielőtt a szomszédok odaértek volna. Julia néni még ma is széltében-hosszában meséli, hogy három állig felfegyverzett, bekormozott képű tolvaj el akarta lopni tőle az ura, a megholdogult Lovró óráját, meg a csizmáját. Julia néni szereti a hátborzongató, elképesztő meséket. Nem tanácsos összetűzni vele, sem éjjel átmenni az udvarán. Jobb lesz tehát jobbra menni a plébánia udvarán és kertjén keresztül.

A plébános udvarát és kertjét alacsony téglakerítés övezi. A kert tele van zöld fával, veteménnyel. A plébánia körül jó nedves a talaj, úgyhogy ott nem is igen lehet észrevenni ezt a szörnyű szárazságot.

Marci fönt a falon észreveszi, hogy a házban minden lámpát eloltottak már. Ebből arra következtet, hogy a plébános ma este korán lefeküdt, tehát közvetlenül a ház mellett is kijuthat az utcára, nem kell ivben megkerülnie a kertet és a gyümölcsöst.

Éppen hogy a ház mellé osont, nyílik az udvari tornácra szolgáló ajtó és valami fehérbe öltözött jelenség lép ki rajta. A főtisztelendő plébános úr, aki kissé szokatlanul, sőt nevetségesen hat ingben-gatyában. De Marci nem mer nevetni, hanem elbújik a tornác előtti farakás mögé. Szörnyen fél, hogy a plébánosnak esetleg észbe jut sétálni az udvaron. Akkor pedig észreveszi, hisz nincs hová bújni.

De a plébános a tornácra marad. Ideoda topog mezítlábal a kőkockákon, nagyokat fúj (alighanem melege van) és szorgalmasan vakargatja hol a hátát, hol a tarkóját, hol meg tekintélyes nagyságú pocakját. Majd megáll a fal egyik bemélyedése előtt — úgy látszik, ott valamikor ablak volt, amit befalaztak —, és szorgalmasan vakargatva a hátát, megfordul, körülnéz az udvaron, azután meg a vakablakból kezdi leszedni a virágcserepeket.

Amikor a virágokat mind leszedte, Marcinak úgy tűnik, hogy valami csillogót lát a falon. Ez a valami nagyon hasonlít a konyhaórára.

A plébános gyufát gyújt. Az imbolygó fényben Marci most világosabban látja a szokatlan formájú órát és nagyon csodálkozik, hogy miért van ez az óra kint és hogy a plébános miért takarja el virágcserepekkel.

De mégjobban csodálkozik, amikor meghallja a pap félhangos dörmögését. Azon csodálkozik, hogy olyan szót hall, amit eddig káromkodásnak tartott. A plébános ugyanis mérgesen morog: „A szentségit!”, ami Marcit nagyon meglepi. De erről is hamarosan megfeledkezik, mert még meglepőbbek a pap következő szavai:

— Hétszázhatvan. Száraz és derült.

Ez a „száraz és derült” alighanem a szárazságra vonatkozik. Amíg a plébános foltonosan vakarózva visszarakja a virágcserepeket a helyükre és eltakarja a különös órát, Marcinak egy gondolat villan az eszébe:

— Hiszen ez az esőcsináló masina! Most már tudom, miről beszélt a harangozó!

A plébános úgy látszik álmos. Ásít vagy kettőt, vakarózik kicsit, az eget bámulja és aztán bemegy. Marcinak sikerül észrevétlenül elosonni a ház mellett. Bakalája Jójó már várja az utcán.

— Jójó, láttam az esőcsináló masinát!

— Úgy-e, ott van a vakablakban? Tudom. Csak erről egy szót se senkinek!

— Miért?

— Mit tudom én! Ez valami titok. Tudod, hogy a nagybátyám majd megvert miatta.

Megindultak a folyó felé, persze, a falu jobboldalán, hogy ne kelljen eimenni Marciék háza előtt, mert a mérges Balázs apó még mindig kint ült. Útközben megbeszélték mi minden történt, mióta elváltak. Nem volt semmi fontosabb esemény. Marci azt mesélte, mennyi fufangra volt szükség, hogy kiszökhessen otthonról és ismét megemlítette, hogy erről ne beszéljen.

Jójó nem jár gimnáziumba és nincs pótvizsgálója számtanból. Így hát bármikor eljőhet hazulról és ügyeleghet, amennyit csak akar. Az egyetlen újság, amit tud; az, hogy Matyi bácsi ma este alighanem leissza magát a sárga földig. Jójó éppen ezekkel a szavakkal mondja, márpedig ő tudja, mit jelent az, hogy Matyi bácsi „a sárga földig” leissza magát. Az öreg többé-kevésbé mindig részeg, de amikor „a sárga földig” ittas, olyankor az országúton bitangol, szomorúan, elgondolkozva („hja, ez, hja, az”) és szeret együtt lenni Honvéd Joszinával. De ma este Joszina is berúg. Jójó azt mondta, látta őket mikor bementek a kocsmába.

Hát ez a szárazság valóban utálatos, szinte elviselhetetlen. De ha nem volna szárazság, ha mondjuk, felhők úsznának az égen, lenne-e ilyen szép holdvilágos éjszaka?

Lám, az országút milyen fehér! Milyen végtelennek látszik a holdfényben! Egész a hegyekig nyúlik. A hegyek pedig feketén meredeznek a Völgy előtt. Csúcsaik mögött távoli felhők villannak fel a szárazvillámok fényétől.

A folyó csendesen, lustán hömpölyög. A Hold, mint valami tükörben, nézi magát benne. A víz hallgat és lassan folyik át a híd alatt. Fénylő, apró hullámok táncolnak a hátán, Sóle csónakja mellett.

Minden világos, minden derült, vonzó. Csak János, a faszent emelkedik ki ebből a képből, ott a híd mellett. Hátat fordít a Holdnak és árnyékot borít rá a korhadt tető. Csak imára kulcsolt fajakén csillan meg a holdsugár. János titokzatosnak látszik, szinte úgy érzi az ember, hogy utána fordul a homályban és hogy a következő pillanatban kinyitja a száját és rákiált: „Hová mégy? Térdelj ide és imádkozz!”

A fiúk nagy ívben megkerülik Jánost és kezdenek lemászni a töltésről, ott, a híd mellett. A víz felé igyekeznek. Ekkor az éjszakából rekedt, szaggatott hangok hatolnak hozzájuk. Valaki kiabál:

— Kicsoda? Még hogy én? Hej haj...

Lehasalnak a töltésre és végignéznek az országúton. Két árnyék, két ember jön az úton a híd felé. Még meglehetősen messze vannak; az arcukat nem lehet kivenni, csak sötét körvonalaik látszanak a holdfényben.

Szokatlan formájúak ezek az emberek és még szokatlanabb a járásuk. Lám, az a nagyobbik előreszalad, mintha ki akarna futni a világból. Majd megáll, meginog, újra megindul, de ezúttal nem az út hosszában, hanem oldalra. Közben hadonáz és ordít:

— Kicsoda? Még hogy én?!

A másik árnyék — a kisebb — biztosabban megy, nem botladozik és nem hadonáz. Szilárdabban jár, de nini, lábát ide-oda hányja, hogy szinte leng. Mikor fölemeli jobblábát, testét balra hajlítja, mikor pedig a balt emeli fel, jobbra hajol.

És így megy ez folyton: jobb-bal-klap-klap, lépked és leng, mint az óra sétálója. Néha-néha az a nagyobbik véletlenül meglöki. Ilyenkor a sétáló megáll féllábon, kicsit inog, míg meg nem találja az egyensúlyt s azután ismét klap-klap, lépked tovább. Néha vonogatja a vállát, „hja!”, szét tárja a karját és megy.

Olyan, mint valami kacsa. De nem! A kacsa kövér és fehér. Inkább olyan, mint egy varjú. De nem is varjú, hisz a varjú

méltóságteljes és nem lépked ilyen nevetségesen! Olyan, mint valami madárijesztő valamelyik kertben, amely elhagyta a helyét és megindult az úton. Nos, hát ilyen a sovány Bakalája Matyi bácsi, amikor a nyári éjszakában részegen baktat az országúton Honvéd Jozsinával.

A részeg Jozsina ordít, kiabál és ki tudja hányadszor bizonygatja, hogy ő — kicsoda? még hogy én? — a világon senkitől sem fél.

— Mit? A hatóság? Engem? ... Hej-haj! ... Nem félek én senkitől! Én Honvéd Jozsina ... Senkitől, érted?!

Hogy bebizonyítsa, hevesen szétlendíti karját. Erre elveszti az egyensúlyt és végigvágódik az úton.

Matyi harangozó megáll mellette, szétárja a karját — hja! — és segít neki talpra állni. Már a lapuló fiúk közelében vannak, alig néhány méterre Szent Jánostól, úgy-hogy a gyerekek hallják a harangozó békítő hangját:

kor Jozsina azonmód részegen nekitámaszkodik a faszentnek. Ahogyan a harangozó nekizökkent Jozsinának, mind a hárman, ő is, Jozsina is és Szent János is lezuhantak a porba. János — mint minden fabáb — tompán koppant.

Elsőnek Bakalája Matyi tápászkodik fel. Mint afféle rendszerető ember, leporolja a ruháját és pajtásához fordul. Ezúttal szokatlanul nagy hangon:

— Te barom! Mit gondolsz, te részeg disznó? Nem oszlop ez hé, hanem szent! Tudod-e, hogy ezért megver majd az isten! Hja! Nagy vitéz vagy, mondhatom! Tedd vissza rögtön a szentet, te gyáva kutya!

Jozsina lassan, nagynehezen, Szent Jánosra támaszkodva feltápászkodik. Sose hitte volna, hogy a harangozó ilyen hangos is mer lenni, hogy őt ennyire leszidja. Megsértődött. Szörnyen megsértődött:

— Gyáva? Kicsoda?! Még hogy én?! Hát kitől félek én? ... Elviszem és Szent Jánost akár a plébánoshoz is... a népbizottságba

— Hát jó. Nem félsz te senkitől, tudom én azt. Csak az istent féld és Szent Jánost! Hja!

Jozsina meginog és sértődötten ordítja a harangozó arcába:

— Kicsoda? Még hogy én? ... Szent Jánost? ... Haj-haj! ... Na majd én megmutatom neki!

Botladozva, támolyogva nekilődül, egyenesen Szent János felé. A harangozó megijed. Egyenletes klip-klap lépései ütemüket veszítik. Kacsázva szakad a barátja után, hogy megállítsa. Pont akkor éri utól, ami-

is... a püspökhöz is... Viszem én, ahova csak akarod! Majd meglátod, hogy Honvéd Jozsina senkitől sem fél!

Jánossal a kezében botorkálni kezd, de nem a falu, hanem az országút széle felé. Már ügylászott, hogy legurul a töltésről, de váratlanul megáll, oldalt fordul és megindul — a híd irányába.

A hídon jobbra-balra támolyog. A harangozó szétárt karokkal, remülten nézi, majd teljes erővel utána iramodik.

— Megállj, te bolond! Be vagy te rúgva?

Persze, hogy be van rúgva, méghozzá nem is kicsit. A hídon meg sem tudott állni.

Egy pillanat múlva olyan bizonytalanul és olyan hirtelen rohan a híd karfája felé, hogy Marci ijedten szorítja meg Jójó karját.

— Beleesik!

Matyi bácsi az utolsó pillanatban utólérte és megragadta Joszina nadrágját. Joszina már a korláton lógott s ha Matyi utól nem éri, bizony, vége. Joszina kezéből kiesett Szent János, rendületlenül összetett kézzel, fejfelé előre bezuhant a folyóba és elmerült. Hamarosan azonban a felszínre került. A holdfényben csillogó karikák, fénylő cseppecskék ragyogtak körülötte. Matyi bácsi rémülten bámult utána. Joszina szétterpesztett lábbal ült a hídon s ugylátszik, még nem fogta fel, hogy mi történt.

— Te ördög, te bitang, te gazember! — böszült föl a különben csendes, nyugodt harangozó. — Mit tettél? A szentet, a falu véd-szentjét bedobtad a vízbe!

Joszina most nem ordított. Csendesen, ártatlan pófával beszélt, mintha csodálkozna, hogy miért szidják:

— Kicsoda? Méghogy én? Isten ments!...

— Te bizony, te ökör! Nem is a megboldogult öregapám! Részeg dicszó!

Joszina nehézkesen a karfába kapaszkodva feltápáskodott. Fenyegetően megindult a harangozó felé, mintha szét akarná tépni. Tagbaszakadt, magas ember volt, sokkal erősebb Matyi bácsinál.

— Vigyázz a nyelvedre, hé! Ki részeg? Na oszt, ha bedobtam, mi lesz akkor?

A folyó felé fordult:

— Szerencsés utat, János!... Nahát, János ténnet, de ennek is te vagy az oka. Csak egy szót szólj valakinek, oszt te is inész utána! Tudod, ki vagyok, hej-haj!... Usz-tasa nem voltam, ugyan, de gyilkoni én is tudok! Hát gondold meg! Most pedig gyere, danoljunk

Megindult a hídról és Matyi bácsit von-szolta maga után. Az öreg alázatosan vont egyet a vállán.

— Hja — mondotta szomorúan bólon-gatva.

Gyorsabban mentek le a hídról, mint ahogy jöttek. Ugylátszik, a szerencsétlenség kissé kijózanította őket. Joszina részeg volt most is, de igyekezett biztosabban lépkedni és minél előbb messze lenni a hídtól. Néha még meg is fordult, vizsgálta, nem látta-e valaki. Mikor már a hidat jól elhagyták, dalolni kezdett. Túl hangosan, feltűnően dalolt, mintha önmagát bátorítaná:

Nótázás közben Matyi bácsihoz fordult:

— Aki egy szót szól Jánosról, azt megölöm.

A harangozó alázatosan vonogatta a vállát:

— Hja, rühös a világ

... A fiúk szinte lélekzeni sem mertek. Lapultak a töltésen és nézték a cirkuszt. Elsőnek Marci tért magához. Megkérdezte Jójót:

— Mit szólsz ehhez?

— Baj lesz ebből, meglásd! Holnap az egész falu Jánost fogja keresni... Ne is menjünk le a vízre, mert valaki még ránk-foghatja, hogy mi dobtuk a folyóba. Gyere-rünk haza, és pofa be! Joszina bácsi veszedelmes ember. Hallottad, mivel fenyegető-zött?

Sietve megindultak hazafelé. Otthagyták a holdfényben csillogó folyót. A vízen Nepomuki Szent János úszott csendesen. Örök-ké összekulcsolt fakeze kiállott a hullámok-ból s valahányszor valami hal a levegőbe vetette magát és megmozgatta a vizet, meg-lendült János is, majd úszott tovább csen-desen.

Pedig a szerencsétlen faszentnek másnap az esőért könyörgő körmenet élén kellett volna lennie.

(Szerbből fordította: Hornyák János)

A kedvezményes előfizetést meghosszabbítottuk május 5-ig.

A költők sokszor összenéznek

Örök érték a művészet, az idő
rég arra szavazott. A költők sokszor
összenéznek mint a halottat-vivő
emberek, és mi is tudjuk, hogy olykor

bánatot fest arcukra a fekete gyász.
A rímek hűsítően ránkhajolnak,
de a ferdített-szó olykor beleráz
a gyűlöletbe, — rongy-kócokat dobnak

elénk a kötött-eszű balga társak,
s ha nem értik a szavak csendülését:
kitagadnak. S most megkérdem, merre jártak
vakond-szemmel, hogy eddig föl nem érték

a művészet-adta sorsunk? Sovány biztatás
lesz, amit kapunk, korcsszülött válasz,
de szemünkben mégis ott a csillanás;
verselünk, művészet bennünk a támasz.

1954.

MÁCSAY ISTVÁN

Biztatás

Feloldom kedvesem benned a csendet,
felzavarom az elült némaságod,
hogy szót tudjak önteni a szádba
egy rövid-kedves pillanatra. Látod,

hogy ölelnek a hírek, amit hoztam
magammal időt-söprő sietéssel? —
Szüreti kedvem most a dombra szökne
egy táncot járni a kavargó széllel

(s az ősz is felragyogna), ha hangot
udnál újra nekem. A percek elolvadnak
homlokodon lágyan, és elnézlek,
hogy szűröd a csendjét a mai napnak

betegséged fájó világában —
s tehetetlenségem, amely úz, zavar,
aprókra tördeli benne a reményt —
s engem is a gyilkos némaságba csal.

1953.

MÁCSAY ISTVÁN

A város meghódítása

(Részletek a készülő regényből)

Sanyi utolsónak kecmeggett ki a kocsiból. Az utasok útközben belehelték a szűk kis autóbust, és olyan jó volt a párnázott ülésen ülni és kibámulni a sötétedő utcára, hogy észre sem vette, amikor megérkezett. Amint kilépett a sivár, szürkülő esőáztatta főutcára, ismét érezte azt a furcsa, vigasztalan érzést, amely hazajövet a multkor is elfogta. Az utasok, egy községi hivatalnok, két-három idős néni és néhány diák, akik a kétnapos szünetre jöttek haza akár csak ő, hamarosan eltűntek a sötétedő utcák félhomályában. Mindenki sietett valanova. A csapzott utcákon itt is, ott is fénylő ablakok hívogattak, meleget és nyugalmat ígérve a hűvös, hosszú márciusi éjszakában.

Összehúzta magán a kabátját és megborzongott. Maga sem tudta, miért áll még mindig a megnémult autóbusz mellett. Mintha csak abban reménykedett volna, hogy még történhet valami, mielőtt az utazás végét érne itt, ebben a március-elejei szürkességben.

— Maga miért nem megy haza, Sanyika?

A hang, amely kérdezte, váratlanul tört elő a kocsi mögül és ő szégyenkezve vette észre, hogy a soffőr figyel.

— Már megyek — motyogta zavartan és olyan halkán, hogy abból a másik aligha értett valamit.

Azután elindult az egyik mellékutca felé, amelynek mélyén egy ablak és egy boltajtó világított.

Maga sem tudta miért, de félt a soffőrtől. Volt valami ennek a nyúlánk, magas fiatalembernek a nézésében, amitől a legszívesebben elszaladt volna. Úgy tűnt neki, hogy ez az ember állandóan gúnyosan mosolyog rá, mintha valami megalázó, szégyenteljes titkot tudna róla, amit neki nem akar a szemébe mondani. Csak néha — tudta, érezte ezt — a háta mögött mondta el valakinek és ilyenkor halkán összenevettek. Talán még ujjal is mutattak rá.

Valahányszor a soffőr jelenlétében ez jutott eszébe mindig végignézett önmagán, mert úgy érezte, hogy valamit nem jól csinál: nem jól ül az ülésen, nem jól tartja a táskáját, vagy nincs rendben a ruhája.

A soffőr a szomszéd utcában lakott fiatal feleségével, akinek láttára Sanyikán mindig buta remegés lett úrrá. Már maga az a tény, hogy valakinek ilyen szép, feketehajú asszony a felesége, és hogy egészen természetesen, fesztelenül beszélget egy ilyen csodálénnnyel, akinek jelenlétében ő bizonyára nem tudott volna egy szót sem kinyögni, különös tekintélyt szerzett a soffőrnél Sanyika szemében. Néha úgy érezte, hogy emiatt még külön is gyűlöli a soffőrt.

Most ez az egész dolog az ácsorgással úgy tűnt, mintha Pista, a soffőr rajtakapta volna valami titkos, tiltott cselekedeten, valamin, amit más rendes ember nem tenne meg.

Ettől a tudattól még jobban erőt vett rajta az a szorongó érzés, amely még délután, az állomásramenet elfogta. Sivárnak és értelmetlennek tűnt minden, amint elvált a kisvárostól és visszaindult a faluba...

Most, ahogy a sáros utcán óvatosan lépegetett hazafelé, világosan érezte, hogy megnőtt az önbizalma, amióta Gézával bartákozik. Valahogy erősebbnek érezte magát és ez még jobban odakötötte a kisvároshoz. De Gézán kívül voltak még más fiúk is az osztály volt például Kis Misi, akinek szép, szőkeban, akiket Sanyika csodált és irigyelt. Ilyen babafeje volt és akivel szívesen beszélgettek a lányok. Misi apja cukorgyári hivatalnok volt. Ott laktak messze, túl a kiserdön a cukorgyári hivatalnoklakásokban, és Sanyika, valahányszor ránézett mindig arra az alkonyatra gondolt, amikor egyszer arrafelé járt. Ez az emlék kínozza, megszégyenítette és Misi alakját még nagyobbra növelte a szemében.

Elsős korában történt a dolog, még amikor idekerült a kisvárosba és künn lakott egy idős néninél a városka végén, az olajgyár felé. Akkoriban mérhetetlen szomjúság töltötte el, hogy felfedezze a kisvárost, amely az ő falusi méretekhez szokott szemében nagynak és változatosnak tűnt. Kimondhatatlan élvezet volt céltalanul csatangolni az ismeretlen utcákon és azt gondolni, hogy ennek mégis van valami célja, értelme — sőt szüksége is. Ba-

rátja nem volt, úgy szórakozott magában, ahogy tudott. Lassan már egészen betegségévé vált a szemlélődés, a megfigyelés, amelynek esetről-esetre különböző indoklásokat adott, bár tudta, hogy lényegében mindez haszontalan naplopás, és a szülei egyáltalán nem helyeselnék.

Igy egyedül csak a városba merészkedett, és az olajgyár mögött elterülő csatornazsilip a kiserdővel sokáig csak a vágyak világa maradt.

Egy napsütéses, tavaszi délutánon künn állt a ház előtt és mivel ilyen ígéretes meleg időben sehogyan sem tudta elképzelni a tanulást, igyekezett elszánni magát egy újabb felfedező útra a városba. Az ilyesmi nem ment könnyen. Bántotta a lelkiismeret, és szeretett volna valami elfogadható közéletet találni, hogy ne kelljen tanulnia, de igazolt is legyen a dolog.

— Nem jössz csónakázni? — szólította meg egy fiú.

Néhányszor látta a gimnázium udvarán, a német másodikba járt.

— Hová?

— A slájszra. Van ott egy halász ismerősöm. Annak van csónakja. Gyere velem.

Sanyika gondolkozott. Hirtelen megfordult az eszében, hogy számtanból még nem csinálta meg a házfeladatot, és hogy franciából is biztos felhívják holnap. Legszívesebben azt mondta volna, hogy nem megy, de még mielőtt erre elhatározta volna magát, a fiú ismét megszólalt.

— Ott szedhetünk a herbáriumba is olyan növényeket, amelyen senkinek sincs az osztályban.

Ez döntően hatott.

Elindultak. Az olajgyár raktárainál telemarkolták a zsebüket kiszórt napraforgó-maggal, és azt rágcsálták útközben.

Egy ideig megálltak a futballpálya kerítésénél is és a réseken át nézték az edzést végző játékosokat.

Mire kiértek a slájszhoz, ott már nem volt senki. A fiú makogott valami kifogást, de ez nem is volt fontos. A zsilip környéke szép volt, megbámulták a malom gátján le hulló víz dübörgését, azután elindultak a csatorna mentén felfelé. Akkor kezdett éledni, zöldelni minden.

Az erdőcske egyik bokra mögött ketten ültek. Sanyika és új barátja sokáig kerülgették ezt a helyet. Olyan jó lett volna meglesni, mit csinálnak azok ketten ott benn, kihallgatni mit beszélnek. A német azt mondta, hogy ismeri őket, a fiút is meg a lányt is. Német preparandisták és biztosan kijöttek ide csókolózni, mert szerelmesek. Valami furcsa, sajtó irigy izgalom vett erőt Sanyikán erre a szóra. Nem tudta egészen pontosan, hogy mit jelent, de annak alapján, amit az anyától lepott könyvekben olvasott, homályosan sejtette hogy ez valami nagy dolog, jóval nagyobb, mint a barátság, és sokszor egészen indokolatlan és értelmetlen. Valami szép lehet, azt tudta bizonyosan, és irigy volt, hogy neki nem lehet benne része.

Megegyeztek, hogy hasoncsúszva indiánmódra megközelítik a bokrot. A szerelmesek azonban hamar észrevették a leselkedőket, felketek és figyelemre sem méltatva őket, továbbmentek, Sanyika azért egészen tisztán hallani vélte amint a lány megkérdezte a fiútól:

— Szeretsz?

Sanyika meghökkent. Volt valami a lány hangjában és egész viselkedésében, ami eddig ismeretlen különös ízt adott ennek a különben értelmetlen és buta kérdésnek. A lány haja kócos volt és gyűrött ruhájára elszáradt fűszálak tapadtak. Bizonytalanul lépetgetett, mintha szédült volna és időnként nekidől a fiúnak mintha el akarna esni. Egyik kezében kabátját lóbálta, a másikban egy fűszálat tartott, amelyet szorgalmasan rágcsált.

Sanyika úgy érezte, hogy valami mérhetetlen felfedezést tett, és hamarjában nagyon szerette volna közölni valakivel, de nem tudta, kivel. A német nem mutatkozott alkalmasnak ilyen értekezésekre, mert sötéten, csúfondárosan nézett utánuk:

— Ismerem ezeket. Ezek szerelmesek — mondotta és megvetése jeléül továbbindult.

A csatorna mentén felfelé eljutottak a kis slájszig. Itt az erdő egészen fiatal volt és ritka. Ez a zsilip, úgylátszik, a csatorna felesleges vizének levezetésére szolgál.

Sanyika már kissé fáradtnak érezte magát és azon gondolkozott, hogy javasolja a hazamenést, de barátja váratlan felfedezést tett. A zsilip mögött a levezetőcsatorna vizé-

ben tömegével uszkáltak az apró halacszkák. Egy ideig nézegették őket, azután megpróbálták megfogni néhányat.

— Lehetne akváriumot csinálni — mondta a német fiú — és Sanyika egészen belemelegedett a játékba.

Jóidő múlva eredmény nélkül, könyéig vizesen, továbbmentek. A német ugyan még azt hajtogatta, hogy a halász ismerősének van meritőhálója, de a halász nem volt itt és ez most már nem volt érdekes. A távolban már látszottak a cukorgyár épületei. Sanyika nagyon szeretett volna oda is elmenni, de az még nagyon messze volt.

Egy mellékutról két másik gimnazista csatlakozott hozzájuk és együtt mentek tovább. Az erdő végetért, és utána zsiros felszántott földek feketéllettek. Csak a csatorna mentén, a töltésen maradt egy zöld, gyepes sáv. A nap már lefelé hajlott.

Az egyik fiú javasolta, hogy menjenek tovább. A csatorna hajlatán túl van egy hely, ahol barkát lehet szedni. Az első barkát.

Sanyika megmakacsolta magát. Megijedt. A távolbavesző, szomorkás, alkonyatba hajló hűvös koratavaszi határ hirtelen mérhetetlenül nyirkosnak és rosszindulatúnak tűnt előtte. Szeretett volna hazamenni, de nehezen szánta rá magát egyedül. A többiek azonban hajthatatlanok maradtak.

— Ha nem akarsz velünk jönni akkor menj erre — szólalt meg az egyik fiú és egy mellékútra mutatott —, ez az út kivezet a kövesútra és azután egy-kettőre a városban vagy.

Sanyika elindult az úton. Amíg világos volt és látszottak a nap búcsúzó sugarai, addig nem volt semmi baj. De minél jobban sötétedett, Sanyika annál jobban loholt. Az útnak sehogys sem akart vége szakadni. Mintha a kövesút a világ másik végén lenne. Ahogy szaporodtak körülötte az árnyak, úgy nőtt aggodama is. Hirtelen eszébejutott, hogy holnap felelni fog matematikából, mert a mult órán Szekiakinél állt meg a felelés. Elkeseredetten gondolt arra a lehetőségre, hogy anyja megjött a délutáni vonattal és őt nem találta otthon. Azóta már bizonyosan vissza is ment. Ez a gondolat szinte fizikai fájdalmat okozott.

Hirtelen belátta az egész délutáni kirándulás értelmetlenségét.

Az árnyak azonban egyre szaporodtak és a kövesútnak még mindig nyoma sem volt. A város is mérhetetlenül messzinek tűnt. Az útmentén feltűnedező cukorgyári munkáslakásokban itt is ott is fény gyült. Néhol edénycsörömpölés és kiabálás hallatszott. Eszébejutott hogy éhes. Időről időre, az egyresűrűsödő félhomályban sötét, lombhajárású alakok mentek el mellette, némán mint az árnyak. Félt.

Azon kezdett gondolkodni, kik lehetnek azok a fiúk akikkel együtt volt. Kis Misi most bizonyára odahaza van és játékaival játszik — mert azt mesélte, hogy sok játéka van —, talán meg is hívott valakit a cukorgyáriak közül, talán valamelyik lányt... és Sanyikát ki-
mes szegyenérzés fogta el.

Maga sem tudta egészen bizonyosan, hogy mit szégyel, mert a délután élményei, minden fáradtsága és félelme ellenére még élénken éltek benne. De egyre világosabban érezte, hogy olyasvalamit tett ma, amit sem Géza, sem Misi, sem Kitty sohasem tennének meg. Kezdett rájönni, hogy ezek az élmények, amelyeket valahogy elégtételként keresett, amiért nem lehet része a többiek, a hivatalnok gyerekek életében, hogy ez a sötétdött fenegyerekeskedés tulajdonképpen nem ér semmit, és hiába érzi most magát egy kicsit hősnak, a többiek kinevetnék érte. És ez a tüske, a tehetetlenség tüskéje, ottmaradt a szívében a másik kettő, az irigység és vágyakozás tüskéje mellett.

Mire kiért a kövesútra, már szinte teljesen besötétedett. Fázott. Csak most vette észre, hogy a kabátja teljesen átnedvesedett a halfogásba. A sötétséggel növekedett a félelme is. Mintha a nap lementével megváltozott volna körülötte a világ, és ijesztő komor emberárnyak jelentek volna meg a föld felszínén, amelyek napvilágnál ki tudja, hol bujkáltak.

Az ijedtség multán homályos sejtés kezdett benné ébredezni, hogy most egy egészen más világban jár, mint az amelyet ő ismer. A vörös lámpafényes és edénycsörömpöléses munkáslakások és ezek a sötétből némán feltűnő és eltűnő árnyak odatartoznak, ahol ő még nem járt, — egy ijesztően ismeretlen és komor világba.

Késő este lett már mire bahaért. A néni kétségbeesésében összecsapta a kezét, amikor meglátta, de hiába faggotta, Sanyika nem volt hajlandó felvilágosításokat adni arról, hogy hol járt.

Ólmos, súlyos fáradtságot érzett minden tagjában és vacsora nélkül bújt az ágyba. Elalvás előtt még felvillant gondolataiban a másnapi francia óra, de mindez olyan jelentéktelenül távolinak tűnt a meleg puha ágy simogató valósága mellett.

Másnap meg akarta említeni Misinek, hogy ott járt feléjük, de azután meggondolta. Nem is mondta meg soha. Azért még most is, valahányszor Misire gondol, mindig megjelenik előtte az alkonyatba vesző munkáslakások képe, saját félelme és társstalansága, és valami megmagyarázhatatlan, titokzatos szégyen...

GEORGES ROUAULT

EMBERPÁR (aquarelle)

A halászlány

A pogány istenek ejthették
a táj csöndje mellé, a bárkák
közé fénynek, hogy a verejték
ólmos terhében vígan várják
érte a halász-jászerecsét.

Az álmos környezet felrezen:
zizzen a tölgy, rezdül a nyárfa,
buja fuvallat leng a füzesen
s a vígan csiriplő madárka
hangjában csendül a szerelem.

A nyár kedve ünnepi díszben
fogadja, a gát rokkant lába
előtt ibolya, kikirics libben,
lejt s a perc csábító csodája
pihen lágyan a selymes vízben.

Tarka kórusban üzen hadat
fákról a vágyak harsonája,
a kelő Nap hajnalból hasadt
arcára a pillanat pompája
lobbantott lángoló sugarat.

Az erdő szürkeszép szőnyegén
tompán ég a kagylók fehére,
közibük ejti le könnyedén,
néhány millió homok szemére
ingét a bronz-barna tünemény.

S a folyó csillámló fodrába
széteson a pajzán hangulat,
ősi ritmusok szilaj hulláma
nyomán alélt halak indulnak
a vidám halászok hálójába.

URBÁN JÁNOS

Varjak a vetésben

Dédelgetett kis kertünkben
üggel, bajjal vetettünk el,
sok dús magot, akaratot,
a reményünk úgy biztatott:
mozduljatok, lesz itt termés,
felemel majd a szenvedés.

Károgtak a fejünk felett,
bánatunk meg nehezedett,
csak az örök élet-ösztön
lázított, hogy rájuk törjön,
oda üssünk, hol a végzet
titkos karma belénk tépett.

Kérges markunk keményedett,
szóttuk a szép reményeket,
csírázott az egész határ...
ekkor jött egy sereg madár,
keringtek a sötét varjak
s minden magvat kikapartak.

Lázás álmunk évről-évre
hittel köszönt a vetésre,
szántástól az aratásig
veríték is vérré válik
mégis vetünk új erőnkkel
gondos rendünk újra zöldel.

Konkoly, gyom és isten-harag
egyszer mind a múlté maradt,
jövendők már nem takarhat
gyarló vágygal annyi varját,
annyi vesztett nehéz évet
mit a táj itt felidézhet.

URBÁN JÁNOS

Sárga karszalag

(Regényrészlet)

Okány tehát zsidók nélkül maradt. E sokat szenvedett nép egyetlen képviselőjeként a faluban most már csak én maradtam, habár irataim szerint én sem számítottam zsidónak. Mikor így egyedül maradtam, valami tompa, bús és reménytelen letargiában tengődtem. Senki sem bántott, mert sokat és eredményesen dolgoztam. Ellenségem a jelek szerint a jegyző, a púpos írnok és egy alattomos csendőr volt csak. Hogy ez tényleg így is volt, azt a későbbi események igazolták, amelyek gyorsan és drámai fordulatokban gazdagon követték egymást.

Ami az anyagiakat illeti, túrhetően éltem, csak Budapestről a feleségemtől érkeztek kétségbeesett levelek. Öcsém egyre jelázte a veszélyt, amelyben a feleségem a fővárosban forgott. Nyíltan kért, könyörgött, hogy mentsem meg, mert már alig bírja a bújdosást, a rettegést és a bizonytalanságot. Szinte naponta más helyen kellett hálnia, csakhogy a rendőrség és nyilas segédcapataik kegyetlensége valóságos pánikot keltett barátaim és rokonaim között, úgyhogy a végén már senki sem merete magánál tartani éjszakára. Ugyanis az illegálisan Pesten tartózkodó személyek rejtegetéséért abban az időben halálbüntetés járt. Azonkívül, akkor már majd az összes zsidókat a gettóba terelték, amelyeket erős őrségek zártak körül s aki bekerült a gettóba, az máris elveszettnek számított.

Feleségem akkori élete tehát izgalmas, pánikszerű és kockázatos játék volt, amelyben tétként az élet és halál szerepelt. Az ilyen játék képezte a menekülés egyetlen lehetőségét. De ehhez a játékhoz mindenekelőtt bátorság kellett, a bátorság föltételei pedig a jó idegek. Az én szegény, megkínzott feleségem idegei pedig, sajnos, nagyon leromlottak. Azért is reszkettem annyira érte és levelei olvasásakor vadul vert a szívem.

Egy napon nagyon sürgősen kerestetett a csendőrök parancsnoka, Somogyi csendőrőrmester, aki elmondta, hogy gyermeke a szomszéd faluban lakó anyósánál súlyosan megbetegedett. Tegnap megnézte a beteget a járásorvos, adott is valami gyógyszert, de az mitsem használt, és a gyerek állapota ma még rosszabbra fordult. Rögtön kocsira ültünk és a beteghez hajtottunk.

Az őrmester lánykáját tényleg igen súlyos állapotban találtam. Az előttem ott járt orvos gennyes mandulagyulladás állapotát állapította meg, tényleg azonban egy súlyos torokgyíkről volt szó. Mivel a bajt nem ismerték fel és nem kezelték idejekorán, olyan méreteket öltött, hogy már megfulladásal fenyegette a gyereket, aki nehezen lélezett és a szívgyengéségek következtében már olyan kék volt, mint a szilva.

— Sajnos, őrmester úr, úgylátszik elkéstünk. — mondtam, — azonban még mindenestre megkísérelhetjük a szérumoltást. Valaki rögtön menjen a szérumért. Én a gyereknél maradok.

A patikus húsz kilométernyire volt tőlünk. Lovas vágatott oda és vissza és mikor a szérumot meghozta, annak a legmagasabb dózisát fecskendeztem a beteg izmai közé. Aztán, nehéz bizonytalanságban a beteg mellett maradtam teljes harminc órán át. Ez idő alatt semmit sem ígértem és pesszimiztikusan vártam a gyermek halálát, mert, emellett szólt a tünetek egész sora.

Végre azonban úgylátszott, hogy a szérum mégis hatott. A torokról levált nagy darab nekrotikus szövetdarabok szabaddá tették a légcsőjáratot és a mérgezési tünetek is enyhültek. A gyerek könnyebben lélezett és az érverése is örvendetesen javult.

— A gyerek túl van a veszélyen — mondtam végre az őrmesternek.

Ebben a percben én bizonyára az atyáúristen voltam az őrmester előtt, nem pedig a megvetett munkaszolgálatos zsidó. Nem, akkor igazán nem a zsidót látta bennem, akinek üldözése, kínzása, verése és, mondjuk ki kereken, megölése képezte tulajdonképpeni hivatalos funkcióját.

Tudatában voltam nemcsak orvosi, de pszichológiai sikeremnek is. Az őrmester pedig őszintén meg akarta mutatni háláját. Ezért, amikor a gyerek egészen felépült, a szép szavak mellett egy vasárnapi ebédre is meghívott.

Az ebéd igazán kitűnő volt. Akadt finom bor is. Jöcskán ittunk, különösen házigazdám öntött fel alaposan a garatra. Nálam az ital lehangoltságot idézett elő, az ör-

mester viszont kitűnő hangulatban áradzott. A szesz elérzékenyítette. Igen barátságosan komázott velem és többek között megkérdezte, miért vagyok mindig olyan szomorú.

— Hisz jól tudja, őrmester úr, hogy nem könnyű dolog manapság zsidónak lenni.

— Az bizony igaz, sajnos, de a maga lelkét, úgylátszik mégis valami különös nagy gond nyomja.

— Bevallom, nem könnyű a helyzetem.

— Tudom. De látja, én barátja vagyok. Talán tudnék magán segíteni is. Ne féljen hát, hanem csak mondja el bátran, mi fáj magának olyan nagyon.

Úgy éreztem, hogy eljött a lélektani pillanat, amikor esetleg remélhetek segítséget. És miért is ne? A csendőrmesterek Magyarországon mindig is igen befolyásos tényezők voltak. A második világháború alatt pedig a hatalmuk szinte korlátlanra nőtt. Különösen ami a zsidókat illette. Miért ne segíthetne rajtam ez az őrmester, ha igazán akarna? Én pedig, legalábbis abban a pillanatban, úgy éreztem, hogy akar. Ezért keretelés nélkül lefestettem előtte feleségem nyomorúságos, veszélyes helyzetét.

Somogyi őrmester igen figyelmesen és látható részvétellel hallgatta beszédemet, majd fenéig kiürített néhány borral telt poharat, aztán megint elhallgatott. Végre, közelebb tolta hozzám székét és így szólt:

— Maga megmentette a gyereket, én pedig megmentem a maga feleségét. Ne féljen, Somogyi őrmester ember és nem is rossz ember. Nem én csináltam a zsidótörvényeket és tudom, hogy azok igazságtalanok, mert vannak a zsidók között jók is. Mindennek az az átkozott Hitler az oka. De magán segíteni fogok.

— Előre is hálás köszönet, őrmester úr.

Somogyi őrmester ismét megivott még néhány pohár bort, gondolkodott és hallgatott. Már féltem, hogy úgy lerészegedett, hogy már nem is tudja, mit beszél és elalszik; másnap pedig ha kijózanodik, egész másként gondolkodik majd. Szerencsére csalódtam, mert az őrmester ugyan jókedvű volt az italtól, de azért nem veszítette el józanságát. Miután egy ideig hallgatott, felállott; a szomszéd szobában lévő telefonhoz tántorgott és felhívta Berettyóújfalut, ahol a csendőrszálad parancsnoka székelt.

— Itt Somogyi József törzsőrmester jelentkezik alázatosan. Kérem három napi szabadság engedélyezését Budapestre sürgős magánügyben. Fölbőlten mennem kell. — Nagy őrmester fog helyettesíteni. A körletben különben minden rendben... A menetlevelet majd kiállítom magam... Alázatos köszönet.

Somogyi őrmester lecsengette a telefont s nekem úgy tűnt, mintha az én és feleségem sorsát csilingelné a csengő.

Az őrmester most ismét leült, egészen közel mellém és töltött magának is; meg nekem is. Miután kiürítettük poharainkat, így szólt:

— Most figyeljen, doktor úr. Én elhatároztam, hogy idehozom a feleségét. Itt senki sem bántja majd. Maga megadja a felesége címét és én még az éjszaka elutazom. Pesten lakik egy nővérem. Maga írjon néhány szót a nagyságos asszonynak, amit majd a testvérem visz el hozzá, hogy meg ne ijedjen, ha majd eljövök érte. Hát ez az én tervem és ne féljen, minden rendben megy majd.

Én megírtam feleségemnek a levelet és Somogyi őrmester még az éjszaka Pestre utazott. Míg az őrmester úton volt, folyton ittam: bort, sört, pálinkát vegyesen. Csak így, részegen tudtam kivárni visszajövetelét.

Harmadnap megérkezett Somogyi őrmester és magával hozta a feleségemet is — mint megláncolt foglyot. Az elfogató-parancsot maga állította ki a maga részére. Ez volt az egyetlen mód az utazásra. Így megláncolva pedig minden akadály nélkül jöhettek.

— Különben veszélyes lett volna — mondta nevetve az őrmester, és igazat mondott.

Szerencsésen megoldódott tehát ez a nagy probléma is és én megelégedetten boldogan kezdtem meg ismét a családi életet.

Azonban körülöttem a dramatikus események továbbra is könyörtelenül sorakoztak. Szinte naponta figyelmeztetett ez vagy az a mementó a Damokles kardjára, amely fejem fölött lebegett.

Egy napon parancsot kaptam a járásorvostól, hogy rendes hivatalom mellett a szomszédos Sarkadkeresztúr orvosi teendőit is el kell, hogy lássam. A dolog kezdett érdekelni, mert tudtam, hogy Sarkadkeresztúron szintén működött egy munkaszolgálatos zsidó orvos, akit személyesen is ismertem. Tudtam azt is, hogy ezt a kollégámat igen becsülték és szerették a falujában és környékén és hogy mint sebész kitűnő eredmény-

nyel operálta meg, magának a teljhatalmú főszolgabírónak a feleségét is. Hálából a főszolgabíró azt is kieszközölte az illetékeseknél, hogy kollégám feleségének és gyermekének megengedték a Sarkadkeresztúrra való utazást, sőt azt is, hogy mint a „társadalom hasznos tagja” együtt élhessen az egész család. Boldog kollégám elküldte az engedélyt feleségének Munkácsra. Azok útra is keltek és az előre pontosan megállapított időben meg is érkeztek Nagyváradra, ahol át kellett szállniuk és ahol már türelmetlenül várta őket a boldog apa és férj. Már látta is őket a vasúti kocsi ablakán, de jaj, a következő percben megfagyott a'ka körül a boldogság mosolya, mert szerettei egy állig felfegyverzett csendőr kíséretében léptek ki a kocsiból. Az úton letartóztatták őket, annak ellenére, hogy szabályos engedéllyel utaztak. Abban az időben ugyanis minden csendőr letartóztatható a vasúton minden sárga csillagot viselő egyént, mert azok most már egyáltalán nem élhettek szabadlábban és még kevésbé utazhattak vasúton. Kollégám szerencsétlen családtagjai pedig sajnos a sárga csillaggal a mellükön utaztak.

A csendőr az állomási őrszobába kísérte őket és az első vonattal visszaszállították a nyomorultakat — állítólag Munkácsra, ahova azonban sohase érkeztek meg. A férjnek, aki a perrónon csak pár lépésnyire állott családjától, még azt sem engedték meg, hogy szóljon vagy közeledjék hozzájuk. Nemsokára őt is elhurcolták a pribékek. A családját pedig soha többé nem látta viszont. Ő is, szegény, hordta a zsidó sárga csillagot és ez lett a veszte. Egyik német krematóriumban végezte életét.

Te pedig, kedves olvasó, ne csóváld a fejed és ne mondd, hogy az ilyemi lehetetlen, mert ez így volt.

ELSŐ ELFOGATÁSUNK

Már 1944 második felében jártunk. A harctereken a sötétség és a világosság gigantikus mérkőzésének befejező jelenetei tomboltak. A háború kimenetelét már mindenkivel világosan látta. Minden valamire való okos ember tudta, hogy Hitler máris elvesztette az izgalmas és véres játszmat. A berchtesgádener megalománikus épp ezért örült könyörtelenséggel gyilkolt meg mindenkit, akit ellenfelének vélt.

Ezerkilencszáznegyvennégy második felében már úgy nehezedett a háború a magyar falura mint valami hatalmas, véres és könyörtelen gyász. Kegyetlenül nehézre fordultak az idők. A katonaságnak, és pedig elsősorban a német katonaságnak gabona, vágó- és teherhordó állatok és egyéb fontos nyersanyagok kellettek egyre nagyobb és nagyobb mennyiségben. A föld megműveléséhez, a védősáncok ásásához és a háborús termelésre beállított gyárak üzemeltetéséhez pedig munkaerő kellett. Mindezt elsősorban a parasztnak kellett adnia.

De a paraszt kezdte kérdezni, miért van mindez. Miért az állati robot, miért a harctereken csonkává lőtt ifjak légiója, mi az értelme a tömeges hősi halálnak? Miért és kiért? És kérdezték, miért megy minden a német parancsára, a vérengző örült, Hitler parancsára? És gondolkodni kezdtek azon is, vajjon Horthy, a tábornokok, a grófok, bárók, nemesek, püspökök, a nagybirtokosok és gyárosok érdekei identikusak-e a magyar munkás és paraszt érdekeivel?

Mind többször és mind hangosabban vetették fel ezeket a kérdéseket. Azonban épp az ilyen és hasonló kérdések miatt a hatalom fejvesztett birtokosainak rémuralma mind véresebbé, vadabbá és könyörtelenebbé vált. 1944 őszén aztán ez a rémuralom a tetőpontjára hágott. A jelszó „kitartás”, az egyetlen törvény a német parancs, az egyetlen politika pedig a kommunisták, az angolok és amerikaiak gyalázása. A szovjet és szövetséges haderők győzelmeit Hitler háborús gépezete felett, dr. Göbbels ugyan még megkísérelte puffogó frázisokkal lebagatellizálni és megígérte a biztos és hamaros német győzelmet, azonban már senki sem hallgatott rá.

Egyelőre azonban úgy kellett viselkedned, mintha szentül hinnéd minden szavát, mert az élet csak így volt lehetséges. Aki pedig jól, lojálisan, önfeláldozóan viselkedett, az jutalmat is kapott. Az ilyen jó magyar kedve szerint fosztogathatta, verhetette, kínozhatta és meg is ölhetette zsidó felebarátját. Az pedig, aki különösen megmutatta a *Herrenvolk* iránti hűségét, azt kinevezték nagy hazafinak, testvérnek és joga volt a zöld inget és a nyilaskeresztes jelvényt is viselnie. Vagyis, 1944 őszén, az állam teljes politikai, katonai és gazdasági összeomlásának küszöbén, a szerencsétlen ország a végletekig szított faji, vallási és nemzeti gyűlölet tébolyában vonaglott, a haldoklók torz, logikátlan és felelőtlen gesztusaival és grimaszaival.

Jólesően állapíthattam meg azt is, hogy Ókányban csak alig egynéhány földinges hóhér akadt. A föld népe konokul kitartott az emberi becsület mellett. Nyögött a rém-

uralom alatt, de meg nem tört. A paraszt hallgatott, de egyre forrt és nőtt benne a gyűlölet a nemzetellenes, gyökértelen és becstelen fasizmus ellen. A paraszt, igen, magyar akart maradni, a szó legszebb értelmében, a paraszt a szabadságot akarta, meg a földjét művelni és azt, hogy a szülőföldjén békén hagyják.

Azokban a napokban sok dolgom akadt. Sok embert mozgósítottak közmunkákra. Azokat, akik beteget jelentettek, orvosi rendelőmbé utalták és ha én is igazoltam, hogy tényleg betegek, akkor mentesítették őket, a munkaszolgálatától. Én pedig bőkezűen osztogattam az ilyen mentesítő orvosi bizonyítványokat, mert akkor ez volt az egyetlen vonal, amelyen a gyűlölt ellenség ellen küzdhettem.

A parasztok között hamar híre ment liberális magatartásomnak és mindnagyobb számban jelentkeztek nálam fölmentés céljából. Ez a tény aztán felkeltette a hatóságok figyelmét, úgyhogy kezdtek szemmeltartani engem is, a mentesítetteket is és hamarosan rajta is kaptak egynéhány „munkára alkalmatlant”, amint teljes erővel dolgoztak a saját portájukon.

A dolog aztán formális afférrá nőtt. Azt beszéltek, hogy szabotálók és a magyarság legszentebb érdekeit veszélyeztetem. Okányba érkezett maga a főszolgabíró is, aki magához parancsolt a község házára, ahol röviden és velősen tudtomra adta, hogy ha a jövőben még csak a legcsekélyebb jelét is mutatom orvosi munkámban a magyar nemzet legszentebb ügye iránti ellenséges érzületemnek, úgy személyesen fog lelőni mint egy veszett kutyát. Egyszerre megelégedett azzal, hogy zsidó hazaárulónak titulált és néhányszor teljes erejéből arculütött.

Rákényszerítve ilymódon a kellő hazafias fegyelemre, kezdtem tárgyilagosan megítélni a hozzámfordulók munkára való alkalmasságát és az alkalmatlanoknak minősítettek száma hirtelen lepadt. A dolgozók, akik persze nem tudtak a szolgabírónál lefolyt audienciáról, természetesen rosszalják megváltozott magatartásomat és egyesek a dolgozók ellenségeként ítélték meg. Így helyzetem kényelmetlenné és kínossá vált. De hát nem tehettem másként, mert abban az illúzióban igazán nem ringathattam magam, hogy a főszolgabíró csak tréfált velem és hogy tán lelkiismereti furdalásai lesznek, ha arra kerül a sor, hogy tényleg lelőjön mint egy veszett kutyát.

A dolgozók különböző úton és módon tudtomra adták hát, hogy nem helyeslik orvosi ténykedésem a munkásokat sorozó bizottságban. Különösen a gazdag parasztok elégedetlenkedtek, mert a bizottságban elsősorban velük szemben voltam óvatos és szigorúan tárgyilagos.

Hogy mi történt a kulisszák mögött, azt sohasem sikerült megtudnom. Tény az, hogy 1944. augusztus 24-én megjelent a lakásomon egy csendőr és a feleségemmel együtt egyszerűen letartóztatott. Egyúttal felszólított bennünket, hogy csomagoljuk össze legszükségesebb holminkat, mert elszállítanak bennünket a faluból. Persze, hogy hova, azt nem mondta meg.

Mindez oly hirtelen jött mint derült égből a villámcsapás, és ezért elképzelhetik riadalmunkat.

A vasútállomáson átadtak bennünket egy másik ismeretlen csendőrnek, aki teljes hadifelszerelésben várt ránk. Fegyverére éles szurony volt feltűzve és az öve körül bombák fityegtek. Keveset beszélt, de amit mondott, azt szigorúan, hivatalosan és szemmel látható megvetéssel mondta. Úgy bánt velünk, mint különösen veszélyes gonosztevőkkel.

A vonaton külön osztályt foglaltak részünkre, amelybe a szabad polgároknak tilos volt a bemenet. A kísérő csendőr pedig állandóan szemmeltartott bennünket és még a klozetra is fegyveresen jött utánunk. Hát igen, foglyok voltunk, bekerültünk a nálál-hálóba, ahonnan nincs többé menekvés.

Éjjel után Nagyváradra értünk. Itt tudtukra adta a csendőr, hogy reggelig várunk kell a csatlakozásra és aztán tovább megyünk Debrecenbe. Többet az istenért sem akart mondani.

Az állomás épülete tele volt utasokkal. A bűzös és párás levegő szinte kibírhatatlanul nehezedett a mellemre. Állnunk kellett a nagy tolongásban, mert ülőhely bizony nem akadt. Ezt aztán a csendőr is hamar meguntta és az állomás előtti térre kísért, ahol odaláncolt bennünket egy fához, mert ami biztos, az biztos. Fáztunk és rettenetesen fáradtak voltunk.

Valami nőszemély szállást ajánlott az állomás közelében. Tanácsoltam a csendőrnek, hogy fogadja el az ajánlatot az én költségemre, mert semmi értelme sincs, hogy

egész éjszaka a szabad ég alatt ácsorogjunk. A csendőr ugyan egyideig nem akart belemenni a dologba, de a végén engedett, persze főleg saját kényelmét tartva szemelött, továbbá tekintettel a lakást kínáló nőszemélyre, aki határozottan csinos és kokett volt, és fénylő, szép szeme a csendőrnek kellemes éjszakát látszott ígérni.

Útközben a lakás felé a nőszemély ajánlatára egy kocsmában bort is vásároltunk. Ügylátszott, a csendőrnek is tetszett az ajánlat, mert nemigen ellenkezett. Aztán egy kicsi eldugott utcába értünk, ahol egy alacsony, obszkrus házacskában várt reánk az éjjeliszállás. A ház belseje csak gyöngén volt megvilágítva és a levegőt különböző eredetű bűzök telítették. Penészszag, parfümillat, rothadó izzadság és az árnyékszék átható bűze vegyült itt egybe, valami nehezen belelegezhető matériává.

A szívélyes háziasszony egy egyággyas kicsi szobát bocsájtott rendelkezésünkre, amelyben az ágynemű bizony rémes piszkosan tarkállott. A szobácska falai ultramarinkékre voltak festve és azokat régi képeslevelezőlapok és sötét nedvességfoltok díszítették. Az ütött-kopott kredencen egy őrmester parádéruhás, színezett arcképe olcsó porcellánippek között, a kredenc fölött pedig szűz Mária képe függött a kis Jézussal, aureolával díszítve és a tavalyi legyek sűrű, pontszerű piszkaival tarkítva. A világosságot egy fagygyúgyertya lángja szolgáltatta, az ablakokon pedig vasrácsok tették a szobácskát különösen alkalmassá a magunkféle utasok befogadására.

Az őrmester és a háziasszony a mellettünk levő szobában helyezkedtek el. De a szolgálat, az szolgálát: mielőtt a csendőr magunkra hagyott volna bennünket, lelkiismeretesen gondoskodott rólunk, amint azt a megbízható csendőrtől megkívánja a szolgálati szabályzat. Kezeinket szépen békóba tette, a békó vasláncát gondosan odaerősítette az ablakrácsához, a végén pedig ezt az óvintézkedést egy lakattal betetőzte. Ami biztos, az biztos.

— Azt hiszem, elég kényelmes. Meglesz a lehetőségük bizonyos szabad mozgásra is szükség esetén. Itt van a sajtár is — mondta a csendőr, szinte jóindulatúan, majdnem úgy, mint mikor az anya puha vánkost tesz aludni készülő gyermeke feje alá.

— Köszönöm, minden jó — feleltem.

— Most majd hozok maguknak is egy pohár bort. Jólesik az ilyesmi alvás előtt... Így ni. Maguk biztosan fáradtak, hát csak aludjanak. Jó éjszakát.

Ó, még ma is a legpontosabban emlékszem arra a kicsi szobára ott a nagyváradi vasúti állomás közelében és nem is akarom, és nem is tudom soha elfeledni. Bizonyára ilyenek a halálraítéltek cellái is a siralomházban.

A túlsó szobában pedig kitűnően mulatott a kísérőnk. Időnként hozzánk is benézett, hogy meggyőződjék, nem szöktünk-e meg. Mi úgy tettünk, mintha aludnánk, pedig az egész hosszú és nehéz éjszaka folyamán bizony még csak szemünk se hunytuk be.

Felejthetetlen ez az éjszaka. Minden kicsiség élesen megmaradt az emlékezetemben. Még ma is hallom a lánc csörrenését, mely minden mozdulatunknál figyelmeztetett bennünket arra, kik, mik és hol vagyunk, még ma is fülemben cseng a csendőr és a háziasszony hangos vigadozása a velünk szomszédos szobában, emlékszem a közeli állomáson tolató mozdonyok lármájára, a kutyaugatásra, a kakaskukorékolásra és a madarak csicsergésére a kora hajnalon. Emlékszem a titokzatos égre, amelynek egy darabját láthattam nyomorult fekhelyemről és emlékszem az apró csillagokra, amelyek a néma égbolton mintha rámpislogtak volna a végtelen távolból. Emlékszem feleségem halk zokogására, nehéz sóhajaira és kezemet szorító hideg és reszkető kezére. Ó, mindenre, mindenre jól emlékszem még ma is!

Hát igen, a naponta befutó mozdonyszerelvények valahogy elkezdtek a fejemben motoszkálni és folyton csak rájuk gondoltam. Kezdtém megfigyelni útjukat a gettótól a vasúti pályaudvarig; senki azokat nem igazoltatta és senki föl nem tartóztatta. E célból észrevétlenül többször felkúsztam a falhoz erősített vészletrán a malom tetejére, ahonnan pontosan megfigyelhettem az egész környéket. Előttem csillogott a vasúti sinpár karcsú szalagja. Az őszi hajnalban a mozdony fűgén tolatott a gettó udvarán és én látni akartam, hogyan, hova és milyen sebességgel megy ez a mozdony.

Lesben maradtam tehát a malom magas és meredek tetején és megfigyeltem, miként hagyja el a szerelvény a gettó elkerített poklát. Füstölve, prűszkölve, zakatolva, zúgva és bűgva szaladt a mozdony. Ment kifelé a gettóból és senki se zavarta és senki se kérte se a vezetőtől, se a fékezőtől az árja voltukat igazoló iratokat. A mozdony az szerencsés, az szabadon mozoghat.

A szerelvény mindjobban távolodott a drótsövénytől és úgy tűnt fel mint valami óriási, fekete, gyorsan sikló kígyó. Vagy ötszáz métert egyenes irányban haladt, aztán egy

kanyarhoz érve, erősen lassítva zakatolt előre. A kanyar mindkét oldalán bokrok zöldeltek, köröskörül pedig kukoricás sárgállott. Magas kukoricások széles tengere. A mozdony most elhagyta a kanyart és erősen gyorsítva sietett a szerelvényvel a debreceni főpályaudvar felé.

Megfigyeléseim eredményei erős izgalomba hoztak. Mélyebben kezdtem latolgatni a látottakat. Aztán ismét felkúsztam a malom tetejére és még egyszer alaposan megszemléltem a terepet. A végén már minden hajnalban a tetőn leskelődtem. Most már minden bokrot és minden jelzőoszlopot pontosan ismertem a sinek mentén. Különösen jól kitanulmányoztam a kanvar kezdetét és végét: Ismertem már a tolatás idejét és módját, a fékezők helyét, számát és arcvonásait, sőt még azt is tudtam, mikor fékeznek és merre tekintenek a vezető és a fékezők az út egyes szakáiban. Egyszóval minden a szerelvény útjára vonatkozó és fontosnak látszó adatot beszeréztem.

Tervem világos volt és egyszerű; a vasúti szerelvény segélyével mielőbb és mindenáron megszököm a gettóból. A szökésre szinte kínálkozik az alkalom és kiviteléhez csak hidegvér, elszántság és bátorság kell.

Jómagam azonnal el is készültem a terv kivitelére, csak még a feleségemet kellett előkészítenem és megnyernem a dologhoz. Ez nem ment éppen könnyen, mert szegény a félénk, gyenge, rosszidegzetű emberek skrupulusaival egyre fékezni akarta szökési szenvedélyem. Jó pár napig tartott míg kellően felfokoztam önbizalmát, melyet az örökölt szubjektivitás korlátozott és bénított olyannyira, hogy a gettóban a sötét gondolatok és baljós latú előérzetek sűrűjében kinlódott. Végre azonban sikerült őt is meggyőzőm tervem szükségességéről és kivihetőségéről.

Minél előbb tehát. Holnap. Még egyszer utoljára kúsztam fel a malom tetejére, hogy véglegesen átítassam minden sejttem a szökési tervemhez szükséges terep ismeretével. Aztán munkához láttam. Az egyik nyitott kocsí berakásánál én vettem át a komandót, ami azt jelentette, hogy a kocsikon állva én vettem át és rendeztem el a berakandó bútorokat. Gondosan kiválasztottam a helyét minden egyes darabnak és személyesen raktam azokat bizonyos tervszerű rendbe, amelynek kulcsa csakis előttem volt ismeretes.

Így a kocsiban oly módon helyeztem el egy nagyobb asztalt, hogy az egész közel került a kocsí hosszabb oldalfalainak egyikéhez, de azért olyan távolságra az oldalfaltól, hogy az asztal és az oldalfal között közép nagyságú üres faladát is elhelyezhettem, és pedig úgy, hogy azt könnyen oldalra tolhattam. Aztán az asztal alá egy paplant és egy ruhaszáritó kötelef csempésztem. Ezen tervszerű alap fölé és köré aztán egyéb bútor darabokat raktam úgy, hogy a kocsí ugyan teljesen és szabályosan meg volt rakva a kapacitásának megfelelő teherrel, azonban mégis megmaradt a lehetőség arra, hogy a beavatott, az asztal és a kocsí oldalfala közé helyezett ládát könnyen oldalra tolvá, az asztal alá bújhasson, onnan pedig visszahúzva a ládát előbbi helyére, láthatatlanná reteszelve el magát az asztal alatt.

A tervem az volt, hogy amint leszáll az est, a kocsiba lopódzunk és elbújunk az asztal alá, ott bevárjuk a hajnalt, amikor a mozdonynak kell jönnie, amely a hozzácsatolandó megrakott kocsikkal együtt, bennünket is kivontat majd a gettóból.

A bútorok tervszerű elrendezéséről rajtam kívül senki sem tudott, sőt senkinek még csak sejtelmé sem volt róla. Estefelé, mint rendesen, beteglátogató körutamra mentem melyre, mint rendesen, a betegápolónő szerepében, feleségem is elkísért. Holmijaimból, melyet a gettóba hoztam, csak orvosi táskámat adták vissza, amelyben egy hallgatócső, egy fecskendő és néhány gyógyszer fiola volt.

Mikor az est leszállt, észrevétlenül felkúsztunk az előkészített kocsira és aránylag könnyen kerültünk a búvóhelyül berendezett asztal alá. Távollétünk senkinek sem tűnt fel, mert társaink már megszokták, hogy én és feleségem, a berakodási munka után a betegekkel foglalatoskodunk és csak későn térünk nyugovóra. Egyébként a gettóban senkit sem érdekelt különösebben a más baja, mert mindenkinek megvolt a magáé. Azonkívül egyrészt szinte naponta új emberek is jöttek, másrészt, ugyancsak naponta tűntek el egyesek a barakból vagy az istállóból. Ezek vagy a gettó más zugába költöztek, vagy meghaltak. A gettóban csak az éhség, az ütlegetés és a halál keltett számbavehető emóciókat, az azonban, miért nem jött valaki éjszakára a vackára, igazán senkit sem érdekelt.

Feleségem az asztal alatt igen nyugtalanná lett. Félt szegény s ezért, ott a búvóhelyünkön adtam neki egy fecskendőrevaló csillapítót, amelytől megnyugodott, majd kábult álomba merült. Az én szememre azonban nem jött álom, úgyhogy az egész éjszakát guggolva töltöttem el a rejtekhelyen, anélkül, hogy csak egy keveset is kinyújtózhattam volna. De mégis elég könnyen túrtam a kényelmetlen helyzetet, mert minden gondolatom erélyesen tervem köré koncentráltam, melyet pontosan, a kellő időben és mindenáron meg

kellett valósitanom. Ezért ébernek, nyugodtnak, kitartónak és bátornak kellett maradnom. Lenni vagy nem lenni — ez volt a kérdés.

Lassan telt az idő. Búvóhelyünkön sötétség és síri csönd uralkodott. Órák nem voltak, fogalmam sem volt tehát az időről. Elkezdtem számolni hatvanig és az ezalatt eltelt időt egy percnél számítottam. Így számoltam vagy három óra hosszat, akkor belefáradtam ugyan az időmérésbe, de az volt a fő, hogy a megmért idő el is múlt.

Valahol egy kakas kukorékolt. Ez azt jelentette, hogy elmúlt éjfél. Aztán őrségváltáshoz menő kereteselek lépéseit hallottam, ami az éjjeli két órát jelentette. Azután elzakatolt és elprüszkölt közelünkben a Nagyváradra igyekvő személyvonat, tehát már három óra éjfél után. Majd ismét hosszú és nehéz várakozás, aztán a sűrű sötétség mintha feingedett volna. Már láttam valahogy a feleségem, az asztallábak és a kötélgombolyag elmosódó körvonalait is. Igen, igen hajnalodik.

Gvenyéden költögetni kezdtem a feleségem, aki nehezen és lassan ébredt és még nehezebben élte bele magát a helyzetbe, amit az ébredés jelentett számára. Végre azonban teljesen kijózanodott a mákonvos kábulatból és nyugodtan, okosan gondolkodott és viselkedett. Ismét megérte, hogy kész minden parancsom teljesítésére.

Most aztán bizarr jelenet következett. Ott az asztal alatt guggolva, hasalva és csúszva szépen kitergettük a paplant, amelybe egyszerűen úgy csomagoltam be a feleségem, hogy csupán az orra meg a szája maradt szabadon. Azután az elkészített kötéllel a csomagot át is kötöttem.

Mikor mindezt elvégeztem, fáradtan ültem különös csomagom mellé, hogy pihenjek, mert a csomagolás ott az asztal alatt igazán nem volt könnyű munka és a derekam meg a lábam bizony már igen fájt. Egy vagyont adtam volna akkor egy cigarettáért, de sajnós, mióta a gettóban laktunk, nem jutottam dohányhoz. Csak ültem hát, rágtam piszkos körmeimet, halkán bátorítottam feleségem és elgondolkodtam kényes helyzetemen, melyet önmagam teremtettem, hogy megmentsem pusztá életem.

Ezalatt odakünn mind világosabb lett. Óvatosan oldalra toltam a ládát és a butorok közötti réseken kikukucskáltam, hogy tájékozódjak. Keletről citromsárga fény világított és az égen a csillagok már csak halványan pislákolnak. A gettóban még csend honolt. Fekete varjak rajai húztak el a magasban és a nyárfák levelei remegtek a reggeli szélben.

Hosszú, hosszú várakozás. Nehéz és türelmetlen várakozás. Önbizalommal, határozottsággal, hittel és reménnyel telt, bátor várakozás abban a tudatban, hogy az élet ha kínlódásos is, mégis értékes, érdekes és szép. Úgy éreztem magam mint a hazard kártyás, aki mindenét egy lapra tette fel, de mégis meg voltam győződve, hogy elérem a célokat, szabad leszek, mert okosabb, erősebb, óvatosabb és ravaszabb vagyok ellenségeimnél. Semmitől sem féltem és kész voltam, ha kell, a lehetetlenre, örültségekre és életem feláldozására is, csak azért, hogy szabadabb legyek.

Hősnek éreztem magam azokban a percekben, melyek életemnek talán legnehezebb, de egyúttal legértékesebb és legszebb percei voltak. Azt hiszem, akkor kulminált az életem, akkor ültem meg saját értékem legnagyobb ünnepét.

Végre felsikított a mozdony éles füttye, azután dübörgés, bűgás, prüszkölés és zakatolás hallatszott. Jött az üres szerelvény és a mozdony már elrohogott mellettünk a párhuzamos vágányon mint valami asztmás óriás. Megkezdődött a tolatás. A mozdony a megrakott kocsik elé került és egy-két pillanat múlva éreztük az ütközők erőteljes lökését is. Hallottuk azt is, amint odakapcsolták a mozdonyt a kocsikhoz. Még néhány füttyező meg a fékezők kiáltásai, aztán a szerelvény lassan elindult. Még csak egy perc, csak néhány pillanat még... és kívül kerülünk a gettó drótszövényén.

Örülten kalapált a szívünk. Olyan izgalom fogott el bennünket, mint eddig tán soha, de azért uralkodtunk magunkon, mert tudtuk, hogy a következő pillanatban eldől majd az a bizonyos: lenni vagy nem lenni.

A szerelvény most mérsékelt sebességgel haladt a sínpáron, melynek minden részletét ismertem. Pár pillanat múlva a kanyar kezdetéhez értünk. Igen, amott, azoknál a bokrokknál, igen, ott áll egy hársfa... itt van. A mozdony lassít és szinte lépésben halad.

Most a ládára emeltem paplanba csomagolt feleségem. Közeledtünk a kanyar középsőéhez és a mozdony még jobban lassított. Ekkor felültem a ládára, ölembe vettem a csomagot, a következő pillanatban erős lendülettel kidobtam a kocsiból és rögtön utána magam is kiugrottam. Ugrás közben még láttam, mint gurul a csomag lefelé a töltésen és a következő pillanatban már magam is gurultam. Mérsékelt ütés, egy kis horzsolás a kezemen, különben minden kitűnően sikerült. A töltéshez lapulva vártam mozdulatlanul, amíg

a szerelvény elhalad. A mozdony ismét gyorsított és a kocsik máris bekanyarodtak a főpályaudvarra.

Csend. Figyelek, hallgatózok. Senki sem vette észre szökésünk. Szabadok vagyunk. Megszemlélem körülöttem a terepet. Mindenütt kukoricás és a közelben egy élő lélek sincs. Odacsúszok drága poggyászhoz, amely egy bokor tövében akadt meg. Pontosan úgy és azon a helyen, ahogy én azt ott a malom tetején kiszámítottam. Feloldtam a köteleket és felszabadítottam a feleségem. — Szabadok vagyunk, ne félj — súgtam felé és — most kússzál utánam amoda a kukoricásba. — Kúszva értük el a kukoricást, magunkkal vonszolva a paplant és a köteleket is. Mire odaértünk, már sütött a nap is.

A magas kukoricás megvédett bennünket az esetleges megfigyeléstől. Azonban csak most voltunk igazán izgatottak. Szabaddá lettünk, azonban most határozniuk kellett, hogy mit is kezdjünk a szabadságunkkal. Tudniillik, igaz ugyan, hogy szabadok voltunk, de egy fillérrel és egyetlen igazolvánnyal sem rendelkezünk. Márpedig pénz és irások nélkül nem lehetünk a „szabad” társadalom tagjai.

GEORGES ROUAULT

TANCOSNÓ (aquarelle)

Tíz indián

Egy július negyedike* estéjén, Nick, amint Joe Garnerrel s családjával egy nagy szekéren későn hazaindult a városból, kilenc holtrészeg indiánt számolt össze az úton. Pontosan emlékezett a számra, mert Joe Garner, ahogy hajtott a sötétben, egyszerre visszarántotta a lovakat, leugrott az útra és kinrúncigált egy indiánt a kerekek közül. Az indián, arccal a homokban, aludt. Joe az útszéli bokorba vonszolta és visszamászott a bakra.

— Ez már a kilencedik — mondta Joe — csak a várostól ideig.

— Mit várhatsz az indiánoktól — mondta Garnerné.

Nick hátul ült a két Garner-fióval. Visszanézett az út mellé, ahová Joe az indiánt húzta.

— Nem Tabeshaw Billy volt az? — kérdezte Carl.

— Nem.

— Mintha Billy nadrágja lett volna.

— Mindnek egyforma nadrágja van. —

— Én nem is láttam — mondta Frank. — Papa leugrott s vissza is jött mielőtt még láthattam volna valamit. Azt hittem kígyót vert agyon. —

— Azt hiszem az este sok indián vadászik kígyóra — szólt Joe.

— Mit várhatsz az indiánoktól — mondta Garnerné.

A szekér haladt tovább. Letértek a főútról és felfelé indultak a dombokba. A lovak nehezen húzták a szekeret a homokos úton a fiúk leszálltak és gyalog mentek egy darabon. Nick az iskolaépületnél a domb tetejéről visszanézett. Láta Petoskey lámpáit és az öblön túl Harbor Springs fényeit is. Visszamásztak a szekérre.

— Fel kellene kavicsozni ezt a részt — dörmögte Joe Garner. Az út most erdőn át vezetett. Joe és Garnerné a bakon ültek szorosan egymásmellett. Nick hátul a két fiú között. Most egy tisztásra érkeztek.

— Itt gázolta el papa a görényt.

— Nem, az odébb volt.

— Mindegy hogy hol volt — szólt hátra Joe anélkül, hogy megfordult volna. —

Hát nem mindegy, hol gázoltunk el egy görényt?

— Az este is láttam két görényt — mondta Nick.

— Hol?

— Lenn a tóparton, döglött halat kerestek.

— Tán tengeri nyulak voltak — csúfolódott Carl.

— Görények voltak. Csak tudom mi a görény.

— Tudnod kell — vigyorgott Carl — hiszen indián lánnyal jársz.

— Ne beszélj így, Carl — szólt rá Garnerné.

— Ugyanolyan szaguk van.

Joe Garner felnevetett.

— Te meg ne nevedd, Joe! — mondta Garnerné. — Nem szeretem, ha Carl így beszél.

— Tényleg indián lánnyal jársz, Nickje? — kérdezte Joe.

— Nem én.

— De bizony papa — erősítette Frank. — Prudence Mitchellel jár.

— Nem igaz.

Nick, a két fiú között a sötétben, érezte, hogy tagadása nem nagyon meggyőző, de magában jólesett neki, hogy Prudence-szel ugratják.

— Nem járok vele.

— No nézd csak — szólt Carl —, hiszen naponta együtt látom őket.

— Te ne beszélj, Carl — mondta az anyja —, hiszen te nemhogy lányt, de egy vén indián asszonyt sem tudsz keríteni.

Carl hallgatott.

— Nem ért Carl a lányokhoz.

— Fogd be a szád!

* Az északamerikai Egyesült Államok nemzeti ünnepe.

— Igazad van, Carl — szólt közbe Joe Garner — nem érdemes lányokkal vesződni. Vegyél példát apádról.

— Csak te ne beszélj — húzódott közelebb a férjéhez Garnerné — elég lánnyal volt dolgod annakidején.

— Fogadok, hogy papa sem tudott egy vén indián nőt sem szerezni.

— Ne legyen arra gondod — felelte Joe. — Te meg Nick, vigyázz Prudie-dre.

Felesége valamit súgott neki, amire Joe nagyot nevetett.

— Mít nevensz — kérdezte Frank.

— Nehogy elmondd, Garner — figyelmeztette a felesége. Joe csak nevetett.

— Nickie csak tartsa meg Prudie-jét mondta aztán. — Van nekem jobb nőm.

— Ez már rendes beszéd — állapította meg Garnerné.

A lovak szuszogva húzták a szekeret a homokban. Joe megpattintotta ostorát a sötétben. — Huzzátok, no... Holnap nehezebbet kell húzni.

A szekér zötyögve szaladt lefelé a dombletőn. A farmháznál mindnyájan lekászolódtak. Garnerné kinyitotta az ajtót és lámpát hozott ki. Carl és Nick lepakoltak a szekérljából. Frank a bakon maradt, behajtotta a szekeret a fészter alá és kifogta a lovakat. Nick felment a konyhába, ahol Garnerné már rakta a tüzet s olajat öntött a fára.

— Jó éjszakát Garner néni — mondta Nick. — Köszönöm, hogy magukkal vittek.

— Nagyon szívesen, Nickie.

— Nagyszerűen éreztem magam.

— Szívesen elviszünk máskor is. Nemmaradsz nálunk vacsorára?

— Jobb, ha megyek, apám biztosan vár már.

— Hát akkor menj. Küldd fel útközben Carl-t. Jó éjszakát Nickie.

— Jó éjszakát Garner néni.

Átment az udvaron a fészter elé, ahol Joe és Frank fejték.

— Jó éjszakát, nagyon jól éreztem magam.

— Jó éjszakát, Nick. Nem maradsz vacsorára?

— Nem maradhatok. Küldjék fel Carl-t, hívja az anyja.

— Jól van, Nickie, jó éjszakát.

Nick mezítláb haladt a fészter mögötti ösvényen. Az ösvény puha volt, a harmatos fű jó hűvös. Átmászott egy kerítésen, aztán egy szurdokon ment át, iszapos sárban. Végül egy száraz bükkösön túl meglátta házuk világát. Átmászott a sövényen és körülment a bejárathoz. Az ablakon át látta apját, amint a nagylámpa alatt olvas. Bement.

— Nos, Nickie — kérdezte apja — jól érezted magad.

— Fenejól, papa. Jólsikerült július negyedike volt.

— Éhes vagy?

— Meghiszem azt!

— Hát a cipőd hol maradt?!

— A szekéren hagytam, Garneréknál.

— Na gyere, menjünk a konyhába.

Előrement a lámpával, kinyitotta a jég szekrényt. Nick leült a konyhában, apja egy tányéron hideg csirkesültet és egy köcsög tejet rakott elébe. A lámpát is odatette az asztalra.

— Van kalács is — mondta — jó lesz?

— Főlséges.

Apja is leült a viaszosvászonnal borított asztal mellé. Nagy árnyékot vetett a konyha falára.

— Ki győzött a labdajátékban?

— Petoskey, öt-háromra.

Nézte, ahogy a fia eszik s töltött neki a köcsögből. Nick nagyot ivott, aztán megtörölte a száját. Apja leemelte a polcra a kalácsot és egy nagy darabot szelt. Afonyás kalács volt.

— Hát te mit csináltál, papa?

— Délelőtt halásztam.

— Fogtál-e valamit?

— Csak sügért.

— Hát délután mit csináltál?

— Sétáltam egyet az indián-telep felé.

— Láttál-e valakit?

— Az indiánok mind odavoltak a városban, hogy leigyák magukat.
— Éppen senkit sem láttál?
— Láttam a barátnődet, Prudiet.
— Hol láttad?
— Az erdőben Frank Washburn-nel. Véletlenül bukkantam rájuk, úgy látszik jól érezték magukat.

Apja nem nézett rá, amíg beszélt.

— Mit csináltak?
— Én bizony nem néztem utána.
— De mondd meg, hogy mit csináltak.
— Nem tudom — mondta az apja — csak hallottam, hogy ott matattak.
— Honnan tudod, hogy ők voltak?
— Hát láttam őket.
— Hiszen azt mondtad, hogy nem láttad!
— De igenis láttam.
— Ki volt vele?
— Frank Washburn.
— Mond, látszott... hogy, látszott hog
— Mi látszott volna?
— Látszott, hogy... boldogok voltak?
— Úgy nézett ki.

Apja felkelt és egy percre kiment a konyhaajtón. Mikor visszatért Nick még mindig a tányérját nézte. Úgy látszott, hogy sírt.

— Egyél még — vette fel a kést, hogy még egy darabot vágjon.
— Nem.

— No, egyél még egy darabot.

— Nem. Nem kell több.

Apja eltakarított az asztalról.

— Merre voltak az erdőben? — kérdezta újra Nick.

— A telep mögött. — Nick csak a tányért nézte. — Jobb, ha lefekszel — mondta neki az apja.

— Jól van. — Bement a szobába, levetkezett s belebújt az ágyba. Hallotta, ahogy apja a nappaliban járkál. Arcát a párnába fúrta.

— Összetört a szívem — gondolta magában. — Egész biztosan összetört

Aztán hallotta, ahogy apja elfújja a lámpát és bemegy a szobájába. Kinn a fák közt szél kerekedett, érezte hűvös fuvallatát a szobában is. Sokáig feküdt arccal a párnán. Aztán lassan ki is vetődött fejéből Prudence, el is aludt. Mégegyszer felébredt éjszaka a szélre, ami a fenyők között suhogott, és a tó hullámainak csobogására, aztán újra álomba merült.

Reggel erős szél volt, hullámok verték a tó partját. Jóideje ébren volt, mielőtt eszébe jutott volna, hogy a szíve összetört.

Sinkó Ervin

Egy regény regénye (Moszkvai naplójegyzetek 1935 — 1937)

(8. folytatás)

Ugyanaznap

Steiner Brúnó. Amíg nem hallottam beszélni, úgy képzeltem, hogy valami diplomataféle. Elegáns, de az eleganciája inkább a rendszeret díszkrét megnyilvánulásaként hat. Olyan figyelmesen tud másokat hallgatni, ez az, amivel mindjárt kitűnik a többiek közül. Akármennyien vannak együtt, amint őt észreveszi az ember, ha nem is ismeri, ha nem is tudja kicsoda, önkéntelenül is hozzá fog beszélni. Legalábbis ez történt velem, mikor Bécsben Fannina Hallenál megismerkedtem vele. Fannina Hallenak a »Zsolnay-Verlag«-nál megjelent »Die Frau in Sowjetrußland« című vastag könyve abban az időben baloldali körökben igen népszerű volt. Az ő lakásán azon az estén is a Szovjetunióról volt szó. Fejtegetéseimet a proletárdiktatúra dialektikájáról — a diktatúráról, mely minden diktatúra egyetlen lehetséges sírásója — de hogy valóban betölthesse ezt a misszióját, olyan következetesnek kell lennie, mint amilyen a Szovjetunióban — fejtegetéseimet ott Fannina Halle lakásán az idegen olyan mély figyelemmel követte, hogy nagyon meglepett, mikor megszólalt és igen barátságosan közölte velem, hogy a kérdéssel ő is tudna egyetnást mondani, mivelhogy még a világháborúban került orosz hadifogságba, ott élte át a forradalmat s azóta kisebb megszakításokkal, egy ideig mint az osztrák kereskedelmi kirendeltség tagja, majd mint specialista állandóan a Szovjetunióban él. S ennek közlése után mindazt, amit én beszéltem, úgykezelt, tapasztalataira hivatkozva megcáfolni.

Több mint három év múlt el azóta, hogy Fannina Hallenál azon az estén keztünk között ilykép igen heves vitára került sor. Én csak a meggyőződéseimet vehettem harcba ellene, aki tapasztalatokon alapuló ismeretekre támaszkodott. Bármily heves is volt a vita, ő emberileg annyira rokonszenves volt nekem, hogy késő este, mikor a társaság eloszlott s mielőtt elhagytuk volna a vendéglátó házat, megkérdeztem tőle, nem találkozhatnánk-e újra. De ő már hajnalban utazott is, vissza Moszkvába, vissza a Szovjetunióba — mondta, szívből sajnálva, hogy többet nem találkozhatunk, de ugyanakkor makacsul megismételve és összefoglalva nézeteit — vissza a Szovjetunióba, ahol nagyon sok jó és nagyon sok rossz van, de szocializmus nincsen.

Magam se tudom, hogyan és miért, de bár három év telt el e futó találkozás óta, amint Moszkvába értünk, pontosan amint a pályaudvarról jövet reggel a moszkvai hotelszobánkban egyedül maradva megpillantottam az íróasztalon a telefonelőkészítők névjegyzékét, a könyv után nyúltam s hogy megtaláltam benne Steiner Brúnó nevét, felhívtam. Megkérdeztem, ő-e

az, akivel Bécsben egyszer együtt töltöttem egy estét s még csak nem is csodálkoztam, hogy ő se felejtette el azt a találkozásunkat. Amire azonban nem voltam elkészülve, az a válasz volt: mindjárt indulok — és csakugyan nem telt tíz percben, már ott is volt nálunk szállodai szobánkban.

Az élet legszebb szerencsái közül való, sőt a legszebb szerencse az ilyen kölcsönös rokonszeny, amely mindig ajándékként hull az ember ölébe — azzal a magától értetődő érthetetlen egyszerűséggel, mely nem kevésbé kifürkészhetetlen adomány, mint a tehetség, a jellem, a lelki vagy testi báj, nem kevésbé megokolhatatlan, mint általában az egyéni élet végső tényei.

Az ember azonban önkéntelenül is keres valami racionális magyarázatot. S természetes, hogy szerepet játszik az olyan úgynevezett különös is, hogy valaki pusztán megjelenésével intellektuális vonatkozásban mindjárt személyiséggé válik. Ötven körül jár, de megőrizte a nézés szenvedélyét. A nézését, mely nála elválaszthatatlan a gondolkodás szenvedélyétől. Úgy találok, hogy rendkívül jellemző rá az az érve, mellyel már bécsi találkozásunkkor bizonyítani igyekezett, hogy a sztálini Szovjetunió nem a lenini Október reményeinek a megvalósulása:

— Nézzen meg egy Lenin idejéből való képes újságot s hasonlítsa össze Lenin és a korabeli többi bolsevik vezető emberek fizionómiáját, a fejüket a sztálini eltipa fejével. Ha semmi mást se tudnék a mai Szovjetunióról, számomra pusztán ez az összehasonlítás elegendő, sőt mindent elárul.

S mintha első és egyetlen találkozásunk nem évek előtt, hanem előző este történt volna, amint pár szóval megmondtam, hogy miként kerültünk ki Moszkvába, ép csak még az »Optimisták« témája felől érdeklődött s nyomban el is kérte a kéziratot — s aztán máris ott folytatta, folytattuk a vitánkat, ahol Bécsben abbahagytuk. Mikor arról beszéltem, hogy el vagyok ragadtatva az emberek kedvességétől, közvetlenségétől, melegségétől, amit a hajón oly bőségesen tapasztaltunk, ő először is arra figyelmeztetett, hogy a hajó legénysége kiváltságos réteget képvisel, de azonkívül, ne felejtsem el, népi sajátságokról is van szó.

— Akármilyen furcsán hangzik — mondja ő — Oroszországban még a cárizmus idején se voltak az emberek között olyan kaszt-szerű merev különbségek, mint például az Osztrák-Magyar monarchiában. Ellentétben a bécsi polgárral, aki lelke mélyén magasabbrendű lényt érzett az uralkodónál és az arisztokrácia minden tagjában, itt Oroszországban mindig, eleven volt az érzés, hogy végül is mindnyájan csak emberek vagyunk. Főleg lent volt

ez az érzés, eleven, de még fent is. Most azonban...

A most itt dívó mérhetetlen személykultuszról beszélve, a Sztálin-kultuszról, mellyel az államapparátus minden tagja önmagát is a közönséges halandók fölé emeli, ő a különbséget az orosz mult és az orosz jelen között emberi szempontból így határozza meg:

»Es gab die viehische Brutalität, der Herrschenden, jawohl, viehische Brutalität, aber es gab keinen Dünkel.«*)

Mintha még az is kapocsná válna köztünk, hogy nem értünk egyet. Mióta Moszkvában vagyunk, alig múlik el nap, hogy ne találkozzunk. És nemcsak én, M. is minden találkozás után megállapítja: sose fogjuk őt és reméljük, hogy ő se fog bennünket sose meggyőzni. S M. fején találta a szöveget, mikor ma a vele való találkozásunk — és természetesen vitánk — után azt mondta, hogy minket vele és őt mivelünk az köti össze, hogy ő ugyanazoknak a követelményeknek és vágyaknak nevében tagad, melyeknek nevében mi megengedhetlennek tartjuk az ő kétségeit.

Egyébként csak ma tudtam meg, hogy ő egyazon lakásban él és közös háztartást vezet az »Odesszai történetek« írójával, I. E. Babellel, aki üzenete vele, hogy meg akar ismerkedni velem. Steiner ugyanis beszélt neki az »Optimisták«-ról.

Az »Optimisták«: csupa szépet és jót mond a kéziratról, melyet ő valóban olvasott. S mint-hogy csupa szépet és jót mond, ezen a ponton nem kerül köztünk vitára sor. Egyetlen kifogása, hogy az »Optimisták«-ban az író láthatóan nem lépés rá, hogy a szocialdemokratákat úgy ábrázolja belülről, mint ahogy ez a kommunistáknál sikerül neki. Erre sose gondoltam, de alighanem igaza van ebben. Ő azt mondja, hogy az én szocialdemokratáim az egy »elnök elvtársat« kivéve, nem eléggé fájdalmasan élők.

Valamit kell tennem, hogy nagyon gyorsan végre valami pénzhez jussak: felvittem a »Littérature internationale« szerkesztőségébe az »Optimisták« két fejezetét. Apletin — így hívják ott a döntő személyiséget — rendkívül kedves volt, hallott már rólam, illetőleg az »Optimisták«-ról. Megmondtam neki, hogy miért sörgős az ügy a számomra s megígérte, hogy legalábbis előleget még ezen a héten folyósít majd. Hívjam fel telefonon.

Moszkva, 1935. június 7.

Grivcev professzorról azt mondani, hogy leleményes — igazságtalan volna. Az egyetlen adekvát jelző arra a megoldásra, amit ő talált, az, hogy zseniális! Mitután ugyanis végre telefonhoz kaptam, közötté velem, hogy Mária Pavlovna (Rolland felesége) újra írt neki az én autobiográfiám oroszra fordítását, illetve azt sürgetve, hogy a fordítást mielőbb Gorkijhoz juttassa; viszont ő, mint már mondta, megmarad amellett, hogy eltekintve irodalmi értékétől, amely nem kétséges, ez az autobiográfia »az adott körülmények között« még a fordítót is hamis színben tüntethetné fel, azaz kényes helyzetbe hozhatja, ő tehát — átadta a kéziratot egy egyetemi hallgatónak, tanítványának, egy nagyon derék, nagyon művelt, nagyon lelkiismeretes nőnek, úgyszólván legjobb tanítványának, úgyszólván kedvenc tanítványának, Natalija Ivanovnáknak — hogy az legyen a

* „Az uralmon lévőök baromian brutálisak voltak, igenis, baromian brutálisak, de nem tartották olyan nagyra magukat.“

kényes kézirat fordítója (s ha kell — tesszem hozzá én — áldozata). Grivcov illetve Pilátus professzor nem szégyeli, hogy ilyen »vátos«: ez is nehezen érthető. De teljesen érthetetlen, hogy még azt se szégyeli előttem nyíltan bevallani, hogy így oldotta meg a »lelki konfliktust«: ha nem lesz semmi baj, akkor ő az, aki nekem a fordítót szerezte, ha pedig valami baj támadna, akkor az ügy az ő kedvenc tanítványának, Natalija Ivanovnáknak a személyes vállalkozása.

Egyébként megjelent saját személyében Natalija Ivanovna is. Kezdte fordítani a kéziratot, de meg kell mondanom, hogy bármennyire is érdeklő, őt személy szerint felháborítja az, hogy én ebben a kéziratban annyi figyelmet szentelek egy csendőrnő halálának s hogy általában tiszteletlenül beszélek a forradalomról. Beszélek például arról, hogy a forradalomnak is szüksége van emberekre, akik a hőné szerepét töltik be. Ezt a szót »hőné« (a »beurreau«-t elszörnyedése jeléül számtalan r-el ejti ki), mert szerinte tiszteletlenség a forradalommal szemben, ha ilyen szót alkalmazunk. Minden logika ellenére azt állítja, hogy hőnéről csakis a cárizmussal kapcsolatban lehet beszélni. Ellenvetésemre, hogy a halálos ítéleteket a forradalom idején is meghozták, sőt kell lenni valakinek, aki végre is hajtja, ő valósággal felháborodva csak a fejét rázza és egyre azt feleli, hogy ez a gondolat őt felháborítja. S miatt erről beszél, csakugyan egészen kipírul. Az áttörhetetlen, zánt világnézet, melyet a szovjet nevelés ad: korlátoltság is, de erős is s Natalija Ivanovna személyében először találkoztam ennek a világnézetnek, voltaképp a Vjacseszláv Fjodorovics világnézetének intellektuális képviselőjével. Natalija Ivanovna azt ajánlja, hogy hagyjam ki az autobiográfiából »a felháborító részleteket«. De mi marad meg akkor az egészből? Biztatom, hogy ne féljen, hisz ő csak fordító.

Ugyanaznap délután ötkor.

Könnyű biztatni Natalija Ivanovnákat, de mit csináljon az ember, amikor mindenki visszariad minden elhatározástól? Felhívtam ugyanis Apletint, hogy érdeklődjem az előleg iránt. S az ember, ez már régi tapasztalatom, eleget gyakoroltam, telefonon keresztül is kaphat olyan hideg tuszt, mintha jégszekerényből ereszenék a fejére. Pontosan ugyanezt csinálja Apletin, amit Jonov, és Jonov pontosan azt, amit Apletin. És többet senki se akar csinálni; mindenki Pilátus pózában várja, hogy mások cselekedjenek.

— A legnagyobb örömmel fogjuk közölni az »Optimisták«-ból átadott fejezeteket, de szeretnénk előbb megvárni — így felelt Apletin elvtárs —, feltétlenül meg akarjuk várni a Gúhl választát az egésznek átadását illetően.

Telefonbeszélgetés Kunnal. Mikor megmondtam neki, hogy a Gúhl-nél megtudtam, Matejkának hívják azt az elvtársat, akinek véleményezésre odaadták a kéziratomat, Kun azt a nem nagyon biztató kijelentést tette: — Ajaaj, az nagy marha! — s délre adott találkát a Kominternben. El is mentem, de üzenet várt: Kunt sürgősen ülésre hívták el. Ma tehát megint nem tudtam meg, hogy mi lesz az »Optimisták« sorsa. S holnap megint hajszolhatom Kunt telefonon, hogy megtudjam a találkozás újabb dátumát.

A hangulatot korántsem teszi rózsásabbá If és Petrov cikke: »Matj« (Anyja), mely a »mai «Pravdában» jelent meg. Az ember a szemét dörzsöli. Az annakidején a gróf Zichy János

legmagasabb védnöksége alatt működő budapesti Szent István Társulat vagy akármelyik osztrák keresztényszocialista szigorúan vallásos egyházi folyóirata, a Szentszék »Nihli obstat«-jának biztos reményében a maga teljes egészében leközölhetné mint sajátját ezt a »Pravdában« nagy betűkkel s feltűnő helyen közölt cikket. Itt valami, valahogy még sincs rendben. Nem lehet rendben az, hogy Ilf és Petrov, ez a két igazán friss és szellemes tehetség, leültek és megírtak valamit, amiről paródiát, kitűnőt tudnának írni, de ők nem paródiának, hanem a maguk hitvallásának adják ki ezt a cikket, aminek se a stílusához, se a tartalmához a világon semmi közük sincs.

Épúgy, mint az abortáriumbeli professor, rendelést kaptak; míg azonban azt a professzort csak azért kaptam rajta, hogy mást mond mint gondol, mert véletlenül pár nappal azelőtt élőszóval az ellenkezőjét mondta nekünk, mint amit írt, Ilf és Petrovnál más az eset. Ők írók és tehetséges írók, van tehát sajátveretű, külön hanglegjtésük, személyiségük. Míg a mindennapi életben élőszóval többé-kevésbé mindenkinek sikerülhet úgy hazudni, hogy rajta ne kapják, addig ép a tehetséges író valahányszor írásban hazudik, védtelen: ő feltétlenül el fogja árulni magát, ép az írása fogja elárulni. Amint tollat vesz a kezébe, vége a svindli lehetőségének, tudniillik a sikeres svindlizés lehetőségének. Semmiféle rutinnal se lehet utánozni az élményből fakadt írott szónak autentikus művészi erejét, nem lehet szaválás mögé rejteti, hogy csak szaválás történik.

Ma már nyilvánvaló: a professor cikke a magzatelhajtás ellen csak az első útem volt, jel egy egész előre megszervezett zenekar megszólalásához. Ilf és Petrov, nekik kettőjüknek — ép nekik! — az érzelmes művelő nyomták a kezükbe, hadd fújják szívrepesztően. Ahogy Natalija Ivanovná felháborítja az én »tisztelenségem« a forradalom iránt, engem az háborít fel, hogy Ilf és Petrov olyan módon beszélnek az anya »magasztos fogalmáról«, hogy pátosznak falusi plébánosok szószéki kenettségére emlékeztet. En ezt a hazug páthoszt érzem tisztelenségnek — az anya fogalma és az olvasó iránt. S csak fokozza a kínos benyomást, hogy a két kedvesen szókimondónak, huncutul őszintének ismert író a közösen megírt cikkében csak azért magasztalja az anyát, hogy egyben magasztalja a házasság szent intézményét is s hogy elítélje a válást, mint erkölcstelen... Ép csak, hogy nem követeli a szovjet morál nevében a házasság felbontathatlanságának törvénybe iktatását! Shakespeare-től, nem az ó-indiai drámáktól, Abélard és Héleise levélváltásától egész Tolstojig, Ibsenig vagy Maupassant-ig a férfi és nő viszonyának társadalmi béklyók alól való felszabadítása a világ irodalmának nagy témája — s most egyszerre s ép a Szovjetunióban a férfi és nő viszonyáról úgy beszélnek, olyan prédikációkat tartanak, mintha csak meg akarnák cáfolni Fourier zseniális megállapítását, hogy minden társadalmi rendszernek legbiztosabb kritériuma a nő helyzete — vagyis, hogy a férfi és nő viszonya milyen mértékben alapszik tisztára belső költségeken, milyen mértékben emancipálódott külső béklyók alól.

Június 8.

Beszélgetés Krejcsivel. Átadtam a Párisban írt filmscenáriót s mindjárt előadtam még két filmscenáriót a tervét. Lekezesen fogadta a terveket s egyáltalán azt, hogy a szovjet film-

nél is akarok dolgozni. El se tudom képzelni, hogy milyen nagy a hiány valamirevaló filmszenáriókban, mondta.

De el tudom képzelni. Ma este ugyanis elmentünk megnézni a »Zolotoje jezero« címet viselő filmet. A legrosszabb szovjetfilm, amit eddig láttam. »Eszmeileg« époly mélyen áll, mint technikai nívóját tekintve — s mert technikaileg megnevéttetően kezdetleges, ennél megsemmisítőbb ítéletet s ennél a filmnél pocskabbat kigondolni se lehet.

Utóbb közölte velem Silvio, hogy Krejcsi minden lelkesedése és jóakarata ellenére neki úgy nyilatkozott, hogy mielőtt bármiben is megállapodik velem, szeretné megvárni a Komintern, illetőleg Kün végleges állásfoglalását az »Optimisták« kiadása ügyében. Ő is, mint Jonov, mint Apletin, mint Arosev. Künt azonban ma nem sikerült telefonhoz kapnom.

Moszkva, 1935. június 11.

Ezt az utolsó három napot se fogom egykönnyen elfelejteni. Nem fogtam fel mindjárt a dolog egész jelentőségét.

Azzal a szándékkal mentem fel Jonovhoz, hogy előleget kérjek az »Optimisták« orosz nyelvű kiadására, hiszen Kün véleményében, ami feltétel volt, végülis már nem lehetett kételkedni. Jonov azonban ezúttal újlesztően ünnepléses és fagyosan komoly képpel fogadott.

— Az Állami Kiadóvállalat az »Optimisták«-ról megkapta lektorának, Matejka elvtársnak írásbeli véleményét.

Ez jó, gondotam, tehát egy lépéssel közelebb jutottam a nyomdához s lelkemben elismeréssel adóztam az ismeretlen Matejka nevű lektor bátorságának. Végülis a Szovjetunióban az összes kiadók és szerkesztők között ő az egyetlen és első, aki nem várt, nem hátrította másra a felelősséget, hanem a maga nevében, a maga feje szerint véleményt nyilvánít s hozzá még — ezt Jonov is külön hangsúlyozta — írásbeli véleményt.

— A lektorunk írásbeli véleménye szerint — folytatta azonban némi szünet után gyászbeszéd hangján s lesütött szemekkel Jonov — az »Optimisták« című kézirat helyenként nyiltn, helyenként burkoltan, de egészében és lényegében ellenforradalmi szelleműl fűtött kézirat.

Igy mondta: fűtött, ellenforradalmi szelleműl rűtött. Kézirattal már fűtöttem, de kézirat, amelyet fűtök s amelyet ellenforradalmi szellemmel fűtök, az ellenforradalmi szellem tüzevel, tehát tüzes ellenforradalmi szellemmel — ez a metafora mély benyomást gyakorolt rám. Pillanatig még a lélekzelem is eléllt a csodálkozástól, hogy aztán — valószínűleg inkább hisztérikusan, de igazán minden szándék nélkül — hangosan felnevessek.

De ez alatt a három nap alatt többet aztán nem nevettem. Hogy az Állami Kiadótól elmentem és pedig a szállodába, fel a szobámba, hogy ott leteljedjek a telefon mellett s addig el ne hagyjam, míg nem sikerül Künt elérnem; Künt, egyetlen támaszomat és reményemet — a szálló halljában már várt rám az egyik Voks-beli úrangyal Arosev elvtársnak ebben a pillanatban semmikép se kellemes üzenetével: Arosev elvtárs sajnálja, de a Voks nem tekinthet bennünket továbbra is vendégeink.

(Folytatása következik)

Ceruzasorok egy tanári noteszből

Bakarics Vladimír véleményét olvasom tanárokról, iskolákról, fiatalokról. Nemcsak a mai tanár, hanem a régi diák szemével is olvasom. Pedig nem szeretek visszatekinteni. Rossz álmaimban még ma is a kétemeletes saroképület hetedik „M” osztályában írom a magyar dolgozatot (amire csak háromast kaptam): „Társadalmunk szép erénye, az altruizmus” — Mennyi hazugság, mennyi gyáva, bűnös szemforgatás egy dolgozatban! Tojástánc volt ez (jaj, aki elvétí!) az inség és a dagadt polgári bugyellárisok között, amelyekről mégis csak szépet kellett mondani a diáknak a jóakarátú felkarolás üdvös reményében. S erre az iskolára aggatták rá cégérnek: az erkölcs és tudomány temploma. Én a képmutatás és hazugság csarnokának éreztem. S most, hogy ezt leírom, nem tiltakozik a kegyelet. Nem bocsáthatom meg, hogy hazugságra akart nevelni. Talán ezért van, hogy még ma is valami vad riadalmat kelt bennem a felébredt emlék, ami még ott lapult meg tudatom mélyén. Valami ős bizalmatlanság vert gyökeret bennem a tanárok iránt, az iskola iránt. Mert soha nem éreztem a „jóságos kezét, amely az élet rögös útját” egyengette előttem, amely a kamaszkor mély borzalmaiból kivezetett volna.

Miért lettem hát mégis tanár?

A ki nem mondott vétő, a tettig nem érő lázadás tett azzá. Ötödikes koromban már tudtam, hogy tanár leszek, mert „ezen változtatni kell”. Át kellett esnem azon az iskolán, hogy állást foglalhassak vele szemben, hogy ma, húsz éves távlatból vetve össze a jelennel elmondhassam ezt.

Bakarics Vladimír cikkét olvasom s — egy kalitban érzem magam velük, az én tanársaimmal.

Gyűlésen hallok egy kollégámtól először az ifjúság „berzenkedéséről”. Egy kicsit fejcsóválva, reszelős hangon mondja, ami mögött a rosszalás húzódik meg. Egy másik arról beszél, hogy ezután szögre akaszthatjuk a pedagógiát. A harmadik cinikusan, sötétbe keserülő arccal mondogatja, hogy útját kell állni a „fenegyerekeskedésnek”. Keresztényi, túrfi gesztussal a negyedik meg kell bocsátani nekik, hisz még oly fiatalok.

Ezen, amit hallok, még jobban megdöbbenek, mint azon a gyanún, hogy talán már én is „oda” tartozom. Ahhoz a nemzedékhez, amely a polgár heróikus altruizmusáról frattott panegyrist rongyos diákokkal. Közöny, cinizmus, megzavarodás, fáradt beletörődés a visszhang mindenütt. Nem oly régen írtam: az iskola mindig hajlamos arra, hogy elintellektualizálja az életproblémákat. Most, hogy a gyűlés szónokait hallok, hozzáteszem: ez a mi deklaratív haladásunk csődjét is jelenti. Előítéleteink vezettek ide. Nem úgy neveltünk, mint Rousseau az ő Emiljét, vagy Rilke a fiatal poétákat. Nagykorú polgárokat intettünk le, ha kételkedni mertek kinyilatkoztatásaink igazságában. A tekintély miatt — mondtunk. Soha diákok nem kérdeztünk meg, akarja-e, amit mi akarunk. Egyedül üdvöztetőnek hittük igazságainkat. Volt valami tragikum rögeszméinkben. Mi mindig „szabályosan” jártunk el, kiszáradt tanári pedantériánk a nevelést helyettesítette. Pókos pedagógiai vesszőparipáink elől tovább gördült az élet s most itt ülünk ezen a gyűlésen megkopott, kifakult elvekkkel, sütan szemkélődvé, rosszalva, tiltakozva, „fenntartásainkat” fenntartva, ki-ki egyéni temperamentuma szerint, de senki azzal a belátással, hogy éppen e miatt jutottunk ide. Most az fáj sokunknak, hogy az eleven tartalom szétlőki a szentnek hitt formákat.

Nem az ifjúság fogja megírni az új pedagógiát, de nem is a leereszkedők, a megbocsátók, a toleránsok. Azok, akiknek először sikerül úgy formálni a lelkeket (fiatalokét és öregeket), hogy a deklarációk, a jelszavak és hangos követelések mögött ott álljon a teljes ember, aki a gyorsan kimondott szónak erkölcsi következményeit is hajlandó vállalni. Kritikai tudatunkkal már odaálltunk a szocialista kultúra új törekvéséhez, de szokásaink, tudatalatti pózaink a letűnt polgári kultúráé. Ezt azonban diagnosztizálnunk kell. Nem belülről, hanem céljaink magaslatára felől, a megvalósult szocialis ember irányából kell meglátunk tendőinket. Akkor a kezdeményezést sem a „hivatalnok” veszik a kezükbe. Sz. I.

Zmaj alakját én úgy őriztem meg magamban — pontosabban: úgy formáltam ki, hiszen három éves sem voltam, amikor Kamenicán sírbatették s így sohasem ismerhettem — úgy formáltam ki, ahogy Jasa Ignjatovics ír róla. Lobogó köpenyű fiatalnak. Tudom, hogy az a szobor, amely itt áll majd Ujvidéken, szobrászművészetünk merész plasztikai-művészi eszközeivel többet kell hogy mondjon, mint amennyit „Bruder Jasa” a még csak kicsírázó zseniből meglátott. Hosszú évtizedeket: költőt, közírót és politikai harcost egyaránt; igen ezt mind érzékeltetnie kell egyetlen szobor-alakban a szobrászművésznak. S hogy ez — állítólag — sikerült is. Májusban már helyén lesz ez a szobor, májusban emlékünnap lesz ország-szerte, Zmaj-ünnepség. Álmodról tehát, hogy lobogóköpenyű fiatalnak lássam szoboralakban, valószínűleg le kell mondanom. Olvasás közben azonban, versfordításait olvasgatva találtam néhány sort, amelyek Ignjatovics megfigyeléseit róla egyenesen ércbeöntik.

Zmaj Petőfi rajongó volt. Arany Jánost is szerette — az ő műveinek lefordítása mennyiségben és művészi teljesítményben kétségtelenül nagyobb —, Petőfivel azonban lelkileg inkább azonosította magát. Egész az átköltés határáig. Egyetlen példát hozok csak fel. Petőfi verse — a XIX. század költőihöz — súlyos és komoly darabja korszaka egész európai lírájának. Benne, mágikus kifejezőerővel egész hitvallása rezonál, egész költői hitvallás. Túllépte a kort, szétörte a költő századának időbeli bilincseit s lett olyan örök emberi dokumentum, amelyet azóta hányszor — százszor és ezerszer — írtak írások homlokára és zászlóra. Egészen természetes, hogy aki úgy szerette Petőfit mint Zmaj, éppen ezt a legjellemzőbb, leg-súlyosabb Petőfi verset ültette át saját írói nyelvére, szerbre.

Ismerjük ezt a Petőfi-verset — s mégsem ismerjük eléggé ahhoz, hogy ne kellene újból elolvasnunk:

*Ne fogjon senki könnyelműen
A hurok pengetéséhez!
Nagy munkát vállal az magára,
Ki most kezébe lantot vesz.
Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
Saját fájdalmad s örömed:
Nincs rád szüksége a világnak,
S azért a szent fát félre tedd.*

*Pusztában bújdosunk, mint hajdan
Népével Mózes bújdosott,
S követte, melyet isten küldö
Vezérül, a lángoszlopot.
Ujabb időkben isten ilyen
Lángoszlopoknak rendelé
A költőket, hogy ők vezessék
A népeket Kánaán felé.*

*Előre hát, mind a ki költő,
A néppel tűzön-vízen át!
Átok reá, ki elhajtja
Kezéből a nép zászlaját,
Átok reá, ki gyávaságból
Vagy lomhaságból elmarad,
Hogy, míg a nép küzd, fárad, izzad,
Pihenjen ő árnyék alatt!*

*Vannak hamis próféták, a kik
Azt hirdetik nagy gonoszán,
Hogy már megállhatunk, mert itten
Az ígéretek földje van.
Hazugság, szemtelen hazugság
Mit milliók cáfolnak meg,
Kik nap hevében, éhen-szomjan,
Kétségbeesve tengenek.*

*Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!*

*És addig? addig nincs megnyugvás,
Addig folyvást küszködni kell. —
Talán az élet, munkáinkért,
Nem fog fizetni semmivel,
De a halál majd szemünket
Szelíd, lágy csókkal zárja be,
S virágkötéssel, selyempárnán
Bocsát le a föld mélyibe.*

A lobogóköpenyű fiatal Zmaj Jovan Jovanovics, pontosan megérezte hogyan izzik ez a vers emberi és szociális soraival, minden koron át, hogy izzik bele az ő évtizedeibe is: fordításában lendülettel adta a költeményt, csak az utolsó soroknál torpent meg. Mert olyan ez a vers, mint a zászló a korok és emberek felett s Zmaj világképében egy olyan Petőfi élt, aki síron túl ezt a lobogót forgatja. S a síron túl élő Petőfi

— van-e valójában sírja, sohasem tudjuk meg — a Zmaj lelkében élő Petőfi, akár-hogy csóválták is fejüket a filológusok, négy olyan sort mondatott el Zmajjal amely nem a szavaknak s még csak nem is a gondolatnak adta adekvát mását, hanem Petőfi lobogó lelkének. S így született a nagy vers híres változata:

*Al u smrti nagrade će biti,
Tihe suze nakitiće grob, ---
Tad nek peva što kom srce žudi
Onda može kad ne bude rob.*

Azt a rabságot kihangsúlyozó négy sor Zmaj Petőfi-fordításában — azt a négy sort vajjon nem írta volna alá, a nyolcvanas években Petőfi sírontúli lelke? Szinte kísérteties történelmi pontossággal kimutathatjuk, hogy igen. A „nemalkuvó” Petőfiről oldalakat beszélhetnénk itt: „Ady Endre olyan pontos lelki képet adott róla „..... öreg ember vagyok én már s az öregségembe nem igen sikerült sokat átlopnom a fiatalságomból. Hanem a forradalmat ma is olyan bolondosan szeretem, mint valamikor, régen és Petőfi Sándort jobban, Jobban, egyre jobban szeretem, búsabban és irigyebben e darabos, e vad, e mennyien nagyságos suhancot. Nincs egyetlen jó arcképe se, de én látom az ő lázas, paraszti, sovány, fiatal arcát éberem és álmomban és esküszöm, hogy jól látom, jobban mint Jókai ibolyaszemei s jobban mint Barabás Miklós — önmagamnak”.

Igen, Zmaj is a zseni erejével megalkotta a maga Petőfi-képét s mert mélységes szeretetében saját népe iránt e szavak keltettek éppen Petőfi szájáról — a megnemal-kudó Petőfit a versbeli sírbaszállás pillanata előtt, még egyszer megszólaltatta, hogy: szabadság! Minden korok filológusainak meg-hökkenésére, de jogosan és százszor jogosan! Csak négy sort mondatott vele, (csak két sort valójában) — de ezzel az átköltéssel lett ép-pen lelkemben az a bátor lobogóköpenyű örök-szobor, akinek elképzelttem...

Gazdag szókinccsű, bővénajú gondolkozó volt Lakatos László — mint alkotó túlságo-san „a közönség izléséhez” alkalmazkodott, magyarul: limonádé regényekkel és kassza-sikerű színdarabokkal tette nevét könnyen felejthetővé (úgy tudom tragikusán fejezte be életét 1944-ben, Pesten). Feljegyzéseiben mégis érdekes vetületeit találtam egy színes egyéniségnek, aki nagyszertűen tudott fél-igazságokat is szavakba burkolni. Komoly irodalmi fórum volt akkortájt az újságok-ban. Néhány sorát jó vastagon szeretném ide-írni és idézni annak bizonyítására, hogy mi-

lyen útvesztőkben bolyongott sokszor az a korszak, az ő korszaka.

A Franklin társulat adta ki 1914-ben „Mély hűrön” című tanulmánykötetét. Ebből idézek:

„Még ha csak a józanság hideg látószögé-ből nézem a dolgokat, még akkor is képte-len vagyok megérteni, mi az ami annyi sok író-t a haragnak, a meggyőződésnek, a hó-bortnak és az érvelésnek harci köntösében üz és hajt a feminizmus ellen. Írók is?”

Kérdem ezeket az írókat, az érzelmes ver-sek költőit és a finoman analizáló regények kigondolóit: láttak-e ők gyakran hűszon fe-lüli férfiembert (hacsak maga is nem író, mű-vész vagy mecénás volt) aki nappali órákban verseskönyvet olvasott vagy aki egy regény olvasása közben elfelejtett ebédelni? Én még alig láttam a maga kenyerét kereső férfit, aki az újságon és az őt érdeklő szakkönyve-ken kívül mást is olvasott volna. Szépirodal-mi munkák olvasásával csak a nők, a gyer-mek és egészen fiatal férfiak jutalmazták magukat. A nők azok, akik után a költők élnek. És itt nem is az anyagi megélésre gon-dolok csak, nem éppen arra, hogy a nők vá-sárolnak könyveket és a napilapok ő miat-tuk közölnek a politikai vezércikk alatt drá-ga pénzbe kerülő szépirodalmi tárcákat. Nem! Arra gondolok most, hogy az író még a szó-nak spirituális értelmében is csak a hölgykö-zönség után, csak az asszonyok és lányok lei-kében, gondolkodási és emlékezési világában él. És, ez egyformán vonatkozik a halott és az eleven írókra. Vörösmarthynak csak úgy mint Krudy Gyulának a nők között van az igazi közönsége, és az író — öntudatlanul persze, sokkal inkább azonos lelki diszpó-zícióknál fogva mintsem tudatos számítással — majd mindig a nőknek ír. A hágy magyar írók közül hamarjában csak egy jött eszünk-be, aki nem így tett, és ez Mikszáth Kálmán volt. Halálában még is adta az arát tehet-sége túlságos masculin voltának. Könyveiben alig adott valamit az asszonyoknak és az asszonyok el is felejtették őt. Elfelejtette őt az író egyetlen igazi közönsége és a Jó-palócok szerzője testi halála után azért halt meg olyan korán másodszor, is a közönség emlékezetében is. Halhatatlansága az ő igen-igen nagy tehetségéhez mérten fájdalmasan rövid volt, szinte csak pillanatokra szűlt. Mi-gy él, a legnagyobb volt, mikor meghalt, mégis elfelejtődött, mert miközben fehér papíros fölé hajolva az írói alkotás óráira kiszakadt a világból, közömbös volt a nők iránt”.

Igen, ezek voltak azok a fél igazságok és áligazságok, amelyek teljes intellektuális fel-fegyverzettséggel mindig bizonyítani tudtak S feltaláltak „elméleteket” — egy egészen

szük kör valószínű analíziseiből kiindulva — feltalálták a masculin és feminin tehetséget. S szembeszegülve például azzal a ténnyel, hogy Mikszáth — masculin ide, feminin oda — életében a legnépszerűbb volt, az utókorra akarták rákényszeríteni, az akkori jelenben nehezen bizonyítható körülményt, hogy tudniillik Mikszáth Kálmán fizikai halálával — feledés borul majd az íróra. Mélységesen lenézve ezzel az utódokat, mélységesen alábecsülve a művészt, a társadalom fejlődését és mindent.

Innen az utókor páholyából mindenki könnyen megállapíthatja, hogy Mikszáth Kálmán ma is a legnépszerűbb, legolvasottabb magyar író. Negyven-ötven évvel halála után. S az olyan kaliberű alkotók mint Laktos — elméletével együtt —, régen a multba merültek. Kicsit érzem, hogy az ilyen írók elmélete igazolás akart lenni saját művészi posztitúciójukhoz. Hogyhát: kérem mi a hálygközönségnek írunk és ezért a miénk lesz a halhatatlanság.

Nem masculin vagy feminin művészet — igazi művészet, az ami fennmarad.

S ha már a szerencsétlensorsú Lakatos Lászlónál tartunk a maga intellektuális elmékedéseivel, féligazságaival ugyanebből a könyvből idézem egy zágربی színielőadásról szóló beszámolóját:

„A minap istennek különös kegyelme folytán a zágربی Nemzeti Színház (Narodno Kazaliste) egyik páholyában ülhettem. Lent, a színpadon, cseh, lengyel, és horvát énekesek „Werther” gyilkolták, a szép lírai operát, amelynek páratlan — hárfát és orgonát revelláló — zenéjéhez Massenet magából Goetheből merített ihletet. Pestén sosem játszik az operának e gyengéd hercegnőjét, megnézem hát ott, ahol isten megengedte, Zágربیban. Láttam a szenvedő goszpodin Werther mint beretváratlan biedermeier kocsislegényt, Albertot mint suhancot, aki bizonyos alkalmakkor rókavadászaton mint hajtó funkcionálhatna, Lottet mint leányzót, aki éppen most van a cukrászkiasszonyagtól a cocotte-i pályához vezető úton. És azután láttam, nos még, mit láttam? Láttam háromszáz esztendő kosztümjének kibírhatatlan egyvelegét, paniert, merveileuse ökököt, biedermeier cipőt, krinolint, mind ugyanazon az egy szereplőn. Láttam 1912-ből való álló órét, amely a száz esztendő előtti kék frakkos Werther szenvedéseit fölött kegyetgeti a percet, láttam holdsugarat, a melyet a reflektor úgy fektetett le a földre vízszintesen mint valami mángorlára

várakozó nedves, mosott ruhát, láttam Werther asztalán modern vászonkötésű könyvet (talán angol-horvát nyelvtan lehetett), és láttam holdat, amelyik úgy ficánkolt a színpadi túll és kőcfelhőn mint madárka az ágon. És hallottam is sok mindent. Hallottam nyöszörgést, nyivákolást, krárogást, sercegést, operette-kuplézást, sivitást, reszelést, nyögést és mindent, amit nem lett volna szabad hallanom. Hallottam — a felvonások végén — elragadtatt taps-zivatart it.

Magamban pedig ezt gondoltam:

— Ha a törvények megvédenek egy gumi cipősarok-szabadalmat, miért nincs a világon oltalma a művészetnek. Zenélni mindenkinél szabad, aki hegedűt vásárolt a boltban, és énekelni is mindenkinél, akinek isten csak azért adott torkot, hogy a bor és a pálinka lecsúszhassék azon. Egy új cipőcsatt-pátens az szent dolog, de Massenet-hez mindenki hozzányulhat a maszatos ujjával és a maszatos torkával? Hogy engedheti ezt meg isten, az állam és a törvény? A zene miért szabad préda mindenki torka számára, és a finom, a carillon csengésű dallamokat miért nem lehet tokba elzárni a barbárok elől éppen úgy, ahogy a nagy festők műveit elzárják a hozzáférhetetlen nagy angol kastélyok termeiben, hogy ne is gyönyörködhesék a halhatatlan művekben más, csak a kevés lady és kevés úr, aki ihletett magányosságban, ünnepi lélekkel lép be a kastély képtárába, amely szent? ... Miért mindenkié a zene és Massenet, miért nem inkább valamelyik seigneur házi karmesteré? Miért írt operákat mindenki számára? ...

Hogy ebben az írásban mi a legfelháborítóbb? Az a kultúrfőlenyes nyegleség, amelylyel a nagyobb város kritikusa a kisebb város színpadát nézi — vagy nemzeti elfogultság talán, amely pontosan megfelelt az akkori sajtó általános hangjának — nem is tudom. Vagy az, hogy a könyv írója tokba zárta a Massenet-i muzsikát, miután megállapította, hogy saját kultúrfőlenyes fővárosában soha sem hallhatta? Nem is tudom mi a felháborító ebben az írásban, mindenesetre kifejezője egy kornak, 1913-nak. S egy irodalmi lakájhadnak, amely elméleteket gyártott, főlenyeskedni járt idegen kultúrterületekre — miután előzőleg saját kultúrájából egy Mikszáthot sürgősen kidobott —, szóval egy olyan korszak haldoklása, amely már csak kulturális torkokodásnál tartott s ilyen címen, úgy gondolta, mindent, de mindent megengedhet magának.

MAJTÉNYI MIHÁLY

id. Stadler Aurél

Írókról, könyvekről

(Külföldi lapszemle)

Évente egyszer a francia lapok főhasábjait csak az irodalomnak szentelik. November hónapban a Femina irodalmi díjáról ítélik meg, december legnagyobb eseménye a híres Goncourt díj odaítélése. Akár a Grand Prix vagy a Derby sportszenzációi, olyan általános érdeklődést keltenek ezek az irodalmi rendkívüliségek. Mind a két díj nagy pénzüsszeget jelent. A franciák közül, még azok is akik egyébként alig olvasnak, e két nyertes művet biztosan megveszik.

A múlt év „laureátusa” Pierre Gaspar volt. hivatása szerint újságíró, a fiatal nemzedék egyik legtehetségesebb írótagja. Stílusa erőteljes, természetes. Tárgyilagosan kezeli mélyen megható témáit, anélkül, hogy túlérzélgőssé válna. A szenvedésteljes tárgykörben is mértékletes és józan tud maradni. Két művel nyerte meg a nagy díjat. Az egyik a „Les betes”. Különös kis novellák gyűjteménye, melyeknek hősei ebek, lovak, vadállatok és emberek. André Maurois szerint jobbat nem írtak Kipling óta. Másik könyve „Le temps des morts”. Ebben személyes emlékezések alapján számol be a német koncentrációs táborban eltöltött napjairól, ahol mint fogoly a sárkány szomorú tisztjét töltötte be. A zsidó foglyok kiméretlen kiszolgáltatottságát, menekülésük reménytelensége miatt érzett szörnyű szenvedéseiket az egyszerű szavak még érzékenyebben aláfestik. Az 1953 év Goncourt nagydíjának nyertese, e két munkájával általános elismeréssel a legjobb írók közé érkezett be.

A Femina-díjat Zoe Oldenbourgnak egy orosz történettudós leányának ítélték oda. Nagypja a szentpétervári tudományos akadémia titkára volt. 1916-ban született, 1925-ben jött Párisba, ahol férjhez ment. Nyertes műve a „La pierre angulaire” középkori történelmi regény. Gondos tanulmánya ez a hűbéri időknek és a regény az író szándékán túlmenően sokkal általánosabb érdeklődést és feltűnést keltett, mint egy időszerű tanulmány. Igen intelligens, érdekes írás. Az írónőnek sok a mondanivalója. A Renaudot-

díjat Cécilia Bertin-nek „La dernière innocence” c. regényéért ítélték oda. Bájos, intelligens alkotó, Colette-hez hasonló stílusban ír, egyébként délfraanciaországi írónő, jeles kritikus és a „Roman” c. lapot adja ki.

Míg az angol irodalmi életet rendkívüli sokoldalúság jellemzi, s a megjelent műveknek csak egy kis része szorosán vett szépirodalom, amely a régi és újfőrmájú társadalmi életnek és fölfogásoknak tükörképét adja, addig az amerikai alkotások főleg a problémás regényeket és a népszerűsített tudományos műveket ölelik fel. Ezek között legfontosabb szerepe van a lélekanalízisnek. Freud életrajza, a mai népszerű analitikusok ismertetése és a lélekelemzés tudományos tárgyalásai, majdnem népszerű olvasmányok. Sőt a modern amerikai regénynek szinte követelménye ma, bármilyen témájú is legyen az, hogy mélyebben szántson a lélek labirintusaiban. Az orvosregények változatlanul népszerűek. Az orvos alakja, egyénisége, szerepe, a betegekhez való viszonya, a betegségekkel való küzdelem és azok legyőzése izgatja az amerikai közönség fantáziáját. A Thompson „Not as a stranger”-ének van a legnagyobb sikere. A regény hőse Lucas March szenvedélyesen szereti orvosi hivatását. Egy nemtörődöm atya és egy neurotikus anya körében eltöltött ifjúság után nehéz küzdelmek sorozatát éli át. A nőkel való problémáját még jobban megnehezíti a pénz problémája, míg végülis egy apórá operálónővért vesz el, aki ügyes és alázatossal odaadó természetű. Lucas vidéki gyakorlatot kezd és itt ismeri meg valóban az embereket, kollegái gyakorlatát, de a jó karriérokat is és rájön arra, hogy nemcsak a betegségekkel való küzdelem a lényeges, hanem a paciensei természetével is harcolnia kell. De rájön arra is, bárhol legyen a tudományért, hogy a humanitás az, amire még jobban kell törekednie és ennek érdekében meggyezéseket, kompromisszumokat is el kell fogadni. A humanitás döntő érve felismerésénél azután egyszerű feleségét is magasabbra értékeli.

A kritikusok Thompson regényét az Arrowsmith ellenregényének tekintik. Sinclair Lewis a tiszta tudomány ideálját mindennek fölé magasztatja, Thompson azonban bölcsnek tartja a kompromisszumokat. Etikai értéke mellett, bővelkedik ez a regény izgalmas részletekben, végszükségkövetelte műtétek, járványok rémülete, a „másik nő” kísértése, egy nagy mozgalmas emberi dráma, zolai tradíciók szellemében.

André Soubiran regénye, a „Le doctors” melyből Franciaországban több mint egy millió példány kelt el, amerikai bestseller lett. Mély betekintést enged az orvosi világ bezárt ajtóit mögé. Elisabeth Seifert „Doctor at the Crossroads” c. regénye, egy kis privát orvosáról szól, aki szintén igen becsületesen teljesíti hivatását, a jó orvos prototípusa. Problémája akkor válik döntővé, mikor előnyeivel, specializálási lehetőségével elhívja őt missziója színhelyéről a nagyváros. Melyiket válassza? Ez a kérdés döntő a keresztútnál. A könyv riadót fúj annak

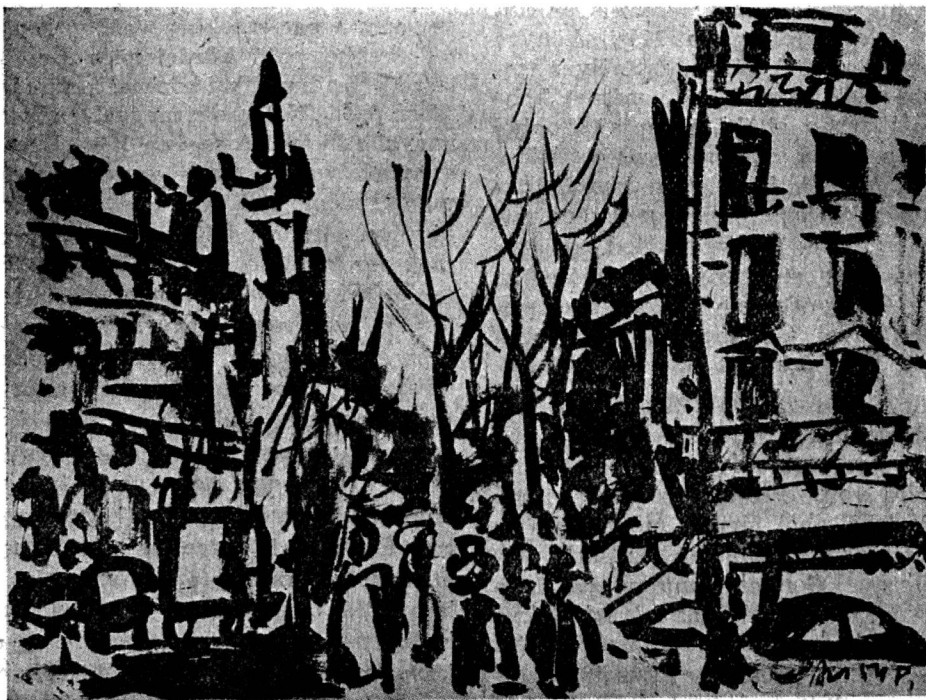
érdekében, hogy Amerikának minden részében, mennyire szükségesek a jó általános orvosok.

Chester Himes „The third generation” c. regénye nécertárgyú, melyről Bromfield így nyilatkozott: ez az a nagy regény, amire várunk.

Dugan „The Great Iron Ship”-ban egy nagy hajó történetét és ezzel együtt tervezői, vezetői tragédiáját meséli el a viktoriái időkből. Hatalmas viharokat él át a hajó, elsüllyeszt más hajókat, és a végén levitézlik mint az emberek; úszó cirkusz lesz a végsorsora.

Mit olvasnak még szívesen az amerikaiak? Churchill emlékiratait, a Mount Everest meghódításának történetét, André Maurois „Leilá”-ját (George Sand életregényét), diplomaták, tengerészek emlékiratait. Cronin is újra divatban van.

Ezekre és az új nagy regényekre még visszatérünk.

ACS JÓZSEF

PÁRIZS (tus)

Sziirmai Károly

Herceg János: Papirhajó

(Testvériség-Egyeség, Ujvidék, 1953)

A jugoszláviai magyar írónak, aki ma is mindenese az irodalomnak, nem volt ideje, módja, hogy egyetlen irányban fejleszthesse képességeit. Ez az oka annak, hogy Munk Arturon és Radó Imrén kívül csak az utolsó esztendőben jelent meg írónktól regény, nagyobb irodalmi tanulmány viszont egyetlen egy sem. Az irodalmi értékmegállapítás alig jutott tovább a pajtás-, kaptafa- vagy félkézzel írt, szellemesebb, szókimondóbb bírálatnál (Gál beszámolója Munk könyvéről). A Hídban ugyan olvashattunk néhány nagyobb igényű, terjedelmesebb írást, de ezek körítésekkel, hiányos szerkezetűkkel és belemagyarázásaikkal nem tekinthetők tanulmányoknak, inkább dolgozatoknak vagy tanári disszertációknak. A tanulmány, ez a szép, előkelő irodalmi műfaj, ennél igényesebb, s legalább művészi stílust és módszeres csoportosítást követel. Herceg kivételével, egyedül Bori Imre és B. Szabó György esszéi stílusú bírálatai biztatnak azzal, hogy lesz a tanulmánynak is hivatott s felkészült művelője. Olyan, aki úgy bele tudja majd magát élni választott tárgyába, mint pl. Péterfy tette Keményről és Jókairól írott tanulmányában vagy Babits a Vörösmartyról szólóban.

Hercegnek tanulmányait eddig, szétszórtság miatt, nemigen élvezhettük. Most, hogy kötetbe gyűjtve, újra olvashatjuk, jobban gyönyörködhetünk bennük, s értékeik szembeötlőbbek. Herceg nyelve, előkelő szépsége mellett, tiszta, világos, így műélvezetünket semmi sem rontja. Nézetem szerint a fogalmazásnak ez a tisztasága nem az általános kultúrszínvonalhoz való alkalmazkodás. Herceg azelőtt is így írt. Különben csak azt teszi, amit a francia próza legkiválóbb művelői, s nálunk követőik: Ambros Zoltán, a »novella maupassant-i formáját művelő« Csáth Géza és mások.

Herceg idetartozó írásait két részre kell osztanunk: önálló tanulmányokra és cikkekre, ismertetésekre. Tanulmányait széles tájékozottság, a választott tárgyba való mély behatolás s egy magasabb tárgyilagos szemlélet jellemzi. Lexikális adatokkal kiegészített egyéb cikkei szintén magas színvonalúak. Tanulmányai közül különösen a Ramuzról, Konyovics Milánról s vajdasági magyar festőinkről írottak válnak ki. Ezeknek az arányosan tagolt, művészen kerék, mértékkel tartott hangú írásoknak legtöbb sajátosságuk a kitűnő s többször hangulatosan aláfestett jellemzés. Így pl. Csávosiról szóló következő sorai:

»Furulyaszó hallatszik messzről, nem hangosan, nem fiatalos hevével, hanem kedvesen, hangulatosan, andalítóan, mintha a lélek kapott volna szárnyakat... Valmi ilyen egyszerű derűvel hatnak az emberre Csávosí képei...

Herceg, tájunk egyetlen festőjének egyéniségébe se ásta magát oly mélyen, mint Konyovicséba. Fejlődésébe, az olvasó érdeklődését is

magával ragadva, állomásról-állomásra követi. Madártávlati képet adva a piketúrát dúló forradalmi esztendőkről, bemutatja őt minden korszakában. Látjuk, amint a probléma-megoldás s kifejezésmód nyugtalan keresésében minden divatos festői irányt végigpróbál, hogy hosszabb rövidebb idő múlva elhajítsa, mint legény megunt szeretőit. Volt impresszionista, kubista, neoklasszikus — tapogatózó, tudatos, virtuóz — bizakodó, elcsüggedt, talpraálló —, de sajátos egyéni művészete csak Párisból való hazatérése után bontakozott ki. Itt válik a hazai táj, a Vajdaság festőjévé, majd később — »tudatos elrajzolással, túlzással« — a sokféle embertípus megörökítőjévé. »Nem portrét és életképet fest — mondja Herceg, — hanem szinte stúdiumszerűen magát az embert... Nemcsak emberekkel ismerkedünk meg, hanem sorsokkal is...« — Kétségtelenül az is vonzhatta Herceget a festőhöz, hogy művészi sorsa kialakulásában elvei diadalát érthette meg. Távlabbról a Taine-féle környezetelméletét.

Herceg ugyanoly beleéléssel igyekszik behatolni Hangya András művészetébe. De megbízható tárgyilakosságát — az előadás sodrában — helyenkint lírai hevület melegíti át. Ellentétben Konyovicsal, Hangya András »a természet középpontjában — kezdetől fogva — az embert látja. Hangyánál előbben, hitelesebben, az embert senki sem tudta visszaadni tájunkon...« — Hercegnek ebben a megállapításában ellentmondást érzünk. Azzal szemben, amit Konyovics roppant alakgazdagságáról, »félszáz képének embermenaszériájáról« mondott. Véleményem szerint utóbbiról szóló megállapítása a helytálló. Vagy Herceg nem venné észre azt a modorosságot, mely egyre jobban elterpeszkedik Hangya András képein? Mintha figuráit már-már szeriában gyártaná, s kevés kivétellel, befagyott volna a szegényember korábbi ábrázolásába. Egyarcú tömegembereit látva, akaratlanul is A Huxley »Szép új világá« nak palackból lefejtett, ijesztő Gamma-figuráira kell gondolnom.

Herceg egyéb cikkeit, ismertetéseit rendszerint valamely művészi esemény váltotta ki. Evforduló, naplómegjelenés, más egyéb. Természetesen ő is rá volt utalva ilyenkor ismert adatok felhasználására. De ez nála nem válik kompilációvá. Az átvett és érzékkel csoportosított adatokat saját szelleme anyagával tölti ki. Találó jellemzéssel, egyéni megállapítással, véleményalkotó készsége gazdag megnyilatkozásaiival. Itéleteiben írói tekintet, magatartás nem befolyásolja. Ha valakiről ír, önmagát alárendeli. Különös érzéke van az emberi sajátosságok megfigyeléséhez s érdekes kifejezéséhez. Álljon példának a sok közül, mint mutat be egyéni színezéssel egy általunk is jólismert író, Bródy Sándort.

»A szegények sorsán szeretett volna javítani; a maga lobbanó, sísztérgő szenvedélyességével

küzdött is ezért, de legtöbbször elérzékenyedett a saját hangjától, mely szabadon áradó, zúgó, nyugtalanító, valóban páratlan hang volt az akkori magyar literatúrában.

Minden írásában van néhány sor, mely tömören jellemzi a méltatott író vagy festőt. Molnár Ferencről szóló írásából pl. elegendő ennyi:

»Mi a régi Molnárt őrizzük tudatunkban, a Nemesek íróját, azt a Molnárt, aki még szerette az embereket, aki még hozzánk szólt, ha mindjárt csak a pesti polgár szalonjából is, akinek akkor még nem az volt a célja, hogy kiszolgálja a közönséget, hanem hogy emberi hit-tel szóljon a világ dolgairól.«

Forrásmunkák felhasználásával írott cikkei közül legzártabb, legszebb a nyugateurópai sorozat. A többiek közül, hibátlan szerkesztével, arányos csoportosításával és tartalmi gazdagságával, a Nusics Branislávról írott.

Kár, hogy az író a kötet egységét »Hazuról« c. vegyesanyagú írásaival megbontja. Található itt mindenféle, vallomástól kezdve a néprajzig. Közülük a »Cserebogár, sárga cserebogár« harmadik személyű áttétellel, érdekes elbeszélés lehetett volna.

Herceg János

Rapszódikus jegyzetek Jása Ignyátovics rapszódijáról

(Jakov Ignyátovics: Rapsodije, Matica Srpska, Novi Sad, 1953)

A nagy per, amely száz évvel ezelőtt indult meg a kor legjelentősebb és kétségtelenül egyik legérdekesebb alakja, Jása Ignyátovics ellen, mintha még ma se fejeződött volna be. Most ugyan már, közel hetven évvel a halála után fölösleges bizonygatni, hogy nem volt népének árulója — mert életének voltak olyan szakaszai, amikor annak tartották —, s hogy nem a megalkuvás vezette arra az útra, amelyre halálos fenyegetések között egy zajos karlócai népgyűlésen lépett, s amelyről nem tért le holtanapjáig.

Az utókor megadta az elégtételt és az elismerést Ignyátovicsnak, s azok az éjszakai könnyek, melyeket Zamáj sírt el a koporsója fölött, régen felszáradtak már. Alakját és életművét először Szerlics, a szerb irodalomtörténet megalapítója próbálta megfelelő helyre állítani, s aztán úgy, ahogyan nőtt a távolság a vajdasági szerbek nemzeti mozgalmanak romantikus időszakától, illetve ahogyan ez a mozgalom a változó időben mind több és több népi és szociális szemponttal gazdagodott, úgy tisztult a légtér Ignyátovics alakja körül.

Most megjelent emlékiratai mégis, mintha az utolsó szó jogán mondanák el mindazt, amit Ignyátovicsnak egész élete, világnézete, politikai helytállása és írói alkotómunkája magyarázatoként el kellett mondania. A kései olvasónak legalább így tűnik, jóllehet ezekben a visszaemlékezésekben nyoma sincs semmiféle drámaiságnak. Nem vádolt védekeznek bennük, csak egy harcoss har tanuja és résztvevője számol be mindarról, amit életében érdekesnek és jelentősnek tartott. S mégis, az előadás nyugalma, a visszaemlékező Jása Ignyátovics sze-

A »Cél és vallomás« rapszódikus írói evangélium. Előtte alkalmazkodom és tudomásul veszem. Tisztelem mások meggyőződését. Többen talán vitára serkentő anyagot találnak írásában. Meddő, kilátástalan, értelmetlen vitára. Szó van benne pl. a csak nemrég is annyira vitatott egyetemes magyarság problémájáról is; melyben én az író nézetéhez csatlakozom.

Legszívesebben mégis »Emlékeinknél« s a »Kupuszinai lakodalom«-nál időzöm. Itt otthonosan érzem magamat. Ujra lehangozóság vesz azonban rajtam erőt, amikor a »Papírhajó«-t olvasom. Egészen másra gondolok, mint az író. A könnyedén lebegő címben jelképet érzek. Mint ha az a sok szép, értékes írás, melyet az író az olvasó felé indít, mind-mind csak papírhajó volna. Hiába biztatja, lelkesíti őket:

Szállj, röpjél hajóml...

A visszhang mindig ugyanaz. Akár egy ógörög kórus felelne:

»Révbe nem ér a hajó...«

Nincs lenge fuvallat, mely a papírhajót felkapja s elindítsa. S ha mégis, tájunk elposványosodott öbleibe akkor is alig juthat. A bejáratot a Közöny vastagbőrű, zöldmoszatos szörnye hétéfajú sárkányként őrzi.

Íd derűje és megingathatatlan fölénye ellenére, úgy tűnik mintha ezekben az emlékiratokban adna magyarázatot az író és a politikus Ignyátovics élete egész sajátos magatartása.

Pedig politikáról, irodalomról jóval kevesebb szó van ebben a könyvben, mint az élet számos egyéb s Ignyátovicsnak érdekes megnyilatkozásáról. Az egész ötszáz oldalas könyv ennek ellenére tökéletesen kifejezi Ignyátovics írói koncepcióját, emberi érdeklődését és politikai ikonosságát, amely — ez már nem lehet vitás — helyzetéből, neveléséből eredt. Tudjuk: lelkes szerb nacionalista volt, de ugyanakkor magyar lojalpatrióta, aki azonban mégis a felvilágosult európai szemével nézett a világra. Ebben a kései könyvében mindezt megérti az ember. Regényeiben, elbeszéléseiben korántsem rajzolódt ki ilyen élesen Ignyátovics szellemi arculata és egész emberi habitusa. S ha így nézed őt ebben a kicsit hanyavett, derűs mesélő hangulatában, ebben minden ünnepélyességet, minden nagyképűséget nélkülöző egyszerű közvetlenségében, amint eszméiről, forradalomról, emberi és szellemi idealokról, kocsmáról, bálkáról, temetőkről mesél olyan rapszódikus elkarnyarodásokkal és ennyi szertelenséggel, ahogyan csak az életben tűnnek fel a dolgok és jelenségek a maguk rendszertelen halmazátlapotában, gondtalanul előkötve olyan apró epizódjainál is az életének, melyeket más, értetnő se tartana érdekesnek, akkor megérted azt is, hogy lenéztek és megvetették kortársai, akik nem tudták kivonni magukat sem a társadalmi előítéletek, sem a polgári illendőség, sem a valahová-tartozás kényszere alól. A minden költőiségre fittyet hányó Ignyátovics viszont, aki egyformán jólérezte magát a pesti Vigadó nőbel-bábján és a tabáni keszmerőben,

aki egyszer magasrangú hivatalnokok, máskor szobalányok és mesterlegények társaságában mulatott, éppen ezért nem élvezhette a polgári társadalom tiszteletét, pedig hát volt idő, amikor magas közjogi méltóságot töltött be, képviselő volt, ügyvéd, a Letopisz szerkesztője és mindezen túl egy tekintélyes szentendrei család gyermeke.

De író volt, a maga törvényei szerint élő ember, aki nem is akart semilyen formában erőszakot tenni önmagán. Érthető, hogy megtárgyalták, hogy csak ivó cimborái tudtak igazán lelkesedni érte. Pedig ő valami gyermeki jóhiszeműséggel mindenkihez ragaszkodott, emlékirataiban mindenkiről megbecsüléssel és a szeretet hangján ír. Még azok a szemmel látható túlzásai, melyekkel egy-egy ember erőseit festegeti, a túlzott rajongásnak az a hangja, ahogyan a szerbek vagy a magyarok tulajdonságait dicsérik, megállapítván, hogy »ezt sehol a világon« nem tudják úgy, mint a magyarok vagy a szerbek, mindez a gyermeklelkű óriás őszinte emberségét tükrözi vissza.

Mit emeljük ki emlékiratainak tarka mozaikjából? Letartóztatásának megalázó, de alapjában véve kedélyesen felfogott élményét? Vagy azt a bájos epizódot, ahogyan Vachot Imrével mulatva, a pesti Komlókert-vendéglőben Petőfivel kezetszorított, miközben Horvát Marci, a szentendrei primás csodálatos muzsikáját hallgatták? Vagy azt a fejezetet idézzük, ahol elmondja, milyen véletlen volt, hogy író lett, s mennyi baja volt emiatt, hiszen nem tudott tisztességesen szerből, s váltig törnie kellett a fejét, hogy mit is írjon, ha már egyszer írói csináltak belőle? Utazásait ismertessük, amelyekről szólva mindig fontosnak tartja megjegyezni, hol szállt meg és mit vacsorázott? Az események fontossága szempontjából, természetesen, mellékes dolognak látszik, hogy például Nagykőrösön kávét kért reggelire, de a vendéglő ehelyett szalonát kínált, amely valóban jó volt. Vagy az, hogy egyik mulatása alkalmával, ugyancsak Vachottal, minden pénzét odaadta a zenészeknek s aztán a primástól kért kölcsön, hogy haza tudjon utazni. Ezek az apró epizódok mind-mind hozzátartoztak az ő világhépehez, melyek nélkül nem tudta volna újjáteremteti az élet teljességét. Már pedig ő elbeszélő volt — elsősorban az! — s így minden fontos volt neki, mert minden, ami történt vele, az életéhez tartozott.

Megértjük a múlt század polgári erkölcsöszeit, akik szemére vetették munkájában a rendszertelenséget, a könnyelmű, rapszódikus csapongást, ami a nyolcvanas évek elején szétszórva megjelent emlékirataiban még hatványozottabban nyilvánult meg, s akik böhém életmódjából következtek emberi és politikai magatartásának amorális voltára. A múlt században és abban az osztályban, melyhez

születése és társadalmi helyzete folytán tartozott, a külső forma minden tekintetében döntő jelentőséget kapott. S Ignjátovics nem volt a formák embere sem az életben, sem az irodalomban. Az olvasónak olykor az az érzése, hogy cselekedeteiben se volt céltudatos, csupán következetes, mintha csak a véletlen eseményei sodorták volna a forradalomba, az irodalomba, a vidám kocsmái életbe, az előkelő és szerény társaságokba, s neki nem lett volna soha egyéb dolga, csak az, hogy megőrizze a maga nézeteit, következetesen lovagias felfogását minden és mindenki iránt és megtartsa azt a töretlen kedélyt, mely »brüder Jásót« annyira jellemezte. Mai szemmel nézve éppen ezért látjuk oly mérhetetlenül nagyra az ő alakját a XIX. században, mert mindig derékig állt az életben. Talán ez a titka annak is, hogy oly józan és fölünyes ítéletet tudott mondani mindenről, ami körülvette, mert arányérzéke sohasem a külsőségekhez viszonyult, hanem a maga sajátos törvényeihez.

Ha ugyan voltak törvényei. Mert végül az ember már ebben is kételkedik, oly egyszerű és oly természetes nála minden. Nem védte soha a maga igazát, csak kibartott mellette olyan szilárdan, mint a szikla s változatlan nyugalommal élte és élvezte az életet.

Emlékiratai egy regényes korrajz hatalmas méreteit rejtik magukban. Alhoz, hogy nagy műveket formáljon a színes és izgalmas eseményekből és felvonultassa hennük az életből vett alakjainak sokaságát, egy kicsit talán túlságosan kényelmes volt, meg aztán a kor szerb irodalmi és politikai eszményei sem engedték meg elismertetését. Ha Milán Narandzsiocsal és az Örök Völegénnyel még sikere is volt, mint kevés írónak abban az időben, azután már kezdtek észrevenni, hogy rossz, hibás és lompos szerbséggel ír, s végül mint író se becsülték. Utolsó regénye, A Szenvedő Asszony, melyet élete főművének szánt, s melyet töle szokatlan gondossággal épített és csiszolgotott — s amely éppen ezért vesztette el az Ignjátovics írásait jellemző frissességet — megbukott a Matica irodalmi pályázatán. Akkor már súlyos beteg volt és azzal vigasztalódott, hogy »a káplárok megbuktatták a kapitányt«. Nem kétséges, hogy igaza volt. Mert ő tudta, hogy alkotóképessége páratlan volt a század szerb irodalmában. Ha még a teremtkészség, az írás belső szenvedélye is jobban nyugtalanította volna, akkor műveinek száma és terjedelme tisztesen akkora lehetett volna, mint amilyen a valóságban volt.

Emlékiratai valóban rapszodiák. Egy ellentmondásokkal teli kor hatalmas és apró eseményeinek olykor lélegzetállítóan izgalmas, máskor könnyed és vidám rapszodiái, amelyekből azonban teljes egészében áll eléink fél évszázad mozgalmas, harcokkal és nyugalommal váltakozó élete és egy kivételes írói és emberi egyéniség rokonszeves alakja.

Szerbia előéletét a Híd-nak!

UJ FÁZIS A BERLINI KONFERENCIA NYOMÁN. — A SZOVJET-POLITIKA. — A NYUGATI HATALMAK POLITIKÁJA. — AZ EURÓPAI BIZTONSÁG KÉRDÉSE.

Olvasóink — éppen a falvakban élő HID-olvasók — kérték, hogy időről-időre tájékoztassuk őket összefoglaló cikkeiben a világpolitika eseményeiről s általában a külpolitikai kérdésekről is. Szerkesztőségünk ebben a számban közli Jozse Szmolej érdekes összefoglalóját a berlini értekezlet nyomán előállt új világpolitikai helyzetről. Ilyen összefoglalókat rendszeresen kívánunk közölni, neves publicisták tollából.

UJ SZAKASZ A BERLINI ÉRTEKEZLET UTÁN

A berlini értekezlet egész lefolyása azt bizonyította, hogy a nemzetközi viszonyok új szakaszába léptünk. Ennek az új szakasznak alapvető jellegzetessége az a sok jel, melyekből arra lehet következtetni, hogy a hidegháború lanyhul és egyre inkább a diplomáciai érintkezések és megbeszélések lépnek helyébe.

A négyhatalmi értekezlet nem oldott meg ugyan egyetlen nyílt nemzetközi kérdést sem, azonban nem mondhatjuk, hogy teljesen eredménytelen volt, még kevésbé, hogy nem volt hasznos.

Már maga az a tény, hogy a négy külügyminiszter — öt éves megszakítás utáni első — értekezlete nem végződött csöddel, a nemzetközi helyzet bizonyos változását mutatja.

A hidegháború időszakának egyik jellegzetessége az volt, hogy az egész vonalon, minden területen, minden kérdésben, még az ügyrendi kérdésekben is állandó volt a feszültség. Tudvalevő például, hogy a külügyminiszterhelyetesek a párisi Palais Rose-ban tartott híres ülésükön három hónapon át a napirendről vitatkoztak, és nem bírtak megegyezésre jutni. Még a legkisebb ügyrendi, technikai kérdést is felfújták és a végsőkig kihasználták propagandacélokra és obstrukcióra.

Berlin más képet nyújtott ebben a tekintetben. Az értekezleten nem volt huza-vona a napirend és ügyrend körül. Az értekezlet minden egyes résztvevője jelentékeny engedményeket tett az ügyrendi kérdésekben és ezzel bizonyította, hogy súlyt helyez a lényegbeli megbeszélésre.

Általában mondhatnánk, hogy a fokozott diplomáciai érintkezések és megbeszélések szűkségébe vetett hit volt a legfontosabb tünete a berlini értekezletnek. Ez szülte a genfi értekezletet, amelyen majd Kína is résztvesz, és valószínű, hogy ezután még más összejövetelek és különféle megbeszélések is következnek.

A hidegháború lanyhulás és egy új szakasz megnyitása egyik külső jelének tekinthetők az atomerő problémájáról folytatott amerikai-szovjet megbeszélések is. Dulles és Molotov néhány megbeszélést tartott Berlinben. Hivatalosan annyit jelentettek be, hogy ezeken a közvetlen titkos megbeszéléseken bizonyos eredményt értek el Eisenhower atomerő-tervének ügyrendi keresztülvitelét illetően. Jóllehet, az eredmény csak ügyrendi téren valósult meg, mégsem kell lebecsülni. Egy bizonyos: a hidegháború korszakában még az ilyen eredmény is lehetetlen volt.

A nemzetközi viszonyoknak ez az új szakasza — amely meglehetősen szembetűnő módon jutott érvényre Berlinben — megannyi okból következett be. Kétségtelen, hogy a világban

jelentékeny változások történtek a katonai és a politikai erők egyensúlyában. Ezek a változások — melyeket okvetlenül alaposabban kellene tanulmányozni — ráütik bélyegüket az egész mai világhelyzetre.

A hidegháború fő elindítója — a Szovjetunió — ebben az új helyzetben kénytelen volt fokozatosan átállni egy másfajta taktikázásra. A szovjet külpolitikai irányvonal változása — amely az erőviszonyokban bekövetkezett változások következménye — eredményezte a hidegháború módszerének fokozatos feladását és más módszerek alkalmazását, mindenekelőtt a fokozottabb diplomáciai érintkezéseket, megbeszéléseket és értekezleteket.

Ebből a szempontból nézve arra a megállapításra juthatunk, hogy viszonylag békésebb időszakba léptünk. E közben egy pillanatra sem szabad azonban szem elől tévesztenünk, hogy valamennyi nagy nemzetközi kérdés továbbra is megoldatlan maradt, és érintetlenek maradtak mindazok a tényezők, amelyek a végsőkig feszítették a nemzetközi helyzetet melyben az emberiség vergődött az utóbbi évek során.

A SZOVJET POLITIKA

Molotov, Berlinben tartott beszédében gyakran visszatérve bizonygatta, milyen nagyjelentőségű az a tény, hogy öt évi megszakítás után ismét megéremteték a közvetlen kapcsolatot a négy hatalom külügyminiszterei között. Ilyeneket mondott:

— Régóta nem ültünk össze; sokminden történt időközben; most meg kell tárgyalnunk minden problémát; nyilván nem várható gyors eredmény; gyakrabban kell összejönnünk és gyakrabban kell vitatkoznunk...

Ez az álláspont, melyet Molotov minden alkalommal hangsúlyozott Berlinben, bizonyítja, hogy a Szovjetunió elsősorban azért indítványozta a négyhatalmi értekezlet összehívását, hogy kilábaljon az elszigeteltségből, ahová a sztálini agressziós politika taszította.

A belső és külső tényezők egész szövetségére kényszerítette a Szovjetuniót arra, hogy más külpolitikai taktikához folyamodjék. Az elmúlt évben a Szovjetunióban lejátszódott események megannyi, a szovjet rendszerre nehezedő súlyos gondról rántották le a leplet. Ezenkívül egyre nyilvánvalóbbak a nehézségek, amelyekbe a Szovjetunió ütközik a kelet-európai országokban. A Szovjetunióknak szemmel láthatóan bizonyos lélekzétvételre van szüksége; hogy megbirkózzék a sokféle fogyatékos sággal és nehézséggel, és rendezze pozícióit. Külpolitikai téren a Szovjetunió megannyi súlyos vereséget szenvedett, köztük a legsúlyosabbat Jugoszláviában, majd Kóréában. Ha a belső szovjet bajokat és a külpolitikai téren elszenvedett vereségeket összefüggésbe hozzuk az erők világegyensúlyának a Szovjetunió kárára történt eltolódásával

is, akkor teljesen érthető, miért volt szükség az új szovjet külpolitikai irányvonalra.

Ez az irányvonal nem egyszerre alakult ki. Ma sem lehetne mondani, hogy már véglegesen kialakult. Mindenesetre a berlini értekezleten már meglehetősen világosan érvényre jutottak főbb körvonalai.

A három nyugati küldöttség tagjainak elismerése és a diplomáciai megfigyelők túlnyomó többségének értékelése szerint Molotov nem volt agresszív Berlinben. Egész tevékenysége az értekezleten egy mérsékeltébb politika irányvonalán haladt.

A jelen nemzetközi helyzetre tehát az jellemző, hogy az eddigi agresszív szovjet politikát egy új taktika váltotta fel, olyan taktika, melyet mérsékeltébbnek nevezhetünk.

Ez a megváltozott taktika azonban nem olyan jellegű, hogy lehetővé teszi az olyan égető nemzetközi kérdések megoldását, mint amilyen például az osztrák és a német kérdés. Ahhoz, hogy ezeket a kérdéseket megoldják, lényegbeli engedmények szükségesek. Ilyen engedményekre azonban még nem hajlandó a Szovjetunió. Új, mérsékeltébb külpolitikai taktikája tehát abban merül ki, hogy most már nem halad többé a megoldatlan nemzetközi kérdések további kiélezésének vonalán.

Mint ismeretes a berlini értekezlet nem ért el semilyen eredményt az osztrák és a német probléma lényegének megoldásában. De bizonyos az is, hogy ezeken az érzékeny területeken nem rontott a helyzetet.

E két nagy kérdésben, főként az osztrák kérdésben, megmutatkozott egészen világosan, hogy a Szovjetunió nem hajlandó kivonulni azokról a területekről, melyeket csapatai a második világháborúban megszálltak.

Az Európát kettéosztó vonal világosan kirajzolódik; Európában úgyszólván talpalatnyi hely sem maradt a sakkhúzásokhoz. Különösen érvényes ez az európai kulcskérdésre, Németországra, amelyet szilárd határvonal oszt ketté, nyugati és keleti részre. A német kérdés nyilván csak úgy oldható meg, ha a jelenlegi status quo-t egyik vagy másik irányba megváltoztatják. A Szovjetunió előtt világos, hogy ezt a status quo-t nem bírja megváltoztatni saját javára. Világos, az is, hogy eddigi agresszív politikája — az új területek bekébelezésének kísérlete — roppant kárt okozott neki. A már említett okoknál fogva a Szovjetunió most új taktikát alkalmaz Európában, amely alapjában véve elsősorban védekező, azaz meg akarja őrizni és védeni a szerzett pozíciókat Németországban, Ausztriában és Kelet-Európában.

A Szovjetuniónak nyilván bizonyos lélekzetvételre van szüksége, hogy megszilárdítsa helyzetét az ellenőrzés alatt álló területen.

A Szovjetunió azt követeli a világtól, hogy ismerjék el a második világháborúban csapatai által szerzett pozícióit. Azt szeretné, ha a jelenlegi status quo elismerése alapján bizonyos időszakra modus vivendi-t teremtené.

A berlini értekezlet megmutatta, hogy a Szovjetunió csak azokon a területeken számíthat esetleges sakkhúzásokra, ahol a két tömb közötti határvonal nem oly szilárd, mint Európában. Ez az eset például Ázsiában. Ennél fogva egyáltalán nem véletlen, hogy a berlini értekezlet egyetlen konkrét döntése az ázsiai kérdésekre vonatkozik (a genfi értekezlet összehívása Kína részvételével).

A szovjet küldöttségnek az értekezleten követett politikájában a következő két elem játszott döntő szerepet:

Először: szilárdan megtartani Európában azt, amit már elértek, azaz amit a háború folyamán a csapatok elfoglaltak; semmiképpen nem engedni meg a jelenlegi status quo megváltozását a Szovjetunió kárára.

Másodszor: kihasználni az ingadozó, kialakulatlan ázsiai és távolkeleti helyzetet és igyekezni egyes sakkhúzásokkal onnan befolyásolni az európai eseményeket.

Molotov Nyugat-Németország felfegyverzésének terve ellen, konkrétan az európai védelmi közösség ellen irányította támadásának nyilait. Világosan megmondta, hogy a Szovjetunió mindent elkövet, hogy megakadályozza az európai védelmi közösség megalakítását. Igyekezett még olyan benyomást is kelteni, hogy hajlandó komoly engedményekre Európában és Ázsiában, ha a nyugati hatalmak lemondanak Nyugat-Németország felfegyverzéséről. Igaz, Molotov nem mondott semmi konkrétat, hogy milyen engedményekről lehet szó. De közbeszólásából világosan lehet következtetni, hogy a Szovjetunió megkísérli majd ilyen értelemben kihasználni a genfi értekezletet (különösen Franciaországot illetően), valamint általában, hogy több új intézkedéshez folyamodik az európai védelmi közösség megakadályozása céljából.

A Nyugat-Németország felfegyverzése ellen és konkrétan az európai védelmi közösség terve ellen indított jelenlegi szovjet akció a mostani szakaszban elsősorban abból az álláspontról indul ki, hogy megvédi, megőrizze a szovjet pozíciókat Európa szívében. Molotov nem hagyott semilyen kétséget a felől, hogy a Szovjetunió Nyugat-Németország felfegyverzésének politikájában látja pozíciójának egyik legfőbb veszélyeztetőjét. Szerinte Nyugat-Németország felfegyverzésével és a nyugati tömbbe való bekapcsolásával olyan tényezőket hoznak létre, amelyek azt célozzák, hogy kiszorítsák a Szovjetuniót Kelet-Németországból és Kelet-Európából.

Ha azonban ennek a harcnak, amely Nyugat-Németország felfegyverzése ellen folyik, ma még elsősorban a szerzett pozíciók megőrzése a fő jellegzetessége, ugyanakkor magában foglal ez egy stratégiai tervet is, amely már nem védelmi jellegű, hanem arra számít, hogy a szovjet uralmat kiterjessze egész Németországra, a szovjet fennhatóságot pedig egész Európára. Világosan kiderült ez akkor, amikor Molotov az európai védelmi közösség helyett az »európai biztonsági egyezményt« javasolta; amelyet olyan eszköznek szánt, hogy rajta keresztül a Szovjetunió a távoli jövőben majd domináns helyzetbe jut és ellenőrzést gyakorol előbb Németország, majd egész Európa felett.

Es éppen ez bizonyította, hogy csak a taktika új a jelenlegi szovjet külpolitikai irányvonalban. Semmi jele, hogy bármilyen lényegesebb változások történtek volna a Szovjetunió külpolitikai stratégiájában is.

A NYUGATI HATALMAK POLITIKÁJA

Helyes az a megállapítás, hogy a három nyugati nagyhatalom minden fontos kérdésben közös álláspontról képviselt a Szovjetunióval szemben. Molotov megkísérelte szétválasztani őket, de kiábrándító volt minden erőfeszítése. Az ok világos. A szovjet tömbbel szemben a három

nyugati hatalomnak véglegesen lefektetett közös érdekei vannak.

Együttműködésük és a közös érdekek alapján összeegyeztetett álláspontjuk — amely meggyőzően érvényre jutott Berlinben — nem jelenti azonban azt, hogy nézeteik egyöntetűek és egységük teljes. Maga a berlini értekezlet lefolyása rámutatott újabb konkrét példákra a nagyhatalmak között fennálló nézeteltérésekre. Ezek a nézeteltérések főként oly értelemben merülnek fel, hogy a jelen körülmények között milyen politikát kell konkrétan alkalmazni Európában és Ázsiában.

Mindhárom nyugati hatalomnak kétségtelenül az a közös érdeke és közös célja, hogy a Szovjetuniót saját határai közé szorítsa vissza. Konkrétan szólva, hogy a Szovjetunió visszavonja csapatait Ausztriából, Németországból és Keleleturópából.

Ez kétségtelenül közös érdeke Európának, ide értve Keleleturópát is, amely nyilván azt kívánja és arra törekszik, hogy végre megszabaduljon a szovjet csapatok jelenlététől.

Általános óhaja ez egyébként az egész békeszerető emberiségnek is.

A világbéke mindaddig nem lehet stabil, amíg a szovjet csapatok Európa szívében állomásoznak.

Magyarán mondván a szabadságszerető emberiség közös érdeke az olyan helyzet megteremtése, hogy a Szovjetunió kénytelen legyen visszavonni csapatait saját területére.

Vannak azonban eltérő vélemények, hogy milyen konkrét politikával lehetne elérni ezt a közös célt és milyen távlatokat nyitni Európa és az egész világ előtt.

Az USA az úgynevezett dinamikus politika híve, vagyis — ahogyan egyes amerikai képviselők mondják — ök határozottabb, keményebb és agresszívebb magatartást akarnak a Szovjetunióval szemben. Szerintük a szovjet taktika változása elsősorban az amerikai fegyverkezésnek és általában az egész eddigi amerikai erőszekély politikának köszönhető. Az amerikaiak úgy vélik, hogy tovább kell folytatni a fegyverkezést és a katonai előkészületeket, az erős támaszpontok politikáját, mert »az erő az egyetlen dolog, amit a Szovjetunió megért és tisztel«. Mászóval az USA álláspontja az, hogy a jelenlegi megváltozott nemzetközi feltételek között ugyanazt a politikát kell folytatni, amilyent a közvetlen szovjet veszély idejében, a legnagyobb nemzetközi feszültség idejében építettek ki és alkalmaztak.

Ezt a véleményt nem osztja azonban sem Nagybritannia sem Franciaország. E két ország véleménye szerint a nemzetközi viszonyok új időszakában nem lehet egyszerűen változatlan formában folytatni a régi politikát, hanem módosítani kell és alkalmazni az új körülményekhez. Mindenekelőtt pedig az a vélemény, hogy a »dinamikus politika« Európában újabb nemzetközi feszültséget okozna, és veszélyeztetné a békét.

A berlini értekezlet bizonyos kompromisszum volt egyrészt az amerikaiak, másrészt az angolok és franciák között.

A három nyugati küldöttség csaknem minden nap titkos megbeszéléseket folytatott Berlinben. A közös taktikáról tárgyaltak. Noha ezeket a megbeszéléseket nagy titokban tartották, mégis kiábrándítottak a több döntések. Kétségtelen, hogy mindkét oldal engedékenyebb lett. Általánosságban véve azonban megkérdőjelezhető, hogy az amerikaiak nagyobb engedményeket tettek az angoloknak és franciáknak. Az amerikai küldöttség, a nyugati hatalmak egységének megtartása érdekében, kész volt számos engedelmességre és el kell ismerni, hogy nagy rugalmasságról tett tanúságot ebben a tekintetben.

Az amerikai küldöttség nagy mértékben megváltoztatta véleményét, sőt általános álláspontját is, például a négyhatalmi értekezlettel szemben. Kezdetben ragaszkodott ahhoz az álláspontjához, hogy az értekezletnek okvetlenül csak arra kell szorítkoznia, hogy a Szovjetunió nyilatkozzék: hajlandó-e megoldani az osztrák kérdést és hajlandó-e beleegyezni a szabad német választásokba vagy sem. Szerinte egészen téves lenne másról is beszélni Berlinben. Az amerikai küldöttségnek az volt a véleménye, hogy a kevésbé jelentős nemzetközi kérdésekben elért eredmények káros hatást idézhetnek elő, mert »illúziókat ébresztenének a világban« és fékeznek a védelmi erőfeszítéseket. »Ez csak a Szovjetunió malmára hajtaná a vizet« — mondták az amerikaiak. Kezdetben az amerikai küldöttség azt is ellenezte, hogy bármilyen megbeszélést folytassanak az ázsiai kérdésekről.

Az angol és a francia diplomaták arra az álláspontra helyezkedtek Berlinben, hogy téves lenne a Németország és Ausztria ügyében fennálló ellentétek miatt kudarcra ítélni az értekezletet. A két küldöttség követelte, hogy valamilyen eredményt is érjenek el a berlini értekezletben. Szerintük a berlini értekezlet arra hivatott, hogy kiinduló pontja legyen az egész európai és világproblémákról folyó fokozottabb diplomáciai megbeszéléseknek.

Amint a berlini értekezlet lefolyásából kiderül, az amerikaiak sok mindenben közefedtek az angol és francia állásponthoz. Az értekezlet végén az amerikai álláspont meglehetősen eltért a kezdeti állásponttól.

Európában, ahol a világot elválasztó vonal szilárdan áll és ugyyszólván egyáltalán nincs hely sakkhúzásokra, igen erőteljesen hatnak azok az európai tényezők, amelyek ellenzik az úgynevezett dinamikus amerikai politikát. Franciaország és Anglia például úgy vélik, hogy az európai status quo megváltozására irányuló bármilyen agresszív irányvonal nagy veszélyt talán még katasztrófát is okozhat. E két ország diplomáciai ténykedése Európában arra irányul, hogy okvetlenül megakadályozza ezt az irányvonalat és annak veszélyes következményeit.

Másképpen fest a helyzet például a Közelkeleten. A két tömböt elválasztó vonal nincs oly szilárdan lefektetve, mint Európában; ennélfogva a világ e részén meglehetősen nagy terület marad a sakkhúzásokra. Itt történhetnek változások a status quo-ban, megengedhetők az eltolódások valamely irányban, anélkül, hogy a két tömb katonai összetűkezéséhez vezetnének. Ezen a területen a helyzet valóban alaposan különbözik az európai helyzettől.

A nyugati hatalmak közelkeleti pozícióik erősítésére és kiterjesztésére használták ki az ujonnan bekövetkezett nemzetközi helyzetet. Nagybritannia például, amely Európában véglegesen ellenzé az úgynevezett »dinamikus politika« alkalmazását, ugyanezt a politikát vigá alkalmazza Közelkeleten. Ékesen bizonyítják ezt a legutóbbi események.

A világ azonban egy és oszthatatlan. A világbéke is. Az, ami a világ egyik részén történik, okvetlenül kihatással van a világ másik részére is.

AZ EURÓPAI BIZTONSÁG

Az európai biztonság nem csak európai. Az európai biztonság ügye szorosan fűződik az egész világ biztonságának ügyéhez.

Európa kétségtelenül több veszéllyel néz szembe. A legfőbb veszély a szovjet terjeszkedési törekvés. Fennáll továbbá a német militarizmus újjáéledésének esetleges veszélye is. Ezenkívül Európában es világszerte hatnak még más, terjeszkedésre törekvő erők is, amelyek lappangó veszélyt jelentenek Európa biztonságára. Eppen ezért egy pillanatra sem téveszt-hetjük őket szem elől.

A háború utáni időszakban a szovjet agresszió közvetlen veszélye volt túlsúlyban Európában és világszerte. Ez vezetett a hidegháborúhoz és a nemzetközi viszonyok végső feszült-ségéhez is. A közvetlen szovjetveszély túlsúly-ban volt az elmúlt években minden területen és ezért az összes világproblémákat e veszély szemszögéből vizsgálták. Ebből a szemszögéből vizsgálták a német militarizmus ügyét is.

A nemzetközi viszonyok új szakaszában, amikor a hidegháború lanyhul, továbbra is a szovjet veszély a legfontosabb. Egyelőre csak az bizonyos, hogy a Szovjetunió megváltoztatta külpolitikai taktikáját, de semilyen jel nem mutatja, hogy az új taktikával egyidejűleg lényeg-beli változás is történt a szovjet politikában.

Nagy kérdés azonban, vajjon a mostani, bizonyos mértékben megváltozott nemzetközi körülmények között, helyes-e úgy tekinteni a német militarizmus felújítására, mint eddig, a nagyfokú nemzetközi feszültség idejében? És továbbá, vajjon az osztrák és német kérdés megoldásához vezethet-e ez, és vajjon megterem-tené-e a feltételeket, hogy a Szovjetunió kény-telen legyen kivonni csapatait Keleteurópából? És vajjon biztonságot nyújthat-e ez Európának és a világnak a német militarizmus újjáéledé-sének veszélyével szemben? Vajjon lehetővé tenné-e az egységes demokratikus Németország megalakítását, amely mint demokratikus és bé-keszerető ország, a legnagyobb biztosíték volna a német militarizmus újjáéledésének veszélye ellen?

Az európai védelmi közösség tervezete ki-zárólag a szovjet veszély szemszögéből közelíti meg a német militarizmus problémáját. Alap-vető elképzelése az, hogy Nyugatnémetország-ban meghatározott létszámú haderőt létesítse-nek, a nyugateurópai védelem részeként, Nyu-gatnémetország felfegyverzését azonban olymo-don kell végrehajtani, hogy a nyugati hatalmak biztosítékot kapjanak arra is, hogy a német mi-litarizmus nem jelent majd veszélyt ellenük.

A német militarizmus problémája azonban nem csak Nyugateurópát érdekli, de mélyen érinti Keleteurópa létérdekeit is. Lényegében tehát ez valóban európai kérdés, egész Európa ügye, és tekintettel az európai kérdések jelle-gére, az egyik legfontosabb kérdés az egész világon.

Az európai védelmi közösség, a tervek sze-rint Nyugatnémetország mellett még öt európai államot ölelne fel. Nyugatnémetország felfegy-verzése öt nyugateurópai állam ellenőrzése mel-lett folyna.

Európa azonban nem csak öt államból áll. Ez mindenesetre fontos mozzanat. Másrészt vi-szont, vajjon az öt európai állam ellenőrzése valóban biztosítékot nyújt-e a német militariz-mus újjáéledése ellen?

A berlini értekezleten számos megfigyelő arra a következtetésre jutott Molotov beszédei alapján, hogy a Szovjetunió komolyan fél Nyu-gatnémetország felfegyverzésétől, konkrétan az európai védelmi egyezménytől. Szerintük Molo-tov nem csak propaganda célzattal tartott hosz-szabb beszédeket az európai védelmi egyezmény ellen, hanem azért is, mert véleménye szerint erről az oldalról fenyegeti valódi veszély a Szovjetuniót.

Az amerikaiak véleménye szerint épp ez bi-zonyítja, hogy Nyugatnémetország felfegyver-zésének és a nyugati tömbbe való bekapcsolá-sának politikája helyes és célravezető, és hogy éppen ez kényszerítette a Szovjetuniót taktiká-jának megváltoztatására. Az amerikaiak azt áll-ítják, hogy kizárólag ezt a politikát — az euró-pai védelmi egyezmény megalakításának. Nyu-gatnémetország felfegyverzésének és a nyugati tömbbe való bekapcsolásának politikáját — foly-tatva lehet olyan helyzetet teremteni, hogy a Szovjetunió kénytelen legyen beleegyezni az osztrák kérdés és a német kérdés megoldásába, csapatainak Ausztriából, Németországból és Ke-leteurópából való kivonásába.

Azonban ennek a problémának van egy má-sik oldala is.

A Szovjetunió éppen azzal a ténnyel pró-bálja az európai közvélemény és a világköz-vélemény előtt megindokolni csapatainak jelen-létét Európa szívében, hogy Németország fegy-verkezik és bekapcsolódik a nyugati tömbbe.

A német militarizmus veszélyéről szóló szov-jet állítás nem marad hatás nélkül Keleteuró-pában és tévedés lenne lebecsülni ezt a ténye-zőt. Keleteurópa már több ízben volt a német militarizmus áldozata. Eppen ezért a német mi-litarizmus problémája közvetlenül érinti a ke-leteurópai népek létérdekeit.

Világos, hogy a Szovjetunió nem követke-zes ellenfele a német militarizmusnak. Látszik ez a keletnémetországi politikáján, ahol éppen a Szovjetunió támasztja fel ugyanezt a milita-rizmust. Minthogy azonban Nyugatnémetország számszerint és gazdasági erejénél fogva nagyob-bik része Németországnak, a Szovjetunió, tekin-tet nélkül a Keletnémetországban folytatott konkrét politikájára — még mindig sikeresen tetzeleg a keleteurópai közvélemény előtt mint a német militarizmus elleni harc bajnoka. És ezt a szerepet közvetlenül kihasználja keleteurópai pozícióinak megóvására, és konkrétan arra, hogy továbbra is megszállva tartsa Ausztriát és Ke-letnémetországot, Európa szívében.

Ez tehát azt jelenti, hogy ez a helyzet ép-pen azoknak használ, akik ellenzik a német kérdés megoldását. Azoknak a malmára hajtja a vizet, akik ellenzik az egységes, demokrati-kus Németország megalakítását. Viszont vala-mennyien tudjuk, hogy a helyzet kulcsa éppen a jövő Németország jellegében van. A német militarizmus újjáéledésének veszélyét csak ak-kor küszöbölik ki véglegesen, ha egységes, va-lóban demokratikus és következetesen békesze-rező Németország alakul.

Vajjon nem érdeke-e tehát Európának és az egész emberiségnek, hogy a német militarizmus veszélyének problémájához egészen újszerűen, tágabb látókörrel és pozitív módon közeledjék. Magyarán mondva, hogy ne csak Nyugateuró-pának, hanem egész Európának nyújtsanak biz-tosítékot e veszéllyel szemben.

A berlini értekezlet nem azt a semmilyen eredményt ezen a téren. A nyugati hatalmak részéről nem hangzott el semmilyen komolyabb

indíttvány egy valódi biztonsági rendszer kialakítását illetően, amely végleges biztosítékot nyújtana Európának a terjeszkedési törekvésekkel és agresszió veszélyével szemben.

A jelenlegi helyzet kétségtelenül mutatja, hogy e nagyhorderejű probléma megoldását még nem találták meg. Mindenesetre egyre világosabb, hogy az európai béke és a világbéke valódi érdekei megkövetelik, hogy az eddiginél sokkal előrelátóbb módon lássanak hozzá a német militarizmus esetleges veszélyének elhárításához.

Véleményem szerint a probléma ily módon való felvetése nagy mértékben hozzájárulna az osztrák kérdés és a német kérdés megoldásához és az olyan feltételek megteremtéséhez, hogy

a Szovjetunió kénytelen legyen visszavonni csapatait a saját területére.

Ebből az új szempontból kellene tekinteni a német militarizmus problémájára és ebből a szempontból kiindulva biztonságot lehetne nyújtani egész Európának, hogy ne érezzen többé veszélyt erről az oldalról. Ez pedig nyilván nagyban hozzájárulna a világbiztonság általános méretű fokozásához.

Ez természetesen csak egyik része az európai biztonság és a világbiztonság problémájának. Európa nyilván csak akkor érezheti magát biztonságban, ha olyan egységes és oszthatatlan rendszert építenek ki, amely valóban biztonságot nyújt minden terjeszkedési törekvéssel szemben.

JOZSE SZMOLEJ

B e k ö s z ö n t ő

Az estétől félek...

*Az estétől félek,
hogy jönnek az éjék,
mikor az álomom,
hiába várom.*

*Míg tollam ír,
csendben sír
bölcső szívemben
újszülött versem.*

*S ha virradóra,
riaszt az óra,
és vadul énekel,
hogy máris menni kell,*

*mert munka vár
s az életár
mosoly képibe
Vet örvényibe.*

*Ilyenkor én is
Látom, hogy mégis
Szép a munkanap
S hogy szeretsz; csak*

*az estétől félek,
hogy jönnek az éjék,
mikor az álomom,
hiába várom.*

1954 január.

íj. BANKA LAJOS JÓZSEF

Vivódás

*Köröttem vidám, boldog emberek,
De én mosolyogni sem merek.
Mert érzem hogy sebzett szívem
Fáradtan reszket, hisz nem pihen
Nyolc hosszú nap óta,
Mikor ajkadnak riadt csókja
Rámlehel kinn az utcán.
Tudtam, hogy nekem most már
Nyitott sír lesz az élet.
Mint szemfedél, — a gyötrő évek —
Takarják véres könnyeim.*

*Számomra mit sem ér a világ.
Mint hervadón elszáradt virág,
Olyan a szép emlékezet.
— Mely rám rontott, megfékezett,
Hogy maradjak itt, hol a nyomok,
Az őszi és téli alkonyok.
Bimbóba tört reményt rejtenek,
Míg egyszer a béna idő ölébe ejtenek,
Hogy feledjem csodás szemedet,
Lágy karodat, duzzadó kebledet
Sugárzó mosolyod, illatos hajad
Igérő, ámtító szerelmes szavad.*

*És mégis elmegyek, nem maradok itt,
Eltörölöm az emlék gyötrő nyomait.
Egy sor végén sebes versem májd megáll,
Mert lefogja szelíden kezem a halál.*

1954 január.

íj. BANKA LAJOS JÓZSEF

Megint egy irodalmi folyóirat tűnt föl a látóhatáron...

Lám, bármilyen küzdelmes is az út, hogy az írói mű afféle pódiumot, megszólalási helyet találjon magának, mégis megjelenik. Pénz és olvasó a kérdés: e kettő nélkül nem válhat élő és ható erővé a mű, még akkor sem, ha a legszébb szándékok hozták létre — éppen napjainkban.

A horvát tengerparton akadtak olvasók, ha nem is mecénások, de olvasók, akik lehetővé tették, hogy ez a különös táj, Kranycevicss világa, művek megjelenése előtt vagy esetleg ma még azok nélkül is megszólaltassa alkotóit.

MOGUCNOSTI — lehetőségek — ez a címe az új folyóiratnak s most jelent meg az első évfolyam első száma Szplitben. Irodalmi lap, hasábjain a szépirodalomtól kívül jóformán nem is jutott hely másnak, ha csak a dalmát műemlékekre nem gondolunk, mert azoknak megőrzésével foglalkozik két írás.

A szépirodalomban első helyen legkiemelkedőbb írójuk áll. Mirko Bozics, a neves horvát drámaíró és regényíró szinyi származású. Most a »Kuriant« című regény trilógiájának második részét írja és ennek első részét tette közzé »Éhség és szerelem« címmel. A regény az első kötetben a múltból indul el, a második kötetben eléri a nagy háború idejét; harmadik része pedig a jelenben játszódik le. Hősei a kurlánok, a hegyvidéki emberek: a vén Gavrán, Bikan, a csavaroseszű kereskedő, Iglica a serdülő lányka, a regény remekbeszabott alakja. Bozics nyelvezete színes, leíró képessége olykor szinte meglepően széles és valóságos; dialógusaiban érezni a drámaíró mesteri kezevonásait.

A költők közül Dragutin Tadijanovič és Ante Cettineo, a folyóirat szerkesztője szerepel. Sime Vucetich szemléltető tanulmányt írt Krljesza Mirosláv költészetéről.

A **KNJIZEVNOST** új számának kétségtelen legjobb értéke Thomas Mann írása: a »Művészt és a társadalmat«. A fölvetett kérdéshez úgy közeledik az író, mint egy »kínos témához«, mert ugyanakkor, amikor társadalomról beszélünk, ugyanakkor politikai magatartásról van szó: a művész erkölcséről van szó. Thomas Mann ennek kapcsán a következőket mondja:

»Nem becsülöm le a művészt, ha azt mondom, hogy közte és az erkölcs között igen laza a kapocs, ennek folytán közte és a politika illetve a társadalmi problémák között. Lehetetlen volna számomra elítélni a művészt, aki kijelentné, hogy a világ erkölcsének megjavítása nem az ő környezetének a dolga, hogy ő egészen más eszközökkel javítja meg a világot, nem etikai neveléssel, azaz a világ életét rögzíti s így az életnek általában a megjelenési formában adja meg az értelmét s ezen keresztül érinti azt, amit Goethe az »élet életének« nevezett, a szellemet. Lehetetlen volna neki ellentmondani, ha azt állítaná, hogy a művészetnek az a szerepe, hogy minden jelentésében életet legyen és semmi más. Goethénél, akit én olyan szívesen idézek, mert ennek a világnak a legtöbb dolgában ő hozott a legszebb módon lehelyesebb ítéleteket, a következők olvashatók: »Szemmeláthatólag lehetséges, hogy egy művész alkotás erkölcsi következményeket támaszt; de a művésztől célokat és szándékokat követelni

annyt jelent, mint mesterségét megsemmisíteni.« A »mesterség« szót itt nagyon szerényen hangzik; de a szegénylősség, amit a művész akkor érez, amikor moralizál, jól fölfedi a szerénységet, mint ahogy ezt még világosabban bizonyítja a Goethének az öregségről mondott szava: »Az soha nem volt az ínyemre, hogy az intézmények ellen harcoljak, az ilyesmi mindig nagyigényűséget jelentett számomra, de az is lehet, hogy túl korán hatása alá kerültem az illendőségi törvényeknek. Röviden, ez nem felelt meg nekem, azért ez a dolog mindig csak igen távolról érintett engem.«

Tanulmányának az a része, amely vallomás, és a mára, a holnapra utal, Thomas Mannak, az írónak őszinte megnyilatkozása. Így hangzik:

»Nem vagyok egyedül, aki fölveti a kérdést: vajjon kiadták volna a Bolingen-díjat Ezrie Pundunak akkor is, ha az nem fasiszta, hanem kommunista?... Ma, kétségkívül elegendő egy ilyen kérdést fölvetni, hogy az illető gyanúba keveredjék mint kommunista. Az ilyen gyanúsítás rosszul esne nekem, de büszke is lennék rá. En nem vagyok eléggé fölkészült arra, hogy a kommunizmust értékelni tudnám, mivel az én műveim telítve vannak azokkal a fogyatékoságokkal, amelyeket a kommunisták nem szeretnek, ilyenek a formalizmus, a pszichológia, a relativizmus, szkepticizmus és minden, amit akarnak, humor, és ne feledjük el az igazság iránt a bizonyos gyengeséget, mert az igazság szeretetének egy előre meghatározott föltétel nélküli szemlélete — gyengeség. Ugyanúgy nem vagyok kész arra sem, hogy a harcok antikommunizmus táborába állítsanak; ez már letűnt fölfogás, jól tudom — a politikai történet legundorítóbb terméke ez. A fasiszmus úgy a maga győzelmeivel, mint látszólagos vereségeivel, amelyek lényegében nem voltak kívánatosak, engem mindinkább a baloldali társadalomszemlélethez sodort és a valóban, egy időben a demokrácia egy afféle utazó szónokává avatott, egy olyan szerepet kölcsönzött nekem, amelynek kómikus voltát mindig láttam, még azokban a percekben is, amikor a legnagyobb féltéssel vártam Hitler bukását.«

És az idézet befejezéséül még annyit:

»A művészet nem veszélyezteti az életet, mert azért teremt, hogy szellemileg fölleveletse azt. Szorosan kapcsolatban áll a jóval, s az ő területein a jó nagyon közel jár a bölcsességhez, és még közelebb a szeretethez. Ha a művészet kacagást vált ki az emberekből, akkor ez sohasem gúnyos kacaj, hanem vidám hangulat, amelyben nincsen se gyűlölet, se ostobaság; vidám hangulat ez, amely fölszabadít és egyesít.«

E tanulmány mellett a külföldi irodalom (James Joyce, Artur Rimbaud) mint szépirodalmi közlemény vagy ismertetés nagyobb helyet foglal el a lapban, mint a hazai írás pódiuma.

Megint közel három hónapnak kellett elteltnie, amíg újra megjelent a **REPUBLIKA**. Az idei évfolyamból ez az első száma. A fő helyet ezúttal is Mirosláv Krljesza naplójegyzete foglalja el. Ez a napló az 1915, 1916 és 1917-es esztendőkből való és olyan drámai napokat hoz fölészínre az első világháború éveiből, amelyeknek forró eseményei az író művészi megvilágításában így, eddig ismeretlenek voltak. Am

Nemcsak történeti értékei vannak ennek az írásnak, hanem irodalomtörténetiek is, mert Krlezsa az irodalmi élet egyes alakjainak beállításával, méltatásával — ha nem is több ez néha egy-egy közbevetett mondatnál — igyekezett megmutatni maradéktalanul az élet teljes keresztmetszetét. Olvasás közben sokszor úgy érzi az ember, hogy kusza sorokban töredékeket kapott, amelyeket csupán a napló dátuma fog egybe és semmi más, — de ha mélyebben belemerül az olvasó (s ezt Krlezsa el is várja, mert fáradtság nélkül nem lehet belehatolni, sem élvezni, sem megismerni) akkor villannak föl ennek az írásnak a különös szépségei és különös értékei. Kevés olyan írónk van, aki egy mondatban annyit tud elmondani, akár egy nagy hegedűművész hangversenyéről vagy egy tavaszi vasárnap délutánról van szó, amikor világos felhők úsznak el a fejünk felett — vagy —, amikor Ady Hunniájával a magyar valóságot mutatja be, az »Extra Hungariam« rothadtságát, és az egész »hajótörést«, amellyel nemcsak egy beteg császárság, hanem egy nagyszíni hőortba belebetegedett társadalom is, minden cícomájával együtt a hullámokba vész. Nem véletlen, hogy Krlezsa Adyt idézi; szavai majd úgy zúhognak, mint Adyéi, azokon a köveken, amelyeken Ady írta a »Halál rokonát« és amelyeken Krlezsa gyűjtötte és fölitta magába nagy drámáinak dialógusait. Pest és Buda így termékenyített, amikor a vén császár a hóditás jelszavával a vágóhídra küldte katonáit és voltaképpen nem is hóditani akart, hanem megakart menteni azt a múzeumba való hánytorgó hajót, amit már semmi és senki nem tudott megmenteni a »hajótöréstől«.

Krlezsa naplójegyzetei után Marko Risztics közül kilenc verset a háború előtti évekből és a megszállás idejéből. Vjekoszlav Galeb egy novellát adott, az a címe: »A hó«. A horvát szép próza új termése ez, és figyelmet keltő a műgond, amellyel írja dolgozott.

Még egy írást kell kiemelnünk — a tanulmányok közül. Mirosláv Feller írta a színházi

élményről. Témájának központjában az a tétel áll, hogy az igazi színházi realizmus arra törekszik, hogy fölfedje azokat az életigazságokat, amelyek a valóságos életben rejtettek és észrevétlenek maradtak. Legfőbb célja: az emberség és az emberiség rejtett tartalmát bemutatni az élet minden változatában.

A POGLEDI úgylátszik befejezte a nagy vitát, ami a nemrégiben épp e folyóirat hasábjairól indult el a vélemények harca körül arról, ami az irodalmi élet berkeiben meglehetősen nagy hullámokat vert, de a kérdések tisztázásával elült. Legújabb számában már nem érinti ezt, hanem régi témáit folytatja; ezeknek középpontjában a logikáról és a dialektikáról indított vita áll. Most Mihailó Mankovics írása jelent meg a szimbolikus logika jellegeről és fejlődésének főbb szakaszairól, Ivan Focht a modern muzsikáról értekezik. Gorgo Gamulin pedig a szépművészetekkel foglalkozik.

A LETOPISZ ankétje tovább tart az irodalmi nyelvről. Az egységes szerb-horvát irodalmi nyelv körül megindult vita meglehetősen nagy visszhangot keltett nemcsak az irodalmi körökben, hanem a közoktatásban is. A hozzászólók köre terebélyesedik olyannyira, hogy belőle nem igen marad ki senki, akinek neve a mai irodalmi és szellemi élet terén számottevő. A folyóirat márciusi számában Vlada Desznica hozzászólását olvassuk, de írása mellett ugyancsak ezt a kérdést taglalja Jordan M. Molovics is.

A szépirodalmi rovatban először találkozunk Kocso Racin, makedón forradalmi költő költeményeivel. Erdem ez, amiért dicséret jár a folyóiratnak, hogy a makedónok Goránját megszólaltatja és megismerteti a vajdasági olvasóközönséggel is. Így nemcsak a szerb, hanem a magyar, román, ruszin és szlovák íróinknak és irodalombarátainknak is alkalmuk nyílik arra, hogy megismerkedjenek ennek a csodálatos életű forradalmi költőnek hagyatékával.

(L)

A Vajdasági Múzeumok Munkája

(A Vajdasági múzeum kiadása, Novi Szád, 1953)

Bevezetőbe talán nem lesz fölösleges elmondani, hogy Vajdaságban ma 15 múzeum működik és kettő van alakuló-félben: az egyik Becsén, a másik Béla Crkván. S ha figyelembe vesszük, hogy a háború előtt Vajdaságban mindössze négy volt s hogy 1946-ban ez a szám nyolcra emelkedett, 1948-ban 12-re, 1950-ben pedig már 15-re, akkor érthető miért jelenik meg 1952 óta a „Vajdasági Múzeumok Munkája”.

Múzeológusaink az utóbbi években már nemcsak szervezéssel foglalkoznak, hanem jut idejük rendszerezésre, az összegyűjtött anyag feldolgozására is. Így született meg a „Vajdasági Múzeumok Munkája”, amely

évente egyszer lát napvilágot, és tükörképe az év folyamán elért eredményeknek.

A „Vajdasági Múzeumok Munkája”-nak második száma háromszáz oldal terjedelemben jelent meg és technikai kivitelében igazán kifogástalan.

Rájkó Veszelinovics, a pancsevói múzeum igazgatója Vajdaság X–XII századán dolgozik. Erről beszél az „Őszerb települések Mosorinnál, a Bácskában” című írásában is. Tanulmányában régészeti, történelmi és nyelvészeti anyaggal bizonyítja, hogy a szláv törzsek Pannóniában nagy hatással voltak a IX. században itt letelepült magyarokra. Kétségtelen, hogy e tanulmány szerzője jól ismeri nemcsak a vajdasági régészeti és történelmi anyagot, de a forrásműveket is, mégse sikerült egészében megvilágítania ezt a problematikát.

Dr. Bránkó Gavella „Hozzászólás a pannón keramika népi és időrendi problematikájához” című tanulmányában joggal száll szembe Suhárt német tudóssal. Suhárt ugyanis alaptalanul és tárgyi bizonyítékok nélkül védi azt a tézist, hogy a pannón keramika elsődleges hordozója a Szomnán néven ismert német törzs. Gavella vele szemben azt állítja, hogy mivel a pannón keramika voltaképp változata a luzsikai keramikának, világos, hogy első hordozói az illírek.

A művészettörténetet és építészetet ebben a számban Manó Zizsi képviseli „Adalék Aracsza tanulmányozásához” című írásával. Aracsza valamikor a benedekiek kolostora volt. Amint a bevezetőből megtudjuk, Aracsot azért tanulmányozzák most, mert az aracsi kolostornál is régebbi keletű egyházi építészeti nyomára vélnek bukkanni. Nagy

Sándor Manó Zizsivel szemben Aracsza történelmi multját tárja az olvasó elé.

Dr. Milenkó Filipovics egy régi szerb népi ruhadarab nevének keletkezését magyarázza és az idők folyamán betöltött szerepéről ír. Ennek a népi ruhadarabnak a XIX. század második felében érdekes hatóereje volt. Ugyanis a szerb ifjúság nemzeti romantikus hangulat megteremtésére próbálta felhasználni, épúgy mint — ahogy azt Dr. Filipovics állítja — a magyar nemesség a népi elemekből konstruált atillát.

Igen értékesek a régészeti ásatások eredményeiről adott jelentések is. A legkielégítőbb jegyzetet Dr. Mirkó Sulman és Rásztkó Rasajszki adták.

A néprajzi mellékletek közül érdemes megemlíteni a „Legújabb települők a bánáti Mramor faluban” című tanulmányt.

BÓNA JÚLIA

GEORGES ROUAULT

BOHEM ARCKEPE (olaj)

Georges Rouault

Rouault egyedülálló jelenség a modern művészetben. Az a szomorúságig menő mély komolyság, amellyel a modern kapitalizmus kitaszítottjainak embertelen sorsát szemléli, az erkölcsi szépség elkésett dicséretét nyújtja egy nagyszerű művészetben keresztül.

A XIX. század végén és a XX. század elején a keresztény kultusz erősödött Franciaországban mint visszahatás a haladó társadalmi erőkre. Ez a történelmi jelenség adja Rouault művészetének a háttérét és művészetén keresztül egy elkésett világnézet hozza szép virágait. Kétezer év késéssel valósította meg azt a művészetet, amit az őskeresztény vagy barbár-kereszténység nem tudott megvalósítani. A föltevés helyességét nem zárja ki az a tény, hogy Rouault az imperializmus idejében él, nem pedig a főbomló rabszolgarendszerben, mert Rouault élményeit társadalmilag nem kokretizálta, hanem megmaradt a vallási élménynél.

Rouault-nak a párizsi Modern Művészetek Múzeumában van egy képe, amely őskeresztény tájat ábrázol. Zöld vizeken elszórt szigetek és az előtérben csónakon nő ül, akinek a feje kendővel van bekötve és egy férfi evez. Szuggesztív hatású a kép, amely irreális melankólikus optimizmusával megragad. Talán a melankólia a földi élet átmeneti voltában gyökerezik, az optimizmusa abból a föltevésből következhet, hogy többet nyer az ember a halállal, mint veszít. Minél hamarabb elhagyni a porhüvelyt, amely a lelket a bűnökre hajlamos test börtönében zárva tartja. Hősiesebb magatartásnál a halálfélelem teljes hiánya jelentkezik. Az őskeresztény hős a vértanúságot sóvárogja, hogy mihamarabb isten közelségébe jusson a lélek. Lélektanilag érthetővé válik a dolog, ha a rabszolgák és a szegények elnyomott helyzetére gondolunk, akik az őskeresztény gyülekezeteket alkották. Ekkor még nem létezett papi hierarchia, még nem sajátította ki a kereszténységet a hivatásos papság. Rouault ma is az elnyomottak nyomorúságát látja és nem keresi annak társadalmi okait, viszont ezen a ponton keresztül kapcsolja össze őskeresztény élményét korunkkal, a modern kapitalizmussal.

Ezt a művészetet az egyház nem ismeri el, mint keresztény művészetet, mert Rouault nem fest angyalokat, mint Fra Angelico és madonnákat, amelyek a győzelmes egyház kellékterébe tartoznak. Rouault művészetéből hiányzik a dísz, dicsőség és fényűzés, az egyház viszont nem mondhat le a fényűzésről, és nem térhet vissza az alázat és szegénység világába.

Rouault 1871-ben, a Párisi kommun évében született és üvegfestők mellett dolgozott a katedrálisokban és közben az akadémiai képesítést is megszerezte. A középkori üvegfestmények nagy hatással voltak rá mély tűzükkel,

amelyek mély érzéseinek hiteles eszközeivé váltak.

Szakított mindennel, ami hazug és hamis. Művészete elítéli a mesterkelt világot. Az emberiség nagy általános fájdalommal együttérez, de ezt a fájdalmat általánosítja. Szakított az akadémiai modorral, a »befejezett« ünnepléses megható szépséggel, finom kontúrokkal, olvadékony átmenetekkel, a tér illúziójával. A régi művészetnek ezeket a kellékeit hazugnak érezte, a bűnös és hazug világ hiú, üres művészetének lombtárába utalta. Az addigi festészetnek minden szabályát elvetette és primitív eszközökkel teremtett meg egy világnézetéhez szabott festészetet.

Témaköre az általános fájdalom a világ gonoszsága fölött, az együttérző részvét a szenvedőkkel és a kitaszítottakkal. Nem keresi társadalmi gyökereit a fájdalom érzésének, ezért nem különbözteti meg társadalmi minőségük szerint a »bajokat« a születés és elmúlás fájdalmaira, ami a szocialista humanizmushoz vezetné, hanem megmarad az általános fájdalomnál, ami metafizikai, vallási állásfoglaláshoz vezet. Kedveli a bohócokat, akik színes öltözködésükön a könnyelmű élet vidám jeleit hordják és szánalmatébresztő ellentétben van szomorú életükkel. Ezeknek adja szívének minden szeretetét. Az erkölcsi szépnek oly bő forrását véli fölfedezni a szegények, társadalmilag lecsúszottak, bohócok, prostituáltak életében, hogy értük lemond a világ minden örömről, az egészségről, a fizikai szépségről. A sebesült bohóc című kompozíciója a Modern Művészetek Múzeumában a végtelen szomorúságot jelenti meg. A sebesült bohócot két társa gyámolítja vezeti. A kép tartalma a mély emberi együttérzés a fájdalomban, amely együttérzés átfogja és összekovácsolja a sanyarú sorsban élő embereket.

Rouault arcképeket is festett, bohócokat, Krisztusfejeket, prostituáltak, kispolgárok arcképeit. (Munkás nála nem szerepel!). Ezeknek az arcképeknek a szomorúságát a szemekben ülő komoly tekinteten felül a hosszú orr is fokozza, amely párhuzamosan kíséri az arc domborodó síkját. Általában az orr anatómiája folytán az emberi arcból előre ugrik és bizonyos ellentétes mozgást fejez ki, amely akaratosabb, ellenszegülő plasztikai érték, ez nem felel meg mindenkori Rouault szomorú, fájdalmas elképzelésének, ezért megnyújtja bohócai arcát és orrát.

A »Táncosnő«, a »Pár«, a »Le Faubour« című képek kék és fekete színekre épített komorúságukkal a kapitalista nagyvárosi élet gyomrának fekélyeit tárja föl súlyos drámai hangszereléssel. A nagy »tintafojtók«, a telített lélek jelei, akiknek a torját keserűség fojtogatja, de sohasem lázadnak föl az élet mázsás terhe ellen. A Le Faubourg külvárosi proletárnegyed

bérházának összevont-szemöldökű és vádoló-tekintetű ablakai szinte egylítettéreznek a szenvedő emberrel. Minden tárgy egy közös érzésbe kapcsolódik az emberrel és homogén egységet alkot. A táncosnő kenyérkereseti gondoktól eltorzított »bájai« leleplezik a pénzen vásárolt szerelem minden sivárságát és előli a szemlélőben a szerelmi gerjedelem utolsó csíráját is. Itt látjuk, hogy Rouault ellensége a fizikai szépségnek és érzéseinek nagyhőfokú olvasztójában megsemmisül minden hiúság, akadémikus szépség, becsvágy, és kitűnik a szorgalmas »becsületes« élet által összegyűjtött javak hiábavalósága, mert itt kell hagyni az életet, mint a középkori püspöknek, akit a halál elragad.

Kifejező eszközeiben keresetlen; primitív, festőileg »műveletlen«, »barbár« eszközökkel fejezi ki mély érzéseit, amelyek szuggesztív erejüknel fogva páratlanok. Széles fekete kontúrokkal átszeli a tiszta világosszínű síkokat és olyanok mint a mostoha élet ostorcsapásai a lágy méléző hangulatban.

Az erkölcsi szépség e nagy festője, aki teljes ellentétben áll a fizikai szépség kultuszával, bizonyos mértékben példaként szolgálhat a ma művészeinek az erkölcsi szépség eltökélt kutatásában, akiknek a főadatuk egy mában gyökerező mély humanizmus művészi formáinak a föltárása lesz.

ACS JÓZSEF

Csak ez változatlan

*Minden-minden, ami körülöttem él:
jó barát, az élet, a világ,
házunk előtt a nagy vén eperfa
a dús tavasz, a legforróbb nyár.*

*Ereimben a vér, ajkomon a hang,
a csendesen hullámzó tiszta patak,
rigók dala fenn a májusfákon
folyóvizekben az uszkáló halak,*

*virító rózsá, és a komor éj,
táncát, ha járja az ütemes láb —
sorjában ez mind meg-megváltozik,
csak ez változatlan — szívemben a vágy.*

1953

MÁCSAY ISTVÁN

Ahogy Franciaországból látom a HID-at

Ami a HID tartalmát illeti, nagyon érdekesnek tartom elsősorban a lap kritikai rovatát. Bori Imre cikkei egészen kitűnőek, Sartre művét meglepően igaz prespektívába helyezi. Bori Imre emberi sikra állítja Sartre művét és erre az álláspontra csak igen kevés francia kritikus helyezkedik. François Mauriac, Sartre nagy ellenfelének álláspontja áll a legközelebb a Hid kritikusa véleményéhez, de Mauriac katolikus író és katolikus világnézeti síkról ítél.

A francia kritikusok egyébként megegyeznek abban, hogy Sartre inkább nagy író mint nagy filozófus. Társadalomkritikája annak a kissé sértődött francia álláspontnak kifejezése, mely egyforma hévvel bírálja a sztalinizmust, az amerikai faji előítéleteket és az egyház magatartását. A nagyhatalmi pozícióját elvesztett francia polgárság sokáig azt hitte, hogy hid lehet a két világ között. Véleményem szerint a francia értelmiség a háború után radikális változást remélt, egyrészt a kommunista párttól másrészt De Gaulle szerezésétől. Mindkét reményben csalózkodtak és ez vezetett az „utálat”-hoz.

Sartre hite az Aragonnal való kibékülés után nagyrészt elveszett, és a „Les Temps Modernes” példányszáma 15.000-ről 3.000-re csökkent.

A prózai részben elsősorban Sinkó Ervinnél kell megemlékezni, akinek Oroszországi Naplóját minden hónapban nagy érdeklődéssel várom. Egyrészt azért, mert kitűnő író rendkívül érdekes műve, másrészt, mert annyi kétes hitelű beszámoló után végre egy szavahihető becsületes szemtanú írása, akitől választ várok saját égető kérdéseimre.

A novellák és a szindarabok nivóju változó: az embernek az az érzése, hogy egy forrongó és útját kereső irodalommal áll szemben. A Magyarországon megjelenő propaganda-irodalom és az emigráció talajtalan és gyakran szolgálai írásai után engem elsősorban ez a stíluskeresés ragadott meg. Az utolsó számban nagyon tetszett Majtényi Mihály novellája, a Zsak Konfino-fordítás, Csépe Imre és Fehér Ferenc versei. A fiatal költők versei is érdekesek. A HID új kivitelét nagyon jónak találom.

NYÍRI ÉVA (Paris)

Utóhullámok a HID körül

A »Híd« körül felvert és visszaverődött hullámok újabb hullámokat vertek fel.

Hála és köszönet illeti meg a Dolgozók szerkesztőségét hídorkszakalkotó lépéséért, hogy megkérdezte olvasói véleményét a »Híd«-ról, mert ennek nyomán — immár a Dolgozók szerény keretein túlmenően — három sajtóorgánium hasábjain ismerkedik az irodalmár az olvasóval és az olvasó az írástudókkal. Kölcsonös csodálkozás. Hát ilyenek vagyunk? Így látnak bennünket mások? Hogy mi ezt nem tudtuk! Mert az egyre szélesedő vitából már eddig is sok minden kiderült, ha nem is minden. Először is kiderült, hogy én nem a Híd népes olvasótáborának egy tagja vagyok, hanem maga »Az Olvasó«. Mert én vagyok a fehér holló, aki asszony létemre elolvasom a Hídat, sőt nemcsak azt, hanem még azokat a könyveket is, amelyekről a »Híd« ír! Bevalljam-e ezek után, hogy még olyan könyveket is elolvasok, amelyekről a Híd nem írt. Asszony létemre! Amennyire elismerő és rámnézve, épp annyira kevésbé megtisztelő Vajdaság nőtársadalmára vonatkoztatva. Kiderült a vitából az is, hogy én — egy vajdasági orvosnő — valahonnan messziről és kívülről szemlélem az egész

dolgot. Hát itt tényleg korigálnom kell valamit, mivel első felszólalásomban elfelejtettem előrebocsátani, hogy nem vagyok vajdasági. Hat évvel ezelőtt szegődtem ide bacillusvadásznak és azóta van alkalmam figyelemmel kísérni a vajdasági irodalmi életet, és ismerkedni a jugoszláv irodalommal. Szemléletem ezért nem azonos, és nem is lehet azonos a vajdasági szemlélettel. Mindemellett nem érzem magam kívülről állónak, hanem csak olyasvalahogyan, mint amikor valaki benyit egy szobába és kissé más-milyennek érzi a levegőt, mint azok, akik benne ülnek. Foglalkozásom is bizonyos speciális szemléletet kölcsönöz és tudom, hogy az orvoson mindig érezhető valami szag, amit ő maga nem érez.

Amióta itt élek Jugoszláviában, láttam egyet mást felépülni. Az irodalmat a szocialista szemlémi építkezés formai eszközének, a Hídat pedig annak vajdasági kulcsobjektumának tartottam. A vitából kiderült az is, hogy alaposan elvetettem a súlykot fontoskodással, hiszen az hogy »irodalmi nyelv« már elavult fogalom, mert az »új ének az utca hangja«. De be kell vallanom, hogy én nemcsak a Híd pillérei körül szoktam lábatlankodni, hanem belesandítok néha

a Letopisz-be meg a Luminá-ba is, és a Sztrazslovába is nézegettem addig, amíg a vajdasági magas csecsemőhalandóság el nem vitte. De akárhogy meresztgettem a szememet és hegyeztem a fületem, ezekben nem hallottam az utca hangját az utca nyelvén megszólalni. Sőt mint-ha olyasvalamit láttam volna, hogy a Matica Szrpszka ankétot hirdetett a jugoszláv irodalmi nyelv korszerű megreformálására és ehhez 114 hivatásos írástudót kért fel hozzászólásra. S míg ők holmi igenévi végződéseken és betűk ékezeteln szöszmötölnek, ugyanakkor megjelenik a színen a »notredame-i toronyőr« és tekintélye egész súlyával meghúzza a lélekharangot a vajdasági magyar irodalom fölött, amely »kvázi« nincs, mert ami volt; az sem az volt. Kezdem kényelmetlenül érezni magam azzal az érzéssel, hogy mégse volt szép tőlem egy halottat sárral dobálni. Még inkább belezavarodtam a dologba, amikor olvastam a Dolgozóknak, hogy Kulán a Pobodában egy bizonyos Baracskaht leváltottak, mert gyakran szidta a munkások anyját. Pedig ő csak Bálint István Petőfi idézetét használta, amivel bizonyára jóhiszeműen a termelékenységét akarta fokozni mint brigádvezető. Vagy esetleg a munkások szocialista öntudatát akarta emelni?

Akkor is csóváltam a fejemet, amikor az én munkahelyemen egy ápolónőt fegyelmiileg megbüntettek, mivelhogy az apjaistenit emlegette a betegnek, aki éjszakai nyugodalmát megzavarta. Hiszen ezek csak röpke szavak, nem maradandó kordokumentumok. A Szakszervezet is jobban meg kellene, hogy gondolja a dolgot, amikor — ex cathedra — »csúnya, izléstelen és éltélendő, meg durva, sértő és hazánk polgáraihoz semmiesetre sem illő«-nek bélyegez a magyar irodalmi tanács által fémmjelzett zamatos népi kifejezéseket. Most nem tudom, kinek higgyek? Ki illetékes annak eldöntésére, hogy ezek az ifjúságra nevelőn és izlésfejlesztőn hatnak-e? Csak abban vagyok biztos, hogy a betű, a könyv mindenképen hat. Akkor is, ha nem tankönyv és nem illemkönyv. Sőt annál inkább, minél kevésbé az.

S most amikor már így szépen megint áttüzesedett tolongó gondolataim vulkánikus erupciójától, betoppan — mint deus ex machina — az újságos-bácsi a Híd legújabb, 1954 januári számával (»Ima članak za Vas!«). Letettem a tollat.

A poraiból 5 év alatt immár másodszor megéledett Phoenix-et azzal a megilletődéssel és elfogódottsággal vettem kézbe, amelyet szereltek érezni akkor, amikor új olvasnivalót veszek a kezembe, s amelyet a többi könyvbőlondok is bizonyára jól ismernek. Hát ez is lehetséges? Hát mégis megértem, mégis kibőjtöltem? Végre!

Mert ez az új Híd nemcsak a nekem címzett lapon szól hozzám, hanem a többin is. Szélesebb és színesebb ez a Híd nemcsak külalakjában, hanem tartalmában is. Nem tudom, hogy az új hídépítők kollektívája kit választott palatánának, de a keznyoma jól meglátszik a művön. Milyen ügyes ötlet volt pl. Sinkó hőmpolygó árjának sodrába beleágyazni ifjú szigeteket, amelyekben az ember megkapaszkodhatik egy pillanatra, hogy kifújja magát két folyamszakasz közt. Jólesően pihen meg a szem és a

lélek is e verssorokon, amelyekről — nem visszafelé, hanem előre, a sodrás irányába nézve — egy szebb, egészségesebb és naposabb jövő körvonalai sejtethők. Bennük megtaláltam a vigasztalást, amit kerestem a bácskai barna bú és fehér bánat, és szemfödélvarrák ellen.

Elmondjam-e, hogy milyen közel hozta hozzám Antics Miroszlávot az az egy szó, hogy mokriani fiú? A poemát olvasva magam előtt láttam azt a tájat, amelyen gyermekkorom legszebb vakációt töltöttem egy Mokriinnal szomszédos kisközségben. Elmondjam-e (vagy vajdaságiasan »el-e mondjam«), hogy a »Kézek« olvasásakor valami olyat éreztem, mint a gyermek, aki a karácsonyfa alatt megtalálja azt a titkos vágyát, amelyet kimondani sem mert vagy nem tudott? Hogy a Hangya-rajok már nemcsak fogalmat, hanem illúziót is nyújtanak a művészről, kiegészítve művészete méltatásával? Nem lehet mindent felsorolni, de ez a Híd mintha egy kicsit mágnese is lenne. Az ember leteszi, de újból fel kell vennie. S ha felmérjük, hogy az egész 56 oldalas számban mindössze egy szál »kutyaistenit« szerénykedik a jó öreg rabjai rosseb és egy egészen szimpla és jelentéktelen fene társaságában, ennyit még egy minden-áron szépetkereső jöttment is elviselhet. Annál is inkább mert szegény Bige Jóska többet is elviselt egy foglárörmestertől. Majtényi az »édes emlékezet« szomorúcsás derűjével vonja be az elmúlt bajokat, az ő multbanézése nem a sajtó sebek felkavargatása és nem exhumált csontokon való rágódás. Hogy én ezt csak most vettem észre? Nem. Hamarább is észrevettem, csak nem a Hídban. Ő is hiányzott, nemcsak Herceg. De hamarabb lehetett őt a Letopisz-ban megtalálni (éppúgy mint azt, hogy Ács József rajztanár Zentán), mert a régi Hídban ilyen kicsire nem néztek.

Ezek után következik a csomó, amit az új Híd kilátója tövében a kákán találtam. A Kilátón át Kafka könyvét egyenesen a világrube vetítve látom, és nem tudom, hogy gyalog vagy úrhajón induljak-e el, ha meg akarnám venni? Nem tűnik ki, hogy hol, milyen nyelven jelent meg. Lehet, hogy ez nem a kritikai rovatba tartozik, de valahova azért mégis be kellett volna tenni.

Ha az új Hídnek volna egy »Kérdezz-feleljünk« rovata, megkérdezném: Hogy a színpadi melléklet Tömörkény novellájának dramatizálása magának a szerzőnek eredeti változata-e a téma fölött, avagy a vajdasági dramatizáló pályázat egyik gyümölcse? Ez nem tűnik ki a címlapból: Van-e olyan széles ez a híd, hogy Petkovics Kálmán is elérne rajta? A jelenben lüktető élethez talán senki se nyúl olyan bátran és kifényesített tollal, mint ő, de a Hídban még egy akkora karcolatával sem találkoztam, mint Léval Endréé a mostaniban. Riporter nem való a Hídba? Tudom, de azért... nekem úgy tűnik, mintha egy kicsit író is volna. Igaz, hogy én ezt nem tudom felmérni a nem vajdasági szememmel. Még nagyon sok kérdés maradt felelet nélkül. Azokról máskor, vagy más helyen. Mert a Híd-vitát ezzel nem tekintem berekesztettnek. Folytassuk, folytatom, mert letettem a garast.

G. Dr. Czinner Anna

Az újköntösi HID

Mindig érdeklődéssel és némi szorongással várom a Hid egy-egy számát. Amikor a posta kikézbcsíti a már olyan jól ismert borítékban a folyóiratot, felbontása mindig ahhoz az érzéshez hasonlót kelt bennem, amelyet csak az a szerelmes érezhet, aki szerelmének levelét nyitja ki. A szerelmes ember azonban nem mindig elégedett a levéllel, mert nagyon sokszor — talán elfogultsága miatt — úgy érzi, hogy őszinte ragaszkodását nem viszonzozzák eléggé.

A Hid legutóbbi „levelének”, januári számának felbontásakor nem éreztem semmi ehhez hasonlót. Most állapíthattam meg a legnagyobb meggyőződéssel, hogy a Hid mennyire együtt él kicsiny, de hűséges olvasó-táborával.

Hogy mi hatott rám kellemesen, mi váltotta ki belőlem ezt a meggyőződést?

Már maga az új köntös, az új külalak, az új forma is. De ezentúl új, esztétikailag na-

gyobb és irodalmibb igényű szelleme és tartalma is elismerést és örömet keltett.

Mint Hid-olvasó most csak egy dologra szeretném felhívni a szerkesztőség figyelmét. Arra, hogy szerencsésebbnek tartanám azt a megoldást, ha a társadalmi vonatkozású írások rövidebbek, egyetlen számban lekölzölhetők lennének. Vonatkozzon azonban ez a többi íásra is, mert azt hiszem, hogy a folytatásos regény ma már nem tarthat igényt szélesebbkörű érdeklődésre. Különösen akkor nem, ha a folytatás egy hónap múlva következik.

Ettől a fogyatékoságtól eltekintve azonban mindenben tetszett az új köntösben megjelenő Hid, és hiszem, hogy az elkövetkező számok majd ennek az új formának megfelelően minden irodalmi ízlést és követelményt kielégítenek.

T. H. P. Zenta

A HID Szerkesztőségének

Kedves HID-szerkesztőség!

Mostanában mind több szó esik arról, hogy az olvasó véleményével ritkán találkozunk a sajtóban. Valóban az olvasók nemigen mondanak véleményét a vajdasági írók műveiről, nem szólnak hozzá az irodalmi kérdésekhez, vagy esetleg a Testvériség-Egység kiadvállalat kiadványaihoz. Ennek okát talán a következőképpen lehetne magyarázni.

Az olvasót véleménynyilvánításban egyéni ízlése vezeti, nem pedig kritikai irányelv. S így bírálata nem mindig és mindenben helyes, sőt néha kritikaellenes, hiszen ehhez nagyobb irodalmi műveltség szükséges. Véleményét tehát semmiesetre sem vehetjük a szó szoros értelmében vett kritikának, hanem csak olvasói véleménynek, ez pedig annyiféle, ahány olvasó van. Sajnos, egyes írók és kritikusok ezt nem veszik figyelembe. S amikor az olvasó megszólal, azonnal a fejére koppantanak és jól lebunkózzák. (Élő példa erre dr. Czimmer Anna). Így aztán az olvasó inkább hallgat.

Bizony, én is sokáig latolgattam magamban, hogy az olvasó jogán érdemes lesz-e levelet írnom a HID szerkesztőségéhez az említett kérdésekkel és folyóiratával kapcsolatban. Már elhatároztam, hogy lemondok tervemről. Amikor azonban a »7 nap«-ban elolvastam Majtényi Mihály »Hozzászólás a kiadványokról« c. írását, ismét kedvet kaptam a levélíráshoz. Mihály-bácsi egyebek között ezt írta: »Bennünket, írókat nagyon is érdekel az olvasó véleménye: szeretnénk szemtől-szembe kerülni vele, hallani a véleményét, hiszen alkotásunk és aktivitásunk öhozá kapcsolódik«. Ezek után elhatároztam magam levelem megírására. Megírom, ha tudják meg a vajdasági magyar írók, hogyan vélekedik róluk egy olvasó.

Vajdasági magyar irodalmunk az utóbbi időben szépen terebélyesedik. Nap-nap után — mondhatni — új, értékes könyvek jelennek meg, s e mellett irodalmi életünk igen élénk és mozgalmas. Különösen a könyvkiadás és a HID körül folynak éles viták. Engem is tulajdonképpen a HID múlt év decemberi számában megjelent Disputa készített e levél megírására. Szinte jóleső érzéssel lélekztem fel, amikor elolvastam az Irodalmi Tanács levelét. Igen helyesen járt el, hogy nem fogadta el Szirmai Károly Benőtte a fű c. kiadásra szánt novelláskötetét. Hiszen Váharban c. kötete is még mindig magas példányszámban hever a raktárban. Véleményem szerint az írónak ez a kötete nem jelentett volna egy újabb lépést előre irodalmunkban, nem gazdagította volna, hanem csupán a paragon heverő porosodó könyvek tömkelegét gyarapította volna, ezekből pedig már van jócskán a raktárban. Kritikusainknak ezt a kritériumot már 5—6 évvel ezelőtt kellett volna alkalmazniok. Ez esetben Quasimodó-Braun István sem írta volna meg Könyvek paragon c. írását a »7 nap«-ban. Már éppen ideje, hogy kiadványaink helyes irányba terelődjenek. (Itt nemcsak a vajdasági magyar írók műveire gondolok).

Ami Szirmai Károly novelláit illeti, őszintén szólva, engem nem bíráncselnek le. Lenyűgöző novellát, sajnós, még nem olvastam tőle, pedig szeretnék. A HID-ban, napi- és hetilapban közölt novelláit mindig megpróbáltam elolvasni, de sajnós nem minden esetben jutottam a végére. Főleg múltból merített tárgya nem tudja lekötöni figyelmem. Témái unalmasak, távol állnak tőlem és nem érdekesek. Dr. Czimmer Anna nem szereti, hogy írásában többiben szert alakokat szerepeltet. Ezzel én is

egyezem, csak nem olyan formában mint ő. Az tény, hogy Vajdaságban több testvérünkkel együtt élünk, együtt építjük szocialista hazánkat s nem vagyunk elszigetelve. Tehát, ha a valóságban együtt vagyunk, akkor legyünk együtt Szirmai novelláiban is. Szerb és magyar alakjait szerepeltesse együtt, ne pedig külön.

Természetesen ez most nem azt jelenti, hogy Szirmai Károlyt többé ne hagyjuk szóhoz jutni. Sőt ellenkezőleg, kívánom, hogy a jövőben írjon néhány kötetre való jó novellát, témáit a mából merítve, s nyújtsa be az Irodalmi Tanácsnak elbírálásra. Bizonyára azok között is akad majd jónéhány értékes írás, mint a Benótte a fű c. kötetében, s akkor majd megjelenhet egy jó Szirmai novelláskötet, s ezt mi, olvasók, talán majd szívesen vesszük kezünkbe. Valahogy úgy tűnik, hogy egyes írók eddig a könyvkiadónak írtak. Hát szeretném, ha ezentúl nekünk, olvasóknak írnának. Ne a múltat, hanem mai valóságunkat ábrázolják, mert bennünket főleg ez érdekelt. Íróként inkább minden ötödik vagy hatodik évben legyen egy-egy értékes kötet, mint minden második-harmadikban egy porosodásra ítélt, gyenge, silány, kétes-értékű kötetecske. A kiadó a minőségre fektesse a fősúlyt, ne pedig a mennyiségre. Kritikusaink jól válogassák meg a kiadásra szánt műveket. Hiszen vajdasági magyar irodalmunk csak így gazdagodhat valójában értékes művekkel. A könyvkiadóvállalat is vegye tekintetbe, hogy gyenge irodalmi mű ne kerüljön az olvasó kezébe. Ha értékes műveket ad ki, akkor lesz olvasótábor is.

— Itt be kell vallanom, hogy köztünk, olvasók között, vannak, akik fentről lefelé tekintenek vajdasági irodalmunkra: mondván — ha jó verset akarok olvasni, előveszem József Attilát, vagy Adyt; vagy ha regényt, akkor Móriczot, Mikszáthot. Véleményem szerint ez nem helyes. Irodalmunkat nem lehet a magyar irodalom mellé állítani, mint ahogy azt sem lehet a világ-irodalommal egy síkra helyezni. Nagyon természetes, hogy egyik a másik mellett eltörpül. Irodalmunkat vajdasági szemszögből kell vizsgálnunk. Ezzel azt akarom mondani, hogy a vajdasági írókat ne hasonlítsuk a magyar irodalom kiemelkedő egyéniségeihez, hanem értékeljük őket egymás között.

Még néhány szót az írókról. — Már régebben észrevettem, hogy íróink nevét, amikor irodalmi estet tartanak, a sajtótermékek ABC sorrendben közlik. Ezen több ízben megütköztem, és egy alkalommal Galamb Jánost megkérdeztem, miért van ez így. Erre azt válaszolta, hogy nem lehet máskép, mert akkor egyesek megsértődnek. Nem szóltam semmit, csak hallgattam és gondolkodtam az írói öntudaton. Hát kérem, én nem ABC-zek, én egyeseket kiragadok az ABC-ből. Kiragadom azokat, akik irodalmi munkásságukkal már belevésték nevüket a vajdasági magyar irodalomba. Nem akarok ranglistát felállítani, csak megemlítem azokat, akiket Vajdaság legtehetségesebb íróinak és költőinek tekintek, akik írásait legjobban szeretem olvasni. Ezek: Majtényi Mihály, Herceg János, Gál László, Fehér Ferenc, Ács Károly és Csépe Imre. Másik olvasó természetesen másképp sorolná fel őket, talán így: Herceg, Majtényi, Gál, Ács, Fehér, Csépe. Bizonyára akadna, aki Gállal és Csépevel kezdené. Különben tisztán egyéni ízlés, hogy egy olvasónak ki a kedvenc írója vagy költője.*) A fiatalok közül sze-

retem a két Németh Istvánt, Petkovics Kálmánt és Major Nándort, mert írásuk úgyszólván minden sorában a mát látom, mai szocialista valóságunk fejlődését. En a vajdasági írókat mai életünk ábrázolására kérem nem pedig szép szavakkal való lírai ömlengésre.

Nemcsak HÍD-olvasó vagyok, hanem tagja vagyok a Könyvbarátok Körének is. Vásárolok is. Szeretem a jó könyveket. Már nagyon várom 'Ernst Hemingway: »Akit a haragok elsíratnak« c. regényét, de alig várom ám Ady Endre verseskötetét is, és a többieket is. De úgylátszik, ezeknek nagy utat kell megtenniük, amíg eljutnak az olvasó kezébe.

A Testvériség-Egység kiadóvállalat ezévi tervéhez már nem szólok hozzá, hiszen már megvitatták, inkább a könyvek technikai kiadásáról mondok néhány szót. Nagyon szeretném, ha a kiadóvállalat az értékesebb könyvek egy részét keménykötésben is megjelentetné, minden nagyobb regényből legalább 500-at, ha többet nem. Tudom, hogy egy-egy könyv kiadása sokba kerül s bekötve még drágább lenne. A vállalatnak azonban tekintetbe kellene vennie, hogy vannak könyvbarátok, akik a jó könyvet nem azért veszik meg, hogy néhányszori elővásás után salátákban álljon könyvespolcukon, s később onnan lekerülve, valamelyik antikváriumban hányódjon, ment ez is előfordul. Valljuk meg őszintén, hogy a könyveket igen gyengén fűzik össze, s hamar szétesnek. Továbbá, amikor megjelent József Attila életműve, nem mondhatom, hogy el voltam tőle ragadtatva. Igen szürke köntöst kaptam, pedig nem volt ő olyan szürke költő. Még a fényképe sincs a kötetben, csak a borítólapon, az pedig hamar szétmálik. Remélem, hogy Ady Endre verseskötetét izlősebb kiadásban kapjuk. A kiadóvállalat már ezideig igen sok könyvet adott ki, azonban még egyszer sem történt meg, hogy a könyv címét, vagy írója nevét pirosbetűvel nyomták volna.

Itt megemlítem Sinkó Ervin Optimisták c. regényét is. Amikor kezembe veszem, mindig úgy érzem, hogy ha egyszerűbb, szabatosabb lenne, érdeklődéssel olvasnám, mert Sinkó mondanivalója érdekelt.

S végül hadd mondjam el véleményem a HÍD-ról is.

Az utóbbi időben olvasói körökben — de a sajtóban is — folyóiratunkat mindjobban támadják. Egyes olvasók véleménye szerint a szerkesztőbizottságnak jobban kellene szerkesztenie. Jobban meg kellene válogatnia a beküldött írásokat, vagyis értékesebbeket kellene közölnie. Lehet, hogy ezeknek igazuk van. Én azonban nem egyezem velük. A szerkesztőbizottság bizonyára jól megválogatja a beérkezett írásokat, mielőtt közölné. Feltehetőleg, hogy nemigen van mában válogatnia. Íróink talán kevés jó írást küldenek, s így kénytelen a gyengébb fajsúlyú írásokat is közölni. Nem akarom védeni a szerkesztőbizottságot, de szeretném látni azt a szerkesztőt, aki gyenge írásokból nívós, értékes folyóiratot csinál.

Vajdasági szemszögből nézve, én a HÍD-dal meg vagyok elégedve, bár — hangsúlyozom — jobb is lehetne, és hiszem, hogy lesz is. Az újabb köntösben megjelent januári szám már egészen jó lenne, ha Sinkó Ervin Egy regény regénye c. írása nem foglalná el benne kétfenc

*) Egyéni vélemény, amely alighanem kisebbben marad. Számos olvasó közölte velünk ugyanis, hogy Sinkó Ervin írásának éppen az újabb fejezetei a legértékesebbek, legizgalmasabbak. (A szerkesztőség).

*) Ellentmondás, amely éppen a semleges ABC-sorrendet igazolja (A szerkesztőség).

oldalt. Őszintén mondom, kezdetben nagy érdeklődéssel olvastam, az utóbbi folytatások azonban már unalmasak számomra.

Véleményem szerint az elvont, nehéztartalmú elméleti cikkeket, fejtegetéseket nem szó szerinti fordításban kellene közölni, mert az átlagolvasó nem érti meg őket. Egyszerűbb stílusban kellene őket feldolgozni. En a HÍD-ban egyébként legjobban szeretem a vitát. Abban mindig találok valami érdekeset. Utána a jó novellákat olvasom el. Különösen szeretem Németi István novelláit, témájuknál fogva. Quasimodó-Braun István, Debreczeni József és Szirmai Károly elbeszéléseit csak üres szabadidőmben lapozgatom át. Írásaik távolállnak tőlem. Nagy érdeklődéssel olvasom Gál László írásait is. Érdekelnek a könyv- és színikritikák is.

Meg kell említenem, hogy a folyóiratnak kevés olvasóközönsége van. Ennek a gyenge terjesztés az oka. Jobban kellene terjeszteni. Sajnos, a noviszádi tanárképző főiskola magyar hallgatói is alig érdeklődnek iránta, még a leendő magyar-tanárok sem. A mintegy 30 magyar nyelvszakos hallgató közül alig akad öt-hat, aki vásárolja és olvassa, pedig állítólag irodalom-tanárok lesznek. Véleményem szerint jobban kellene érdeklődniök a Híd iránt, még akkor is, ha vajdasági irodalomról van szó.

Ügylátszik, közülük egyesek csak botcsinálta tanárok lesznek.

A szerkesztőbizottságot arra kérem, hogy különféle írásokkal tegye minél változatosabbá a folyóiratot. Stílusát egy fokkal szállítsa lejjebb, hogy közelebb kerüljön az átlagolvasóhoz. Az írók, kritikusok írjanak egyszerűbb stílusban, tömören. Hiszen nem az a cél, hogy minél jobban eltávolodjunk az olvasótól, hanem, hogy minél közelebb kerüljünk hozzá. Így majd növekedik az olvasótábor is. Véleményem szerint jó lenne, ha írnanak a filmről is mint művészetről. Az olvasókat bizonyára érdekli a film technikai oldala is, például, hogy hogyan készül egy rajzfilm. Érdekes lenne ismertetni a film történetét a némafilmtől egészen a háromdimenziós filmig. Egy-egy komoly filmről lehetne bírálatot is adni, bemutatni a társadalmat, azt a kort, melyben a film lejátsszódik.

Kívánom, hogy az új köntösben megjelenő HÍD új tartalommal, új előfizetőket gyűjtsön maga köré, és minél többen megszeressék.

Író! — Ime, szemtől-szembe kerültél az olvasóval, hallottad véleményét. De ne feledd el, hogy ez csak egy olvasó véleménye.

Újvidék, 1954. február. Szívélyes üdvözzel:
PAPP GÁBOR

Kiadja a Vajdasági Magyar Kultúratanács, Noviszád — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, A. Rankovicsa u. 19/I. — Postafiók: 160. — Telefon: 20-63. — Postatelekarékszám: 300—T—275. — Előfizetési díj: Egy évre 500 din., fél évre 260 din., egyes szám 50 din. — Lapzárta minden hó 10-én. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. — Szedték a noviszádi »Zvezda« vállalat szedőgépein, nyomták a »Zmaj« nyomdában. — Lektor: Kovács Kálmán. — Korrektor: Markovics Anna.

ALIG

EGY ÉV ALATT

MAJD NEM

3000 KÖNYVBARÁT

HOGYAN?

Érthető, mert a

KÖNYVBARÁTOK KÖRE

a jó könyvek mellett a következő kedvezményeket nyújtja:

20%-os engedményt a könyvek bolti árából;

részletfizetéses könyvbeszerzést;

ingyenes illetménykötetet

á l l a n d ó áruhitelt;

minden könyvvásárlásnál elsőbbségi jogot.

Azonkívül minden könyvbarát díjtalanul megkapja a Testvériség-Egység könyvkiadóvállalat új könyvjegyzékét, amely egyben irodalmi tájékoztatóul is szolgál.

A kiadónál a következő irodalmi művek kerültek sajtó alá :

Deák András: Sárga karszalag, regény

Gárdonyi Géza: Egri csillagok, regény

Német István: Parasztkirályság, elbeszélések

John Reed: Tíz világrengelő nap

Ady összes versei

Kaifka Margit: Színek és évek

Margaret Mitchell: Elűjta a szél

Török Gyula: A porban

Megrendelhető:

Testvériség-Egység kiadóvállalatnál, Noviszád, A. Teodorovics 11

Telefon: 26-33 és 23-02 - Postatakarékszám 300-T-251

Évfordulóra - születésnapra ajándékozunk jó könyvet!

Díszes kiadásban jelentek meg a következő ifjúsági könyvek:

DEFOE:

ROBINSON CRUSOE

A világirodalom legklasszikusabb kalandregénye, a gyermekek és az ifjúság számára átdolgozott, rendkívül gazdagon illusztrált luxuskiadásban.

Ára 200.— dinár. Könyvbarátoknak 160.— dinár.

SWIFT:

GULLIVER A TÖRPÉK ORSZÁGÁBAN

A nagy angol szatirikus világszerte ismert művének mesévé átdolgozott kiadása. Pompás, színes képekkel díszített luxuskiadás.

Ára 200.— dinár. Könyvbarátoknak 160.— dinár.

EZEREGYÉJSZAKA MESÉI

A mesevilág legszebb gyöngyszemeit fűzi egybe ez a gazdagon illusztrált, pazarkiállítású könyv.

Ára 450.— dinár. Könyvbarátoknak 360.— dinár.

Ezek és még több száz könyv között válogathat.

Megrendelhető:

Testvériség-Egység kiadóvállalatnál, Noviszád, Arsze Teodorovicsa 11

Telefon: 26-33 és 23-02 — Postatakarékszám 300-T-251

A jubiláló „HÍD” könyvajándéka előfizetőinek

Folyóiratunk 1934-ben indult meg, tehát 1954-ben ünnepli megindulásának 20-ik évfordulóját. Az új formában, színes és művészi kivitelben megjelenő HÍD minden előfizetőjét értékes könyvajándékban részesíti, ha május 5-ig rendezti előfizetését s legalább egy évre előfizet (és nincs hátraléka).

Minden előfizetőnknek joga lesz féláron megvenni Ady Endre összes verseinek kiadásra kerülő kötetét vagy teljesen ingyen kérni Kaffka Margit „Színek és évek” című regényét.

A kibővített HÍD a készülő jubileumi számmal, valamint az értékes könyvajándékkal egész évre 500.— dinárba kerül.

Lépj be te is a HÍD előfizetőinek táborába, szerezz új előfizetőket a HÍD-nak.

A HÍD kiadóhivatala
Noviszád, Postafiók 160
Postatakarékszám: 300-T-275